

OTDK-dolgozat

2025

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

**SKÓCIA FÜGGETLENSÉGE ÉS GAZDASÁGI KÉRDÉSEI:
TÖRTÉNETI GYÖKEREK ÉS JÖVŐBELI KILÁTÁSOK**

**SCOTTISH INDEPENDENCE AND ECONOMIC ISSUES:
HISTORICAL ROOTS AND FUTURE PROSPECTS**

Szabó Antónia

Konzulens: Prof. Dr. Kaposi Zoltán

Kézirat lezárásának dátuma: 2024. 04. 10.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
1. Témaleírás, irodalmi áttekintés, kutatási kérdések, források és módszerek	2
2. Az Angol-sziget földrajzi adottságai és történelmi dimenziói	4
2.1. Az első skót függetlenségi háborútól az Egyesülési Törvényekig	6
2.2. Az egyesülést övező gazdasági feszültségek és pénzügyi következmények	9
2.3. A kulturális konfliktusok történelmi alapja, avagy a skót klánrendszer felszámolása és következményei	14
2.4. Adam Smith és az angol iparosodás a 18. században	20
2.5. Az Ír Szabad Állam és az 1930-as évek gazdasági háborúja	23
3. Az Egyesült Királyság gazdasági és politikai berendezkedése	26
3.1. A királyság demográfiai jellemzői	26
3.2. Gazdasági és regionális áttekintés	28
3.3. Az alkotmányos monarchia és a parlamentáris rendszer	34
3.4. UK & EU: integrációs kihívások és a Brexit makrogazdasága	35
4. Skócia társadalmi és gazdasági dinamikája	40
4.1. Demográfiai trendek Skóciában	40
4.2. A skót többszörös deprivációs index (SIMD)	41
4.3. Gazdasági teljesítmény és foglalkoztatás	45
4.4. Az északi-tengeri olajkitermelés és az energiaválság hatásai és következményei ..	47
4.5. Skócia részesedése az északi-tengeri bevételekből és az energiaszektor jövője	49
5. Függetlenség: politikai küzdelmek és az államháztartás autonómiája	55
5.1. A decentralizált parlamentáris rendszer és a devolúcióért folyó harc	55
5.2. A népszavazás eredménye	57
5.3. Az államháztartás autonómiája és adópolitikája	60
5.4. Alternatív fiskális megoldások	64
5.5. A pénzügyi stabilitás és szabályozás kihívásai	66
6. Egy független Skócia az Európai Unióban és a globális gazdaságban	69
6.1. Skócia az európai integrációban	69
6.2. Az állampolgársági kérdés	72
6.3. Valutakérdés: a font megtartása a stabil gazdaság érdekében	72
7. Összefoglalás	75
Felhasznált irodalom és forrás	78
Mellékletek	87

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A Brit-szigetek területe, népessége, és becsült népességváltozása a következő 25 évben országoként és nagy szigetenként 2021-ben.....	26
2. táblázat: Az Egyesült Királyság és tagországainak átlagos népsűrűsége 2021-ben.....	27
3. táblázat: Az agrárium terményeinek mennyisége és értéke 2022-ben	30
4. táblázat: Az agrárium állatállománya és az ágazat foglalkoztatottainak száma 2022-ben...	31
5. táblázat: Az agrár állattartás értéke és a háztáji állattenyésztés mennyisége 2022-ben.....	31
6. táblázat: Az Egyesült Királyságbeli főbb export- és importpartnerei 2022-ben.....	33
7. táblázat: A leglátványosabb népességváltozások az önkormányzati területeken 2011 és 2022 között.....	41
8. táblázat: Fiatalkorú eltartottsági arány (%)	44
9. táblázat: A legnagyobb olajexportálók és -importálók a világpiacon 2018-ban.....	53
10. táblázat: Az SNP és a Plaid Cymru szavazati aránya és mandátumai a skót, illetve a walesi parlamentben 1999 és 2021 között.....	56
11. táblázat: A Skót Kormány decentralizált adóbevétele 2013-2023 időszakban, millió font értékben	61
12. táblázat: Az egy főre jutó decentralizált adóbevétel 2013-2023 időszakban (font/fő).....	62
13. táblázat: A legoptimálisabb adóemelési lehetőségek az állami bevétel növelésére	63
14. táblázat: Az előrejelzésekhez használt alapmodell az IFS által	64
15. táblázat: A legoptimálisabb forgatókönyv	65

Ábrajegyzék

1. ábra: A Brit-szigetek topográfiai térképe	5
2. ábra: Skócia domborzati térképe (a Shetland-szigetek nélkül)	16
3. ábra: Adam Smith (1723-1790), skót klasszikus közgazdász és filozófus	20
4. ábra: Az Egyesült Királyság régiói	29
5. ábra: A biogazdálkodással művelt földterület tagországok közti megoszlása	32
6. ábra: Az Egyesült Királyság mandátumaránya 2023-ban és 2024-ben.....	35
7. ábra: Népességváltozás az önkormányzati területeken 2011 és 2022 között.....	41
8. ábra: Az SIMD index 7 tartománya	42
9. ábra: A munkanélküliségi ráta változása, 2001-2023	46
10. ábra: A foglalkoztatottak számának változása Skóciában, 2013-2019	47
11. ábra: Az Egyesült Királyság kontinentális talapzata és az Északi-tenger skót határa.....	51
12. ábra: Az Egyesült Királyság olajkereskedelmének változása 1968-2018 és 2008-2018 között	53
13. ábra: A 2014-es népszavazás és a 2023-as felmérés eredményei	59

Bevezetés

A kelta történelem évek óta kíváncsisággal tölt el, így dolgozatom elkészítésének legfőbb motivációját is ez jelentette. Az angol nyelv tanulása lehetővé tette számomra, hogy a magyaron kívül más kultúrákat is megismerjek, és az évek során az Egyesült Királyság iránti érdeklődésem tovább fokozódott, különösen a monarchia kelta eredetű népcsoportjai iránt. A tanulmány megírását megelőző évben kezdtem el saját részre kutatni az ősi kelta, később a briton legendák gazdag történelmi hátterét a 4. századtól az 1066-os normann megszállásig. A római, az angolszász, a skandináv népek mind jelentős nyomot hagytak a Brit-szigetek kelta történelmében. A történelem iránti elkötelezett érdeklődésem mellett további motiváló erővel bírt számomra a saját határait feszegetése, tűrőképességem kitolása. Közgazdasági egyetemi tanulmányaim mellé kihívást kerestem, és a TDK keretein belül azzal foglalkozhattam, ami igazán érdekelt. Ez jelentősen hozzájárult kitartásomhoz. A dolgozat két félév alatt készült el, mely félévekben olyan tantárgyakkal ismerkedtem meg, melyek segítségével szakmai látóköröm bővült, a kutatás kapcsán további lehetőségekre, kérdésekre hívták fel a figyelmemet. A dolgozat megírása lehetőséget adott arra, hogy átlássam a téma történelmi, politikai, valamint gazdasági hátterét, és hogy betekintést nyerhessek a kutatók álláspontjaiba a témát illetően. Későbbi tanulmányaim során mélyebben szeretném beleásni magamat a téma különböző kérdésköreibe.

A dolgozat megírása mellett döntöttem, mikor a skót kormány által javasolt második skót függetlenségi népszavazást az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága a skót parlament hatáskörén kívül állapította meg 2022 novemberében, így az nem valósulhatott meg a kormány tervei alapján 2023. október 19-én. A skót kormány 2022-ben adta ki először a Building a New Scotland dokumentumsorozatot, amely Skócia függetlenségének lehetőségeit igyekszik felvázolni. Mindez felkeltette figyelmemet arra, hogy a Nagy-Britannia hagyományos népcsoportjainak összeférhetetlenségéből eredő, hosszú évszázadok óta tartó folyamatos vitája még ma is aktuális. Skócia és Wales függetlenség iránti vágya most, a 21. században nagyobb, mint valaha. Személyesen is igyekszem valamilyen szerepet vállalni az országok támogatásában. Többek közt részt veszek a walesi kormány Cymraeg 2050 elnevezésű projektjében, melynek célja, hogy 2050-re a walesi nyelvet beszélők száma elérje az 1 millió főt. Ennek keretében 2022 óta tanulok walesi nyelvet. A politikai vitában való részvétel tőlem távol áll, így dolgozatomat részrehajlás nélkül készítettem el, írásommal nem kívánok személyes álláspontot képviselni a vitában.

1. Témaleírás, irodalmi áttekintés, kutatási kérdések, források és módszerek

Skócia függetlenségi törekvése egyre határozottabbnak és elképzelhetőbbnek, míg Wales függetlensége, mind politikai, mind gazdasági szempontból elérhetetlennek látszik. Csupán feltételes módon beszélhetünk függetlenségükről, hiszen még ma sem született róla politikai álláspont, mégis a brit politika szerves részévé vált a kérdéskör az Egyesült Királyság EGK-hoz való csatlakozását követően. Annak megértése, hogy egy régió függetlenségi törekvése hogyan befolyásolhatja gazdasági dinamikáját, szélesebb körű következményekkel járhat más, hasonló kérdésekkel küzdő régiókra nézve. A skót függetlenség még nagyobb tüzet gyújtana a walesi nacionalista mozgalmakban, amelyek hosszú évek óta éppúgy a függetlenségért küzdenek, mint északi kelta rokonaik. Skócia 2014-ben függetlenségi népszavazást tartott, ahol a választók többsége (55,3%) a maradás mellett döntött. Az elmúlt tíz évben a politikai körülmények megváltoztak, a Brexit jelentős hatást gyakorolt a nemzetiségi függetlenségi mozgalmakra. A 2014-es skót népszavazást követően érzékelhetővé vált, hogy egyre növekszik az igény a walesi autonómiára is. A függetlenséget támogató walesi párt, a Plaid Cymru korlátozott számú, mindössze 3 fős képvisellel rendelkezik a brit parlamentben, szemben a 43 fős függetlenségpárti skót képvisellel. Ugyanakkor, a közvélemény-kutatások azt mutatják, hogy a walesi lakosság jelentős része támogatná a függetlenségi népszavazást, és akár egyharmada is szavazna a függetlenség mellett. A közeljövőben a walesi parlament napirendi ponton tárgyalja az ország angol elnevezésének eltörlését és a walesi Cymru szó használatát az ország nevét illetően. Jelen álláspont szerint valószínűtlen, hogy megtörténik a walesi függetlenség kikiáltása, de az egyre elképzelhetőbbnek tűnő skót devolúció megvalósulása megváltoztathatja ezt.

A dolgozat Skócia történelmi dimenzióira épít, az angol-skót törvényi egyesülést és a függetlenséget övező gazdasági, politikai, és társadalmi kérdések, lehetőségek feltárására összpontosít; ismerteti a középkortól kezdve azon gazdasági körülményeket, amelyek mellett Anglia és Skócia egyesült; majd betekintést nyújt a 21. századi autonóm nemzetállam jövőképebe. Tanulmányom elkészítéséhez forrásaim számos helyről származnak. A skót történelem legjelentősebb eseményeit elsősorban MacInnes, Jenner, Lang és MacLean könyvei és szócikkei alapján igyekeztem megismerni. A középkori angol-skót közös történelem ismertetéséhez Roberts és Clark munkái szolgálnak szakirodalomként. Nagy-Britannia létrehozása gazdasági háttérének megértéséhez Campbell és Smout kutatásaira hagytam, akik az egyesülést övező gazdasági körülményeket igyekeztek feltárni. A monarchia kulturális

jellemzőinek megértéséhez első soron Bowie és MacKenzie társadalomtudományi tanulmányai voltak segítségemre. A skót függetlenség gazdasági, főként kereskedelmi és fiskális lehetőségeinek tanulmányozásához a Scottish Parliament, The Scottish Parliament Information Centre, az Institute for Fiscal Studies, az Institute for Government, Scotland Trade, valamint a Scottish Fiscal Commission kiadványaira hagytam. A skót kormány függetlenségi gazdaságpolitikájának és az egyéb gazdasági lehetőségeinek vizsgálata értékes betekintést nyújt a lehetséges következményekbe. Becslések és előrejelzések alapján felvázolhatóak lehetséges forgatókönyvek egy független Skócia gazdasági működéséhez. A téma politikai hátterének és lehetőségeinek megértésére Scott, Reid, Philips, és Douglas-Scott politikatudományi munkái szolgáltak, illetve két magyar kisebbségkutató, Dabis Attila és Egedy Gergely. Dolgozatom szerves részét képezi az északi-tengeri olajszektor jelentősége, mely megismeréséhez első soron Kemp és Stephen skót egyetemi kutatók munkáit vettem figyelembe. A szektor termelékenységének változásába és adórendjébe Band, Dam, és Gurney nyomán nyertem betekintést. Az európai integrációval kapcsolatos ismereteim bővítéséhez számos magyar kutató politika- és gazdaságtudományi tanulmányait dolgoztam fel, köztük Losoncz, Koller, Vásáry, Egedy és Halmai publikációit.

Statisztikai adatokat elsősorban az Egyesült Királyság statisztikai hivatalainak adatbázisaiból gyűjtöttem, név szerint: Office for National Statistics, National Records of Scotland, valamint Northern Ireland Statistics and Research Agency. The Observatory of Economic Complexity (OEC) adatbázisát vettem igénybe a nemzetközi kereskedelmi adatok gyűjtéséhez. További egyéb statisztikai adatokat az Eurostat, a Statista, valamint demográfiai adatokat városi tanácsai adatbázisokból gyűjtöttem, mint például The City of Edinburgh Council. Az összegyűjtött adatokat Excel használatával dolgoztam fel.

A szakirodalom és a gyűjtött statisztikai adatok alapján a következő kutatási kérdések fogalmazódtak meg bennem:

1. Az 1707. évi angol-skót egyesülés valóban gazdasági előnyökkel járt Skóciának, mint ahogy azt az angolok ígérték?
2. A skót kormány által felvázolt függetlenségi gazdaságpolitika milyen hatással bírna az ország pénzügyi stabilitásra és az államháztartás autonómiájára?
3. Lehet-e szuverén ország Skócia?

Kutatási eredményeimtől azt várom, hogy igazolják az 1707-es egyesüléssel Skócia számára ígért gazdasági előnyök megvalósulását, valamint azt, hogy egy önálló, független Skócia fenntartható gazdasági növekedést és politikai-gazdasági stabilitást tudna elérni.

2. Az Angol-sziget földrajzi adottságai és történelmi dimenziói

A Brit-szigetcsoporthoz különböző elnevezések tartoznak, amelyek sok esetben megtévesztőek lehetnek, bevezetésként e félreértéseket szeretném tisztázni. A Brit-szigetek két nagy és megközelítőleg 400 kis szigetből álló szigetcsoporthoz tartoznak. A két nagy szigetet Angol-, illetve Ír-szigetnek nevezzük. Az Angol-szigeten helyezkedik el Anglia, Wales és Skócia, őket együttesen Nagy-Britanniának nevezzük. Az Ír-szigeten fekszik az Ír Köztársaság (vagy Írország), valamint Észak-Írország. I. Eduárd az 1284-es hódítását követően Walest angol fennhatóság alá vonta; s azóta arra, mint történelmileg különálló régióra vagy területre hivatkoznak a történészek. Wales hivatalosan VIII. Henrik uralkodása alatt lett az Angol Királyság része, amikor 1536-ban egyesülési törvények formájában kiterjesztették az angol normákat Walesre. Skócia 1603-tól perszonáluniót alkotott Angliával, majd 1707-ben aláírták az Egyesülési Törvényeket, így született meg a Nagy-Britannia Királysága névre keresztelt monarchia. (Pintér, 2018) Írországot 1800-ban Anglia megfosztotta parlamentjétől, majd a királyság fennhatósága alá vonta – ekkor még Írország és Észak-Írország egy egységes államot alkotott. Ezt követően tehát egészen az első világháborúig London irányította az egész szigetcsoporthoz. Az ír függetlenségi háború 1921-ben ért véget az Angol-Ír Békemegállapodás aláírásával, mely létrehozta az Ír Szabad Államot a Nemzetközösség tagjaként. A vallással kapcsolatos feszültség további konfliktusokhoz vezetett, amit a Belfasti Egyezményrel igyekeztek enyhíteni 1998-ban, de Írország végül kettészakadt: az Ír Köztársaság is később létrehozott a Nemzetközösség tagja lett, míg Észak-Írország az Egyesült Királyság része maradt. Az Egyesült Királyság teljes megnevezése Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága. A két nagy brit sziget között található Man-sziget nem része az Egyesült Királyságnak, de a brit korona alá tartozik.

A Brit-szigetek Európa legnagyobb szigetcsoporthoz tartoznak, a kontinens nyugati pereme mentén fekszik. Összterülete 315 ezer km², amelyből 300 ezer km²-t a két nagy sziget tesz ki, a kisebb szigetek területének összessége közel 15 ezer km² nagyságú. Nyugati irányból az Atlanti-óceán, északi és keleti irányból az Északi-tenger, délről a Kelta-tenger, valamint a La Manche-csatorna határolja. A Man-szigetet az Ír-tenger veszi körül.

Az Angol-sziget domborzatát tekintve a nagyobb, észak-nyugati területét főképp idős, kristályos röghegységek alkotják. A legmagasabb csúcsa a nyugat-skóciai Ben Nevis, amely 1.343 méter magas. A hegyvidékeket rengeteg csapadék és erős szél jellemzi az óceáni hatásnak köszönhetően. A sziget dél-keleti része az agráriumot tekintve kedvezőbb adottságokkal

rendelkezik. A síkság talaja termékeny és üledékes. Az agrárvidék legjelentősebb területe a Londoni-medence, itt az éghajlat már kevésbé óceáni jellegű, melegebb nyarak jellemzik. A tél az egész sziget területén enyhe az Észak-atlanti áramlásnak köszönhetően. A nyár és a tél egyaránt csapadékban gazdag, így folyói rövidek, de bővizűek. A sziget partvidéke 12.430 km hosszúságú. A leghosszabb folyó 392 km hosszú, amely a Severn nevet viseli.

1. ábra: A Brit-szigetek topográfiai térképe¹

Az Egyesült Királyság tengerrel szoros kapcsolatának köszönhetően erős státusszal rendelkezik világgazdasági és világpolitikai tekintetben. Elhelyezkedése Amerika felfedezését követően vált igazán előnyössé, a hajózás fejlődésében élen járt. A felfedezést követően a világkereskedelem már a tengeren túlra összpontosított inkább. A gyarmatosítás időszakában világszerte elterjesztették az angolszász kultúrát a tengerentúli gyarmatosításnak köszönhetően. A 17-18. században kiépítette a világ legnagyobb gyarmatbirodalmát, amely idővel a szárazföldek egyötöd részére kiterjedt a világháborúk idejéig. A gyarmatokat ma is szoros kulturális és gazdasági szálak kötik az Egyesült Királysághoz. (Pintér, 2018)

A kelták voltak a Brit-szigetek uralkodó népe a római megszállást megelőzően. Nyelveik ma is fennmaradtak a breton, a cornwalli (korni), az ír gael, a skót gael, valamint a walesi nyelv formájában. Az első században a rómaiak meghódították az Angol-sziget déli részét, és a mai Észak-Yorkshire megye északi határának közelében meghúzták Britannia tartomány határát. Következésképp a mai Skócia területe sosem tartozott Britanniához, vagy a Római Birodalomhoz. Britannia lakói a britonok voltak, amely népcsoport a tartomány

¹ Forrás: turbosquid.com

területén élő kelták és rómaiak keveredésével alakult ki, mai leszármazottaik a walesiek és a kornik. Skócia őslakosai a piktek és a kelta gaelek voltak. A rómaiak adták a Scoti nevet azoknak a gaeleknek, akik az Ír-szigeten és a mai Skócia területén éltek. A Forth folyótól északra élő törzseket Caledones-ként emlegették a rómaiak, és Kaledóniát Skócia romantikus alternatívájaként ma is használjuk. A határon húzódott a rómaiak által felhúzott Hadrianus-fal, amelynek építése 122-ben kezdődött meg. A 4,6 méter magas és 3 méter széles kőfal 118 kilométer hosszan kelet-nyugati irányban, az Északi-tengertől (Newcastle) egészen az Ír-tengerig (Bowness-on-Solway) húzódik a Tyne folyó mentén. A falazatot téglalap formájú kövekből építették, a kötőanyagot pedig mészből, homokból, valamint vérből készítették. A rómaiak úgy tekintettek az építményre, mint ami az északi barbárok távoltartására szolgál. Bár a fal már nem szolgál határvonalként, turisták ezreit vonzza évente. Később a határ északabbra került, a mai angol-skót határra. (MacInnes, 2010, 586. oldal)

A 6. században az angolszászok meghódították a mai Anglia (Cornwall és Cumbria kivételével) és a Déli-felföld keleti területét Edinburghig, így a kelta lakosság jelentős részét a Grampian-hegységbe és az attól északra elterülő Skót-felföldre szorították. A 9. században skandináv vikingek fenyegetése tette lehetővé számos pikt és gael királyság integrálását egyetlen uralkodó alá. A Belső-Hebridák és a mai Észak-Írország északkeleti területén fekvő Dál Riata gael királyság uralkodója, Kenneth McAlpin egyesítette a királyságokat. A központosítás és a megnövekedett szervezettség a mezőgazdaság fejlődéséhez és az első városok kialakulásához vezetett. A gaelek Alba, az egyházi latin Scotia, angolul pedig Kingdom of Scotland néven emlegették. A Skót Királyságot a Felvidéki Klánrendszer irányította, ahol a szomszédos klánok rendszeresen ellentétbe kerültek egymással. Az angolszászoknak csak az ezredforduló után sikerült elfoglalniuk a Déli-felföld nyugati területét, az Alt Clut britonok által lakott Strathclyde királyságot. 1066-ban normannok érkeztek a szigetre, akik hódításukat követően kialakították a feudális rendszert az angolszász területeken. (Lang, 2005)

2.1. Az első skót függetlenségi háborútól az Egyesülési Törvényekig

Skócia volt az Angol-szigeten az egyetlen nemzet Anglia mellett, amelynek sikerült egységes monarchiává szerveződnie, és hosszú évszázadokon át ellenállni Anglia megszállási kísérleteinek. Az első skót függetlenségi háború I. Eduárd angol király uralkodása alatt kezdődött a 13. század végén. Az 1280-as években vívott angol oldalról sikeresnek mondható csaták során Eduárd beolvasztotta Wales teljes területét királyságába, majd Skóciával is ugyanez volt a szándéka. A déli-alföldi klánok felkeléseket szerveztek, melyek élén egy kisbirtokos, William Wallace állt. Idővel a lovagság is csatlakozott az ütközetekhez, és 1306-

ra a felkelés függetlenségi háborúvá nőtte ki magát. Wallace-t kivégezték az angolok, így a háború irányítását egy lovag vette át, Robert the Bruce. A bannockburni csatában (1314) a skótok győzelme biztosította függetlenségük megvédését, Robertet pedig skót királlyá koronázták (I. Róbert). (Világtörténet, 1963, 366. oldal)

A 13. században a skót gazdaság szinte egészét a juh- és szarvasmarha tenyésztés tette ki. A feldolgozott áru közel teljes mennyiségét importálták, mint például patkónak való vasat, bőr felszereléseket, fegyvereket, páncélokat. A klánok tudták, hogy import nélkül nem tudnak háborút nyerni, ezért is volt kiemelkedően fontos még háborús idők alatt is Skócia számára, hogy fenn tudja tartani kereskedelmi kapcsolatait az európai országokkal, főképp Flandriával és Németországgal. Az első skót függetlenségi háború (1296-1328) alatt 1303-ban I. Eduárd megszállta Skócia legtermékenyebb területét, Lothiant, ezzel is gyengítve és sebezhetővé téve a skótokat az angolokkal szemben. A legfontosabb skót kikötő, Berwick, 1296 és 1318 között angol kézen volt, így az elérhetetlen volt a skót import fogadására. A város elvesztése végzetes lett volna a skótok számára, ha előzőleg nem erősítették volna meg a skót jelenlétet Aberdeenben. A várost nem lehetett blokád alá venni és teljesen elzárni a kereskedelemről, úgy, mint Berwicket, így Skócia továbbra is magáénak tudhatta szoros kereskedelmi kapcsolatát Flandriával. Az angol király utódjának, II. Eduárdnak gazdasági szempontból vett előnye ellenére sem sikerült győzelmet aratnia a skót klánok felett. A király népszerűtlen volt, az angol kereskedők nem vették komolyan őt és tilalmait, így újra megkezdődhetett a gyapjúkereskedelem Anglia és Skócia között. (Reid, 1954)

Az Angol- és Ír-sziget politikai, társadalmi, gazdasági, és hatalmi egyesítésének kezdeményezése visszavezethető a 16. században uralkodó VIII. Henrikhez, aki a mai Egyesült Királysághoz hasonló jogállású független királyságot hozott létre reneszánsz koncepcióban. Uralkodása alatt merült fel először a nemzeti szuverenitás kérdése Angliában. Megfogalmazták az úgynevezett body politic-ot, mely szerint az ország polgárai rendelkeznek a legfőbb jogokkal és nem pedig a pápaság, így megtört a kereszténység egysége Angliában. VIII. Henrik törvényeivel elvágtá az angol egyházat Rómától 1534-ben és saját magát nyilvánította az angliai egyház fejévé, ezzel létrehozva az Anglikán Egyházat, amelyet a canterburyi érsek vezet. Mire Henrik elvágtá az angol egyházat Rómától, addigra a skót nemesek, gentryk és a középosztály is ellenszenvet tápláltak Róma iránt. (Roberts, 1991)

Henrik Skóciához való hozzáállása épp olyan volt, mint I. Eduárdé, akinek krónikái (1301-1307) alátámasztják, hogy igényt tartott Skócia és Wales hűbéres fennhatóságára. „Ez arra utal, hogy a birodalom iránti igények legalábbis részben annak a hűbéri fennhatóságnak voltak az újrafogalmazásai, melyet a késő középkorban az angol királyok Nagy-Britannia felett

gyakoroltak. De azt, hogy az angol királyság szuverén és egységesen kormányzott állam, ebben a formában a 16. században mondták ki először.” (Roberts, 1991, 11. oldal) V. Jakab skót király halála után Henrik úgy érezte, hogy megnyerte magának Skóciát. Számos skót nemest fogva tartott, így a Házuk felett teljes erővel tudott rendelkezni. A reformátor király abban reménykedett, hogy sikert ér el ott, ahol Eduárd kudarcot vallott.

Később, mikor a katolikus Stuart Mária ült a trónon, a politikai és vallási változások további zavarokat idéztek elő a Brit-szigeteken élő nemzetek kapcsolataiban. VIII. Henrik sikertelenül, de megkísérelte hivatalos nyelvvé tenni az angolt azzal, hogy kikerültek a walesi, korni és gael nyelvek a közigazgatásból, valamint az igazságszolgáltatásból. I. Erzsébet uralkodása alatt a kisebbségi nyelvek használatának ellenségességéből engedett. Míg Henrik rá akarta kényszeríteni az angol rendet a szigetek minden népére, Erzsébet azt az elvet támogatta, hogy minden népnek legyen lehetősége a Bibliát a saját nyelvén hallgatni és olvasni. Uralkodása alatt lefordították a Bibliát és az anglikán imakönyveket walesi nyelvre, ami jelentősen hozzájárult nemzettudatuk megőrzéséhez. A korni nyelvvel egyik uralkodó sem foglalkozott olyan mértékben, hogy fenn tudjon maradni. Hivatalosan beszélt nyelv formájában 1777-ben kihalt. Írországból sosem sikerült legyőzni az új rendszer iránti ellenszenvet: meg tudták tartani régi vallásukat, de eközben nagyrészt elvesztették az ír nyelvet. Az ország továbbra is ellent mondott a protestantizmusnak és az angol kultúrának, a miséket latinul tartották. Ebben az időben Skócia még meg tudta őrizni saját egyházát és kormányzati szerkezetét. (Roberts, 1991)

Mikor I. Erzsébet angol királynő 1603-ban örökös nélkül halt meg, a legközelebbi királyi rokona VI. Jakab volt, aki Skócia trónján ült, így ő lett az örökös jelölt. Jakab perszónálunióban egyesítette a három országot. Így lett skóciai VI. Jakabból angol és ír I. Jakab. Megvolt a lehetősége arra, hogy Anglia biztosítsa Skóciának, hogy további kísérleteket ne tegyen ellenük a Franciaországgal való szövetségre. A király így három ország felett uralkodott, és látni akarta az unió születését, de ezzel még nem jött létre az Egyesült Királyság. A király és utódai innentől már Londonból uralkodtak, elszakadtak skót gyökereiktől, gyakorlatilag angolokká váltak. Az Angol-szigeten létrehozták a ma is működő Királyi Postaszolgálatot, amely a királyt és kormányzási feladatait segítette London és Edinburgh között. Jakab nem titkolta azt a vágyát, hogy a nemzetek teljesen egyesüljenek: 1606-ban királyi parancsra elkezdtek tervezni a korai Union Jack-et és Westminsterben erőfeszítéseket tettek a valódi egyesülési folyamat előmozdítására. Valójában egyik fél sem vágyott arra, hogy törvényesen is a másikhoz kötődjön, így Jakab reményei fokozatosan szertefoszlottak.

1639-ben kitört a három királyság háborúja vallási és kormányzási viták kombinációja okán. Jakab utódját, I. Károlyt, 1649-ben kivégezték, amikor az angol parlament lerombolta a monarchiát, és Angol Köztársaságnak (Commonwealth of England) nyilvánították magukat. II. Károly foglalta el a trónt apja kivégzését követően, így amikor Anglia 1660-ban saját monarchiájának helyreállítására törekedett, Károly újra egyesítette a koronákat, ahogy azt nagyapja először tette. Ahogy a brit katolikusok és a protestánsok közötti vallási feszültségek nőttek, megszületett a jakobita mozgalom. VII. (II.) Jakabot és fiát sem fogadták el örökösnek, így az angol parlament úgy döntött, hogy helyette protestáns lányának adják a trónt. Skóciában 1689-ig Jakab maradt a király, Anglia leváltotta őt a következő évben, de a skót parlament is úgy döntött, hogy az uralkodó helyére Máriát ültetik. 1690-ben, válaszul a katolikus és jakobita közelmúltbeli fegyveres felkelésre, az új uralkodó, Vilmos király, Mária férje azt követelte, hogy a klánok vezetői esküdjenek hűséget neki és a koronának. A skót parlament és a monarchia hatalmas visszhanggal és teljes PR-katasztrófával szembesült.

1695-re a panamai kolónia létrehozására tett erőfeszítések tömeges pénzeszközöket vontak ki a skót nemzeti vagyonból, amelyek végül semmivé lettek. Amikor a gyarmatosítási kísérlet kudarcba fulladt felmerült a kérdés, hogy a korona szabotálta-e az Angliának kedvező törekvést, vagy alapjaiban egy rossz terv volt. Bármelyik eset legyen igaz, ezt gyakran úgy tekintik, mint Skócia unió elleni harcának utolsó cseppjét a pohárban. A skót parlament végül engedett az angol nyomásnak és 1707-ben aláírták az Egyesülési Törvényt (1. melléklet), így a két ország egyesültével megszületett Nagy-Britannia Királysága.

2.2. Az egyesülést övező gazdasági feszültségek és pénzügyi következmények

Az 1707-es egyesülés még ma is egy történelmi töréspontként él a skót nemzetben. A legtöbb angol polgár úgy tekintett az egyesülésre, mint az északi polgáriasodott barbárok befogadására. Gazdaságtörténészek úgy látják az eseményt, mint egy vagyonos és egy szegényes politikai egység interregionális kapcsolatáról szóló esetet. (Smout, 1964, 455. oldal) Az egyesülés egy már megalapozott gazdasági környezetben jött létre, amit korábbi integrációs kísérletek határoztak meg, mint például az 1560-as Edinburghi Szerződés és az 1603-as Koronák Uniója.

Az 1330/40-es években a skót gazdaság fejlődésnek indult az I. és II. Eduárd elleni háborúskodást követően. Az Angol-szigeten ismét elindították az állatbőr, szőrme, és hal kereskedelmét. Szoros kereskedelmi kapcsolatot alakítottak ki Hollandiával és Franciaországgal a hajózás fellendülésének köszönhetően. Azonban a koronák egyesítését követően Jakab korlátozta a szigeten belüli kereskedelmet. Az uralkodó ígéretet tett a feszültségek csillapítására és az ország profitjának növelésére, de a gazdaság szabályozásának

viszonylagos összhangja Londonban és Edinburghban már a 17. század elején felborult. A skótok kereskedelmi jóléte egyre inkább az angol márkán való eladási képességüktől függött. Már elég tehetősök voltak ahhoz, hogy komoly gazdasági ambíciókkal rendelkezzenek, így tovább fokozódtak a feszültségek a két főváros között. Az 1670-es években Anglia elzárkózott a só és a gabonafélék Skóciától való importálásától. Hatalmas visszhanggal járt, amikor Anglia azzal fenyegetőzött, hogy megszünteti gyapjú- és szarvasmarha-importját, amelyeket Skócia csak az angolok részére exportált, ezzel is ellehetetlenítve a skót gazdaság fejlődését. Az 1680-as évek végén, amint a skótok érdekeltek lettek az Európán kívüli exportálásban, a skót hajók egyből kikerültek a szállítmányozásból egy angol navigációs törvénynek köszönhetően. A századfordulón megfigyelhető volt Skócia gazdaságának küszöbön álló összeomlása. A sikertelen panamai gyarmatosítási kísérletet követően az 1690-es években nőtt a munkanélküliek és a kivándorlók száma, a tengerentúli kereskedelem volumene csökkent, az államkincstárból gyakorlatilag kiürültek a pénzeszközök. A korona beavatkozása 1702-ben a skót gazdaság problémáinak megoldására – még az új parlament összehívása előtt – kudarcba fulladt az angolok közömbösségének köszönhetően. A skótok úgy tekintenek erre az esetre, mint sértés az angol oldalról, és egy jól kalkulált ürügy az egyesülés ellen. Sokan úgy gondolták, hogy Skócia csak úgy tudott volna kikerülni a gazdasági válságból, ha enged a szoros angol-skót kapcsolatból. (Smout, 1964)

Az egyesülés mellett szólt, hogy egy független Skócia önállóan nem tudta volna stabilizálni a gazdaságát, köszönhetően annak, ahogyan a skót kereskedelem a 17. században fejlődött és függött Angliától. Tudták, hogy amennyiben beleegyeznek az egyesülésbe, újra megnyílna az angol piac a legtöbb skót áru előtt, valamint a skótoknak lehetősége lenne ültetvényes gazdálkodásra és kereskedelemre, továbbá az angol tőke beáramolhat a skót gazdaságba. Ezekkel az érvekkel indokolták szavazataikat a londoni skótok. Úgy fogalmaztak, hogy „az unió a legkívánatosabb dolog, amit valaha is felajánlottak Skóciának” (Defoe, 1706, 1. oldal), és annak elutasítása tönkretenné országuk. Nem kérdőjelezték meg azt, hogy az egyezmény Skóciának kedvezett, valamint az angolok jóindulata a kereskedelmet tekintve durván eltúlzott volt. Az utolsó független Skót Parlament 1703 tavaszán ült össze először Edinburghban. (Smout, 1964)

Az unióellenesek jelmondata a következő volt: „Anglia csak keveset ad nekünk a szükségesből, mégis jobban kihasználnak minket, mint bármely nemzet.” (Smout, 1964, 465. oldal) Amennyiben nemet mondtak volna az egyesülésre a perszónáluniót egy szövetségi unióvá kellett volna alakítaniuk, vagy teljesen elszakadni Angliától. Egyik megoldás sem szüntette volna meg a skót gazdaság süllyedő helyzetét. Skóciát túl veszélyes ellenfélnek

tartotta Anglia, így gazdasági megtorlásokkal még rosszabb helyzetbe sodorta volna a skót kereskedelmet. Az egyesülésre szavazók keresték a kiutat ebből a helyzetből, az ellene szavazók figyelmen kívül hagyták ezeket a lehetséges következményeket, amelyek csak súlyosbították volna a már amúgy is uralkodó káoszt. Ez volt az a gazdasági háttér, amely mellett Nagy-Britannia megszületett. Az 1706 novemberében tartott szavazáson 116 szavazatot (58%) kapott az Egyesülési Törvények első cikkelye, 83 fő (42%) szavazott ellene. 1707 januárjában az egész egyezmény elfogadására 110-en szavaztak (61%), ellene 69 fő (39%). (Smout, 1964)

Tehát milyen okból hozták létre a máig fennálló integrációt? A válasz nem fekete-fehér. A két ország gazdasági és politikai egyesülése egyes történészek szerint VI. Jakabnak köszönhető, mások szerint a felvidéki klánrendszer összeomlásának és a sikertelen gyarmatosítási terv által okozott anyagi kárnak együtteséből adódóan elkerülhetetlen volt. A skót parlament előbb-utóbb kénytelen lett volna úgy dönteni, hogy az Angliával való egyesülés szolgálja legjobban akár saját, akár a nemzetek érdekeit. Az angolok számára a skót barátság és hűség biztosítása főképp azt jelentette, hogy többé nem kellett aggódniuk a Skóciával kötött francia szövetség fenyegetései miatt. (Smout, 1964)

Az egyesülést jellemző integrációs erőfeszítések elhúzódtak és a skót parlament megszüntetését követően még fájdalmasabbá vált a folyamat. A Scottish Privy Council eltörlése 1708-ban a hatékony közigazgatás végét jelentette a Scottish Office 1885-ös megalapításáig, amely egészen 1999-ig, a Scottish Parliament felállításáig működött. Rögzítették a skót képviselők számát a brit parlamentben, legfeljebb 45 főt fogadtak be, ebből 16 főt a Lordok Házába. Nagy-Britannia parlamentje az Egyesülési Törvényt kedve szerint módosíthatta, mivel az nem tartalmazott alapvető feltételeket, sem információt arról, hogy Westminster mely intézmények felett szuverén. (Campbell, 1964, 468-469. oldal)

A IV., IX., valamint XV. számú cikkelyek a legfontosabbak a gazdasági ügyekkel foglalkozók közül, körük összpontosult az elmúlt közel 320 év vitája. Ezek a cikkelyek biztosították a kereskedelem szabadságát az Angol-szigeten, így Skócia a hajózási törvények hatálya alá került, ezzel akadályozva az ország külkereskedelmi növekedését. A tengerentúli kereskedelmi partnerek nem közvetlenül a skótokat keresték meg vásárlási hajlamukkal, Anglia beavatkozásával ment végbe az export Skóciából.

A skótok nem tudták az 1707 után megnyílt lehetőségeket maradéktalanul kihasználni, a gond forrásai az ország szegénysége és a jakobita politikai ingadozások voltak. Azt várták, hogy a gazdasági projektek megoldják legtöbb pénzügyi problémájukat, viszont a skót arisztokrácia a bevételt elsősorban saját szükségleteik kielégítésére fordították. Skócia közel

400 ezer font összegű kifizetést, úgynevezett egyenértéket (the Equivalent) kapott, amely elsősorban az angol államadósság kiegyenlítésére szolgált. Kifizetése feljogosította Westminster arra, hogy Skóciát tetszése szerint megadóztassa. A felmerülő egyenérték (Arising Equivalent) bevétel-kompenzáció volt, amely az egyesülést követő 7 évben a skót vám- és jövedéki bevételek teljes növekedéséből állt. A IX. cikkely a fő bevételi források közül fix hányadot csak az angol földadó esetében rögzített, amelyet 40:1 arányban állapítottak meg. (Campbell, 1964, 473-475. oldal)

Skócia már 1603 előtt is Angliához fordult kereskedelmi kapcsolatokért. Az 1707-es egyesülés végleg megerősítette azt, hogy a tendenciákat ne lehessen megfordítani. A két ország egyesülése biztosította legjobban a sikeres értékesítéshez szükséges környezetet. Az egyesülés következtében az angol-skót területek között mozgó áruk már nem számítottak exportnak, ami kifejezetten előnyt jelentett a skót gazdasági fejlődésnek azzal, hogy megnyílt termékeik előtt az angol piac. A 18. században az angol haditengerészet kereslete folyamatosan növekedett szarvasmarha iránt, amelyet Skócia elégített ki. Adam Smith úgy tartotta, hogy az angol piacok jelentősége a szarvasmarha-kereskedelem felemelkedésében volt a legnagyobb mindazon kereskedelmi előnyök közül, amelyeket Skócia az egyesülésből nyert. (Campbell, 1964, 471. oldal)

Néhány év stagnálás után a glasgow-i dohányimport utolérte Liverpoolet, Bristolt és Whitehavent, ami kellő pozitív hatást gyakorolt Skócia nyugati részének fejlődéséhez, valamint Glasgow kereskedelmi központtá való emelkedéséhez is hozzájárult. Az 1740-es évekre a skót dohányimport a brit import közel egyötödét tette ki. Három évtizeddel később a skót import 40 %-át, valamint exportjuk közel 60 %-át a dohány tette ki. Az újonnan bevezetett navigációs törvények védelmének köszönhetően felborult Glasgow domináns szerepe, mindössze 3 év leforgása alatt a skót dohányimport 46 millió fontról (lbs) 300 ezer font (lbs) alá csökkent, ami csaknem 99,4 %-os visszaesést jelentett. Az újraexportálás az importálásnál arányosabban, de szintén vészesen csökkent. (Campbell, 1964, 471. oldal)

Skóciában a gazdasági fejlődés 1750 után gyorsult fel, különösen a vászon- és a glasgowi dohánykereskedelem terén. A vaskohászat, a szénbányászat és a sótermelés is ebben az időszakban élte fénykorát a skót területeken. Annak érdekében, hogy az olcsó munkaerőt a bányákba tereljék, 1799-re eltörölték a skót bányászok szolgai státuszát. (Falkus-Gillingham, 1981, 109. oldal) Az iparosodás korszaka a Déli-felföld gyors urbanizációjára volt a legnagyobb hatással. A 18. század végén tömeges kilakoltatásokhoz vezetett a juhok és bérlőik betelepítése a Skót-felföld hegyi legelőire, így a kiürítés elősegítette a gyors kivándorlást Glasgow és Edinburgh városaiba, valamint a gyarmatokra. A skót mezőgazdaság először termelt

nyereséget, amit nagyrészt a városi fejlesztésekre fordítottak. (Jenner, 1989, 162-166. oldal) A második ipari forradalom szakaszában Skócia a nehéziparra specializálódott. Az urbanizáció növekedése 1810-re soha nem látott mértékű volt. (Falkus-Gillingham, 1981, 109. oldal)

Skóciába nem csak angol magántőke érkezett, ugyanis a skót bankoknak londoni megbízottjai voltak. A Royal Bank of Scotland londoni megbízottja végső hitelezőként a Bank of England volt, így kevésbé kiterjedt likvid tartalékokkal tudott rendelkezni Skócia, ami az angol pénzügyekben sok bosszúságot okozott a későbbi években. A törvények továbbá meghatározták a két ország közötti adózási rendelkezéseket. A skót kincstár vám és jövedéki adó bevételeinek jelentős hányadát gazdálkodási költségekre, a maradék vámbevételt kötvények és jutalmak fedezésére fordították. A legnagyobb kiadások a bíróságok fenntartására és egyéb polgári célokra irányultak. A jövedéki adó bevételeiből főképp az oktatást, azon belül a gazdasági ismereteket terjesztő projektek támogatását finanszírozták. (Campbell, 1964, 476. oldal)

A malátaadó bevezetésének kudarca volt a fő indok arra, hogy Skócia nem tudta fedezni a magasabb kiadásait és fenntartani az utalásokat Westminsterbe. Az 1720-as években a skót kincstár nettó hozama negatív volt. A malátaadó tervek szerint 1740-re 20 ezer fontot biztosított volna a Londonba való utaláshoz, valamint többletre is számítottak, amelyet Skócia kiadásaira tudtak volna fordítani. Eredménytelenül terveztek, a nettó hozam a tervezett szint alá esett. A kialakult helyzet 1760-ig nem változott. Az 1780-as évekre a skót gazdaság már látszólag saját alapokon nyugodott, valójában az angol-skót egyesülésnek köszönhetően jött létre. Az angolokkal szemben nem tudtak versenyképesek maradni a skót gyártók, így csupán olyan ágazatokban születtek ipari sikerek, amelyek közvetlenül nem voltak versenyképesek az angol gazdasággal, hanem kiegészítették azt.

A skót gazdasági fejlődéshez az Angliával való egyesülés főleg abban járult hozzá, hogy az iparosodás fejlesztéseinek hatékonysága előtt teljesen szabaddá tette az utat. Az ország profitált az angol dominanciából. Skócia az iparosodásnak köszönhetően bejutott a nemzetközi piacra, ami jelentősen hozzájárult az életmód, az életszínvonal és a társadalom modernizációjához. Vitathatatlan, hogy a skótok az egyesüléstől várt pénzügyi előnyöket nem tudták megszerezni. Elégedetlenségük elsősorban nem abból fakadt, hogy az egyesülés ígért gazdasági vonatkozásai nem váltak valóra, hanem abból, hogy Anglia nem biztosította számukra a gazdasági fejlődés eszközét. Az egyesülés tehát szükséges volt a gazdasági növekedéshez, de semmiképp sem volt elégséges hozzá. (Campbell, 1964)

2.3. A kulturális konfliktusok történelmi alapja, avagy a skót klánrendszer felszámolása és következményei

Történelmi alapokon a kultúra és a nemzet eltérő fogalmak. Nemzetállamokról a 17. század óta beszélhetünk, amelyek létrehozásában a nemzettudat kialakulása játszott meghatározó szerepet, ám a kulturális különbségek gyakran belső konfliktusokhoz vezettek, amire megfelelő példa dolgozatom főszereplőinek harca Nagy-Britanniáért. A történelem folyamán számos országot a kulturális különbségek figyelmen kívül hagyásával alapítottak, míg más jelentős nemzeti kultúráknak nincs saját állama. A közös nyelv nem garancia a nemzettudat kialakulására, míg a közös történelem és az emocionális kötődések meghatározó szerepet játszanak a nemzeti kultúra formálásában. (Reketye-Tóth-Malota, 2016)

A kelták adták Skóciának az angolszásztól eltérő kultúráját. A piktek évszázadokon át függetlenek voltak bármilyen hatalmas birodalomtól (például: római, skandináv, germán). Nyugati kelta szomszédjaikkal keveredve folyamatos függetlenségük egyedülálló kultúrát hozott létre, amely a mai napig fennmaradt. És mégis az irónia, hogy később egyesültek legnagyobb riválisukkal, akik hatalmas, a világ legnagyobb birodalmát hozták létre. Az Egyesülési Törvény óta Skócia nemzeti identitása szorosan kapcsolódik a brit identitáshoz. Ennek a rendszernek részeként a skótok politikai és gazdasági előnyöket élveztek már a Brit Birodalom részeként is. Gyengült kötődésük a brit identitáshoz a második világháború után az állami központosításnak, a dekolonizáció folyamatának, valamint az ipari hanyatlásnak köszönhetően. (Devenney, 2010, 106. oldal)

A skót felvilágosodás és az Egyesülési Törvény hatásának nemzeti kontextusba helyezéséről még mára sem született egységes vélemény a szakértők között. Az 1707-et követő kulturális fordulat bizalmatlanságot idézett elő a társadalmi rétegek közti ellentétben. Az 1603 utáni nemzeti identitás kérdése felgyorsította Skócia 17. századi történetének újraértékelését. Az egyesüléssel kapcsolatos legújabb tanulmányok kiemelik Skócia szerepét és erőforrás-felhasználás igényét a birodalomban, továbbá rámutatnak arra, hogy a társadalomgazdasági változások Skóciában összefüggenek a nagyvárosi fogyasztási kultúrákkal és a birodalmi áruk elérhetőségével. (Bowie, 2013, 43-45. oldal) „Neal Ascherson² arról beszél, hogy Skócia befejezetlen politikai identitása egy befejezetlen nemzeti történelem gyökere. Tom Nairn³ kulturális szubnacionalizmusra hivatkozik... mert az természetesen nem lehet politikai.” (Morris-Morton, 1994, 90. oldal) A brit történetírásban dominál a Whig-történet narratívája, „amely a szabadságban és a jólétben halad előre az egyre demokratikusabb parlament irányítása

² Charles Neal Ascherson (1932-): skót író és újságíró (The Guardian, The New York Review of Books, stb.)

³ Thomas Cunningham Nairn (1932-2023): skót akadémikus és politikai teoretikus

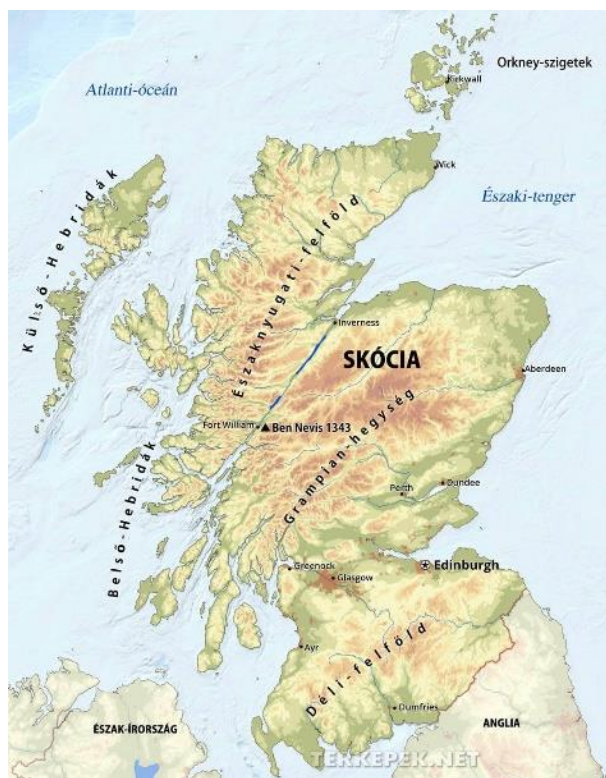
alatt” (Morris-Morton, 1994, 91. oldal). Ez a megközelítés a parlamenti demokráciára alapozott, Skóciát viszont ezért „hiányos nemzetként” írták le, mivel nem volt saját parlamentje. A kérdés tehát az, hogy tekinthető-e Skócia kulturális szubnacionalizmusnak. (Morris-Morton, 1994, 91. oldal) A brit nemzeti identitás elemzése, valamint a skót identitás tanulmányozása – különös tekintettel arra, hogyan őrizte meg Skócia népe kulturális sajátosságait a terjeszkedő Brit Birodalom kontextusában, – új megközelítéseket hozott a „britség” és a „skótság” viszonyának megértéséhez, rávilágítva a brit identitás hatáira és a skótság sokféleségére. A nemzeti identitás fogalma nem teljesen alkalmazható a kora újkori társadalmakra, ami arra készteti a kutatókat, hogy az identitásra való összpontosítást kritikusabban vizsgálják. A skót parlament 1999-es felállítása ösztönözte Skócia nemzeti történelmének kutatását és oktatását. A többszörös modernitás koncepciója segíti a skót történelem európai kontextusban történő értelmezését és az Angliával való történelmi összehasonlítás újbóli vizsgálatát. Annak ellenére, hogy a globalizációs folyamat hatását érezzük, a történészek közt továbbra is erős az érdeklődés Skócia nemzeti történelme iránt. A skót történelem kutatása egyre fejlettebb és árnyaltabb. (Bowie, 2013, 46-48. oldal)

A brit nemzetiség megfogalmazásának legfőbb kérdései közé tartozik az, hogy létezik-e egyáltalán brit identitás, hiszen kronológiailag nem beszélhetünk britségről. Egy további fontos kérdés a témában, hogy mikorra vezethető vissza a brit identitás megszületése. A Brit Birodalom 19. századi imperializmusa a birodalom vagy az azt alkotó népelemek azonosságának megerősítése felé irányult? Szakértők a Tudor-korszakra (1485-1603) vezetnek vissza a britség eredetét. A walesi Tudor-ház uralkodása alatt a walesiek jelentős befolyást gyakoroltak a királyi udvarra. Ebben a korszakban használták először a birodalom szót a terjeszkedő államra. Megindították a betelepítést az Ír-szigetről, és kísérleti lépéseket tettek a távolabbi gyarmatosítás felé. (MacKenzie, 1998, 215-216. oldal) „De az 1707-es parlamenti szövetség jelentősebbnek tűnt; Sir John Seeley⁴ számára gyakorlatilag a skót történelem kezdetét jelentette, mert egyszerre képviselte a skótok anyagi előrehaladásának – és így a skót kulturális és intellektuális felvilágosodás – kezdetét, valamint a 19. századi Nagy-Britannia valódi eredetét.” (MacKenzie, 1998, 217. oldal)

Az 1708 és 1745 közötti lázadássorozatot, a jakobinizmus újjáéledését, a III. Vilmos uralkodása (1689-1702) alatti gazdasági hanyatlás idézte elő, az egyesüléssel ígért feltételek üressége már csak olaj volt a tűzre. A döntő pont viszont akkor jött el, amikor 1713-ban két klánfő, Seafieid és Argyll, indítványt nyújtott be a Lordok Házának az Egyesülési Törvény

⁴ Sir John Robert Seeley (1834-1895): angol liberális történész, a brit birodalmi történelem megalapítója

viSSzavonására, ami csak 4 szavazat híján került elutasításra. A legtöbb veszteséggel járó mindközül a VIII. (III.) Jakab vezette felkelés volt. Jakabot 1715-ben Mar grófja királlyá kiáltotta ki, és „nyilvánosan kijelentette, hogy az egyesülés egy hiba volt, amellyel Skócia ősi szabadságjogait az angolok kezébe adták.” (MacLean, 1970, 161. oldal) Ezt követően az északi városok és több ezer felfegyverzett jakobita állt a gróf mellé.

2. ábra: Skócia domborzati térképe (a Shetland-szigetek nélkül)⁵

Azok a skót-felföldi (más néven Északnyugati-felföld) klánok (Fraser, Mackay, Munroe, Ross, Sutherland, Whig)⁶, amelyek az angol kormánytól félve nem mertek lázadni, az uralkodó, Hannoveri (I.) György mellé álltak. A jakobiták ezt követően „hannoveriként” emlegették az árulónak tartott klánokat. Az északi jakobita vonalon (Cameron, Campbell, Chattan, Macdonald, MacLachlan, Maclean, Murray) tudták, hogy a klánok ismét a létezésükért harcolnak, éppúgy, mint a bannockburni csatában, 1314-ben. Bár leverték a felkeléseket, Sterling még a jakobita Argyll kezében volt, elzárva az utat a Skót-felföld és a többnyire angolpárti Déli-felföld között. A lefegyverzés után a Londont támogató skótok is nehezményezték az angol kormány Skóciához való hozzáállását, így érzékelt, hogy a

⁵ Forrás: terkepek.net

⁶ Részletes klántérkép a 2. számú mellékletben található.

feszültségek legkevésbé sem csillapodtak. A londoni kormány ezt követően szigorúbb intézkedéseket tett a Felvidék ellenőrzésére. Az őshonos gael közösség még nagyobb célpontjává vált az angol és a déli-felföldi skót reformereknek. Már 1695-ben törvénybe foglalták az angol iskolák alapítását Skóciában, hogy kiszorítsák a gael nyelvet, 1725-ben pedig szigorúbb fegyverviselési törvényeket fogadtak el, ami tiltotta a nyilvános fegyverviselést. A sűrlődások állandóak voltak a következő évtizedekben is, aminek nem csupán politikai, de gazdasági okai is voltak, mint például a maláta- és sóadók bevezetése. (MacLean, 1970, 162-168. oldal) Az 1746 áprilisi utolsó összecsapásban az angolok és a hannoveri klánok Cumberland hercegének vezetésével végül levertek a felkelést Cullodennél Mar gróf hozzá nem értése és számbeli hátrányuk végett. (Falkus-Gillingham, 1981, 107-108. oldal) „Bliadna Thearlaich, Károly éve, ahogy a hegyvidékiek nevezték, véget ért.” (MacLean, 1970, 180. oldal)

A felvidéki viselet, a dudaszó, és egyéb helyi hagyományok betiltása a Diskilting Törvény révén talán kevésbé volt jelentős, mint az 1747-ben hatályba lépő skóciai örökös joghatóságok eltörléséről szóló törvény, amelyet már 1603-ban elkezdtek kidolgozni és az Egyesülési Törvény aláírásával csupán felgyorsult a folyamat, amelynek eredményeként eltörölték a jellegzetes skót államot. „Ezt követően Skócia, politikai értelemben, eltűnt.” (Falkus-Gillingham, 1981, 108. oldal) Egy olyan irányítási rendszer alakult ki, amely a skót területeken monopolizálta a kormányzati pártfogást. Skóciára ezután, mint Észak-Britannia hivatkoztak a következő évszázad végéig. Politikailag a terület hivatalos elnevezését az 1832-es Reformációs Törvények sem változtatták meg.

A klánok elvesztették eredeti karakterüket és függetlenségüket. Az angol „hódítást” követően a skótoknak csak nyelvük és szegénységük maradt meg. Hazájukat, annak hagyományos formájában, elvesztették. Hogy a felkelés többször ne ismétlődessen meg, 19 klánfőt fosztottak meg birtokuktól és vagyonuktól, kettőt kivégeztek, a klánokat pedig teljesen lefegyverezték. A népviselet és helyi hagyományok tiltására szolgáló törvényt 1782-ben hatályon kívül helyezték. 1822-ben IV. György edinburghi látogatása alkalmával a rendezvények résztvevőit tartan plaid és kilt viselésére ösztönözte. Ennek köszönhetően a skót népi kultúra inkább vált romantikus elemévé a Brit Birodalomnak, mint skót nemzeti értéké. „... kitört a „tartanmánia”, különösen a Déli-felföldön és Angliában. Sir Walter Scott⁷ történelmi regényeivel akaratlanul is elindította a skót turisztikai ipart a klánfolklór romantikus bemutatásával és a nemesi kilátásokkal.” (Jenner, 1989, 166. oldal) Scott, akit Szerb Antal kora

⁷ Sir Walter Scott (1771-1832): edinburghi nemesi születésű író és költő

Shakespearének nevezett, romantikus víziójával megtisztított mítoszként tálalta a Felvidéket, miután a klánok identitása megsemmisült.

Bár a skótok inkább regionálisan, mint országosan gondolkodtak, ez a megközelítés változni látszott a 18. században, amikor az opportunista megvalósított birodalmi terjeszkedés erősebben érintette Skóciát. Így érthető tehát, hogy a skótok jelentős része vágyott arra, hogy a brit identitás részeként elfogadottá váljon. A 19. század végére már egy átfogóbb elképzelés alakult ki Skóciáról, ahol egyértelművé váltak a vallási ellentmondás nehézségei a jakobita Skócia Nagy-Britanniához, azaz az anglikán Angliához való tartozásában. A kelták és az angolok ellentétessége mitológiájukban is nyomott hagyott. Hőseik saját történelemszemléletüket tükrözik kulturális jellegükben, etnikai identitásukat a brit birodalmi idealizmus részére alakították. A skót katona kulturális ikonná válásához nagymértékben hozzájárult annak ténye, hogy a városi övezetek lakossága körében könnyebb volt a toborozás, mint a hosszú évszázadokig domináló klánközösségekben. A jellegzetes öltözködés hozzájárult ennek az ikonográfiai státusznak megteremtéséhez. A katonák népszerűvé tételének kedvezett a birodalmi művészet, mint például a festmények, az illusztrált sajtó, vagy az iskolai könyvek. Mindez erősítette a Skócia és Anglia közti köteléket. (MacKenzie, 1998, 219-226. oldal) Ma Skócia legfelismerhetőbb nemzeti szimbólumai közé tartozik az ország zászlaja, amelyen, mélykék alapon fehér átlós kereszt, Szent András (Skócia védőszentje) keresztje látható. Fokozza a skót büszkeséget, hogy zászlajuk a világ legidősebb zászlaja.

MacKenzie mindezt a következőképpen foglalta össze: „A Brit Birodalom, amely állítólag központi szerepet játszik a britek nemzeti identitásának kialakításában... egészen más funkciót töltött be. Az átfogó nemzeti identitás megteremtése helyett lehetővé tette az Egyesült Királyság szubnacionalizmusának fennmaradását és virágzását. ... Talán a Birodalom figyelemreméltóbb volt a brit identitások sokféleségének megőrzésében, mintsem a közös birodalmi hagyomány egyesítésében. Ez lehet a Birodalom végének és az Európán belüli jellegzetes regionalizmusok felfedezésének fő tanulsága.” (1998, 230. oldal)

A Nagy-Britannia egyesülését követő évszázadokban a skótok a gael nyelv elvesztése ellenére is meg tudták őrizni sajátos etnikai identitásukat, amihez elsősorban vallási és intellektuális kultúrájuk megőrzése járult hozzá. Az ország mindig is többnyelvű volt, viszont egyik ősi nyelve sem élvezett nemzeti vagy hivatalos státuszt. Ennek ellentétére legjobb példa a walesi nyelv, amely az Egyesült Királyság egyetlen hivatalos nyelve de jure, bár de facto a monarchiában mindenhol hivatalos nyelvként az angolt használják. Így Wales ma is kétnyelvű ország, megőrizték ősi nyelvüket, viszont elvesztették vallásukat és ünnepkultúrájukat. Skóciában a kormányzás nyelve a skót gael volt a 12. század elejéig, majd egyre inkább elterjedt

a scots, amit 1707-et követően nagymértékben az angol váltott fel. Így Skóciában a 18. század óta egyetlen hivatalos nyelvnek az angolt tartják. Mind Észak-Írországon, mind az Ír Köztársaságon a walesihez hasonló állapot figyelhető meg, azzal a különbséggel, hogy az ír államok nyelvüket is elvesztették a középkor folyamán. Ma már nagyon alacsony az ír gael nyelvet beszélő polgárok aránya Észak-Írországon, mindössze a lakosság 4 %-a, míg Írországon a lakosság megközelítőleg 40 %-a.

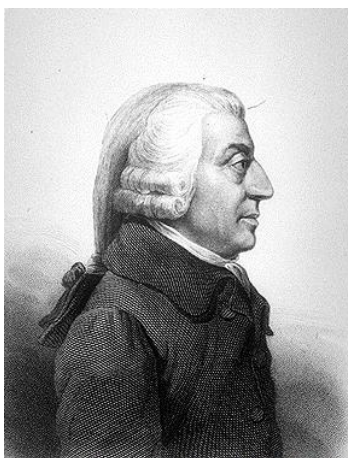
A kelta gael a legrégebbi írott formában fennmaradt nyelv a görög és a latin nyelvek után. A nyelvet ír telepesek hozták át az Angol-szigetre a 800-as években, először a Hebridák déli részén terjedt el. Az utolsó skót gael nyelvet beszélő nagykirály IV. Jakab volt. Éles váltást jelentett tehát, amikor unokája, VI. (I.) Jakab 1616-ban törvényesen megszüntette a nyelv hivatali használatát. Próbálkozása részben sikeresnek mondható, hiszen a nyelv beszélőinek száma rohamosan csökkent a 17. században, de nem tűnt el teljesen. Az anglikán egyház ellenségnek vélte a gael nyelvet, így a Diskilting Törvényben betiltották annak nyilvános használatát. A 20. század végéig az iskolákban a skót gaelt beszélő diákok fizikailag büntethetőek voltak és megalázásnak voltak kitéve nyelvtudásukért. Ma a nyelv bizonytalan helyzetben, kihaló félben van az angol dominancia miatt, folyamatos elnyomás alá kerül a mainstream angol kultúrának köszönhetően. A történelem folyamán emigráló skótok új otthonukban nem tartották fenn a nyelv használatát, így azt csak Skóciában beszélik. Amennyiben az országban a nyelvet beszélők száma végesen lecsökken, a nyelv az utolsó beszélőjével együtt kihal. A hosszú évszázadok alatt ez a gael nyelv magába olvasztotta a környező kultúrák nyelveit és végül scots-cá fejlődött. A scots nyelv a skót gael, az óskandináv, és az óangol dialektusok keveréke. A skót gael hivatalosan is nyelvnek tekinthető, míg a scots nem, azt, az angol nyelv skót dialektusának tartják. Skócia északi szigetcsoportjai, a Shetland- és Orkney-szigetek egészen 1472-ig skandináv kézen voltak. Ezeken a területeken a 19. század végéig beszélték az óskandináv (Old Norse) nyelv helyi dialektusát, a nornt. A shetlandiak nem tartják magukat skótnak, a norm befolyás érezhető nyomot hagyott a szigetek kultúráján, valamint a mai scots-ot beszélőkön.

Megfigyelhető a történelem folyamán, hogy a gael nyelv vidéki nyelv maradt, melyet többnyire a Felvidékhez kötnek. Ez is alátámasztja azt az állítást, hogy a skót nemzettudat nem a közös nyelvükben, hanem kultúrájukban fogalmazódik meg. A Walesben bevezetett kétnyelvű oktatás inspirálta Skóciát, hogy hasonlóan cselekedjen. Bár bevezetésre került a skót gael nyelv oktatása, a Hebridákon és az ország egyéb északnyugati területein ma is óvatosság figyelhető meg a nyelv nyilvános használatával kapcsolatban.

2.4. Adam Smith és az angol iparosodás a 18. században

Adam Smith történeti szempontból vizsgálta azt, hogy milyen változás a legjelentősebb indikátora annak, hogy egy-egy ágazat működése megváltozik. Anglia gyors ütemű gazdasági fejlődésen ment át a 18. század második felében, így Smith célkitűzése volt feltárni azt, hogy milyen „vállalkozói” magatartás járult ehhez hozzá. Elemzéseit és eredményeit a *Nemzetek gazdagsága* című 5 kötetből álló könyvében foglalta össze. Gazdaságtörténeti esetek és folyamatok segítségével vázolta fel, valamint támasztotta alá közgazdaság-elméleteit.

Smith logikailag szembeállította a korára és a régebbi korokra jellemző elméleteket. Az 1770-es években kezdett el foglalkozni a gazdaság és a társadalom átalakulásával, elsősorban a század legfejlettebb nyugat-európai térségeire fordította figyelmét. Felismerte, hogy a gazdasági fejlődés társadalomra való hatásaként felerősödött az urbanizáció, egyre többen költöztek városokba magasabb munkabér reményében. A városokban megugró munkakereslet eredményeként egyre több munkavállalót foglalkoztatott az ipar és a szolgáltatási szektor.

3. ábra: Adam Smith (1723-1790), skót klasszikus közgazdász és filozófus⁸

A 18. században egész Európán végigsöprő modernizációs hullám eredményezte a mezőgazdaság intenzív fejlődését és a forradalmi újításokat. Ebben a korban jelentek meg először olyan alkotások, amelyek az akkor modernnek számító gazdasági gondolkodással foglalkoztak. Smith könyvében megalapozta a piacgazdaság elveit, ami nagy hatással volt az iparosodás korának gazdasági gondolkodására.

A jobbágyi védelemhez hasonlóan működő rendszerről maradt fenn bizonyíték I. Vilmos normann származású angol király uralkodása (1066-1087) idejéből. Ebből is látható, hogy a polgári szabadság eléréséhez hosszú út vezetett. Angliában a városlakók bérletet fizettek

⁸ Forrás: Baker Library, Bloomberg Center (hbs.edu)

a földesuraknak vagy uralkodóknak, fejedelmeknek. A bérlők olyan jogokat szereztek, amelyek a falvak lakóinak nem adtak meg, így a városok polgárai egyre jelentősebb szabadsággal tudtak rendelkezni, hiszen testületeket, intézményeket alapíthattak, belső szabályozást hozhattak létre, és utakat építhettek. A fejedelmi hatalom viszont nem szűnt meg a városok felett Angliában, így azoknak nem volt lehetőségük függetlenedni. A szabadság elsősorban a városokban és az iparban tudott létrejönni. Terjedésével a városi tőke beszivárgott a mezőgazdaságba, és visszaszorult a városi szolgaság mértéke. Látható tehát, hogy az agrárrendszerben meghatározó szerepet töltötték be a városi élet szabadabb körülményei. Így Smith gazdaságfilozófiájának elválaszthatatlan elemévé vált a szabad homo oeconomicus termelési érdekeltsége. Véleménye szerint, amennyiben a polgárok megszerezik a szabadságot és a biztonságot, nem csak a létszükségleti javak megszerzésére, hanem a luxus javak tulajdonlására is törekednek. Az 1920-as években Max Weber is hasonlóan vélekedett a Gazdaság és társadalom című kötetében, amelyben megfogalmazta, hogy csakis személyi és tevékenységi szabadságban képes fejlődni és növekedni a gazdaság.

A 16. században a munka megtérülése alacsonyabbnak mutatkozott Skóciában, mint Angliában, így a bérek is jelentősen alacsonyabb mértékűek voltak. Bár Skócia gazdasága egyre nagyobb lett, sokkal lassabban tudott csak fejlődni, mint az angol. A munkakereslet is meglehetősen eltérőnek mutatkozott a két országban: Skóciából egyre gyakoribbá vált a kivándorlás, míg az Angliából emigrálók száma egyre csökkent. Smith szerint az egyes országok munkabére közti arány nem az adott ország vagyoniosságának tükrözte, hanem az előrehaladás vagy hanyatlás állapota szabályozza azok arányát.

A piac és a termelés szélesítésével járt a városok népességnövekedése Angliában, ami a földművelőket a földek javítására készítette. A bekerítési módszert az angolok már a 13. századtól használták, kezdetben még csak parlagon hagyott földterületek vonatkozásában, majd a 15. század Közép-Angliájában már művelt területekre is kiterjesztették a bekerítést. Az így folytatott földjavítás az ország összterületének közel 8 %-át tette ki az 1700-as évek utolsó évtizedeiben. A feljavított birtokokon a hozamok jelentős növekedése volt megfigyelhető. A gabonatermelésből származó hozam közel 30 %-os emelkedést eredményezett a száz évvel korábbi adatokhoz viszonyítva.

A mezőgazdaság ár- és költségtényezőinek jelentős javulása nagymértékben hozzájárult az agráripár fejlődéséhez. A gabonaárak növekedésének mértékével nem tudtak lépést tartani a bérek és az állattenyésztésből származó termékek ára. A termelők jövedelme viszont emelkedni tudott, ami növelte a munka- és tőkeáfordítást. A spanyol területekről beáramló ezüst mennyisége jelentősen növelte a forgalomban lévő pénzt, így elsősorban ez indukálta az

áremelkedést. Európa népességének robbanásszerű növekedése és háborús körülményei mind jelentősen hozzájárultak az élelmiszerárak és –kereslet növekedéséhez.

Smith véleménye szerint a civilizált társadalmak fő kereskedelmi forgalma a falvak és városok lakossága közt folyik, valamint a földművesek száma általában magasabb, mint az iparosoké egy adott országban. Ezt azzal magyarázta, hogy elsősorban az élelmiszerek előállítására van szükség ahhoz, hogy az ipar és a kereskedelem működni tudjon. Következésképp: „... a városok gazdagsága lineárisan összefügg az ország földjeinek művelésével, a földek javításával.” (Kaposi, 2007, 53. oldal)

Smith nem értett egyet a primogenitúrával. Úgy vélte, hogy a földbirtok örökösök közti elosztása lenne természetes. A hitbizományok megszüntetése mellett állt ki, mely véleménye szerint a 18. század utolsó évtizedeit már nem jellemezte, és az csupán a nemesi kiváltságok fenntartásához és a társadalmi rétegek meghatározó elválaszthatóságához volt szükséges. Míg Anglia törvényekkel oldotta az első-örökösi öröklési rendszert, addig Skóciában a magántulajdonban lévő földterületek jelentős része – törvények hiányában – hitbizományi jellegben volt tulajdonban. Fontos mindehhez hozzátenni, hogy ebben a korban Anglia földbirtokrendszerére jellemző volt a nagybérlők jelenléte, amit már a 15-16. században törvényekkel szabályozott az állam. Ez a rendszer a 18. században lehetővé tette a nagyüzemek alapítását.

Az angol arisztokraták aktívan részt vettek a mezőgazdasági, vasúti és városi fejlesztésekben, valamint bányák nyitásában; így jelentek meg az ipari innovációt megteremtő vállalkozó arisztokraták. Az angol „vállalkozók” nagy részét gentryk, kereskedők és nagybirtokosok tették ki, tehát a középosztályból származtak. „Fontos leszögezni, hogy a 18. századi tőkés vállalkozások megjelenése nagymértékű társadalmi mobilitási lehetőséggel párosult.” (Kaposi, 2007, 60. oldal) Így a vállalkozók között akadtak munkásosztálybeliek is.

Smith korában még nem terjedtek el a gőzgépek, viszont a gyáripart, mint a külkereskedelem szülöttét, számos alkalommal említi könyveiben. Az első gyárat Angliában a középosztálybeliek hozták létre, mégpedig a textilipar vonatkozásában. Ezek a gyárak semmi esetre sem hasonlítottak a mai nagy gyárakhoz, még nagyon kezdetleges minőségben működtek. Az angol termelők sok esetben importált nyersanyagokat használtak fel a termelés folyamán. A kor szenzációjának számítottak a gyárak és az új gépek működési elvei. A textilipari üzemek a városiasodás idején női munkaerőt kezdtek el foglalkoztatni. Közel 200 évig, egészen az 1960-80-as évekig meghatározó szerepet töltött be az angol textilipar az ország gazdaságában a pamuttermelésnek köszönhetően. Később Indiából importáltak a gyapjú helyettesítésére gyapotot szövéshez és textilkészítéshez.

A gyárak szaporodásával hatalmas iparvidékeket hoztak létre már az 1600-as évektől, ezzel rohamosan növelve az iparos városok területét és népességét. A század végéhez közeledve az iparban foglalkoztattak lélekszáma a teljes foglalkoztatottság közel 20 %-át tette ki, mely érték az 1800-as évekre 25 %-ra emelkedett. „Mindennek komoly következményei voltak: megváltozott a településszerkezet, a hagyományos gazdasági súlypontok eltolódtak, s az ipar szerepe elkezdett emelkedni a nemzetgazdaságon belül.” (Kaposi, 2007, 62. oldal)

A reálbérek emelkedésének volt köszönhető a gyárak munkaerő-növekedése. A gyári munkások keresete a munkatermelékenység növekedésének köszönhetően magasabb volt, mint a földműveseké. A gyárak lehetővé tették a szakképzés fejlődését, színvonalának javulását. A háztartások jövedelemnövekedése a fogyasztási hajlandóság növekedésével járt együtt.

Az állam gátolta a gazdasági fejlődést azzal, hogy az exportálást engedélyhez kötötte, a gazdaság egyes szereplői számára pedig monopoljoggá tette. Az angol gazdaság átalakulása és a szabad piac kialakulása lényegesen függött a gabonaexportot övező kérdéskörtől, amely csak fél évszázaddal később, az 1840-es években hozott gabonatörvényekkel látszott rendeződni. Anglia exporthányada már a 17. század elejétől magas volt, 8,4%, ami duplája volt más országok exporthányadának, a 18. században közel 17 %-ra emelkedett ez az érték. Az angol vállalkozók és feltalálók munkássága nagymértékben hozzájárult a piac átrendeződéséhez, valamint a 19. századi európai, majd amerikai modernizációs hullámhoz.

2.5. Az Ír Szabad Állam és az 1930-as évek gazdasági háborúja

Az alfejezet bevezetéseként röviden ismertetem az Egyesült Királyság létrehozásának körülményeit. Az 1782-es alkotmányt követően, – mely visszaállította a törvényhozás függetlenségét az ír parlamentben a brit törvényhozási képesség csökkentésének révén, – a brit és ír kormány között folyamatosan nőtt a feszültség. A politikai triumvirátus: Pitt, Dundas⁹ és Grenville¹⁰, a francia és német háborúkra összpontosított, figyelmen kívül hagyva Írország belső problémáit. Ifjabb William Pitt volt Nagy-Britannia Királyságának legfiatalabb és egyben utolsó miniszterelnöke az 1800-as egyesülési törvényekig. Ezt követően ő lett az Egyesült Királyság első miniszterelnöke 1801. január 1-től. Pitt nem követte az ír politikát és nem ismerte el az egyesülés iránti igényt. Geoffrey C. Bolton¹¹ szerint elsősorban az írek növekvő pénzügyi függősége, a biztonsági helyzet hirtelen romlása és egy francia expedíció veszélye játszottak

⁹ Henry Dundas, 1802-től Lord Melville (1742-1811): brit hadnagy, Skócia legbefolyásosabb politikusa a 18. század végén

¹⁰ Báró William Wyndham Grenville (1759-1834): brit Tory politikus, 1806 és 1807 között az Egyesült Királyság miniszterelnöke, 1807-ben ő számolta fel a rabszolga-kereskedelmet

¹¹ Geoffrey Curgenven Bolton (1931-2015): ausztrál történész, akadémikus és író

közre az 1798-as unifikációs döntés meghozatalában – épp úgy, mint Skócia esetében. Pitt az egyesülés feltételeinek kidolgozásában mindvégig nagyban támaszkodott az ír miniszterekre, és a brit parlamentben is kevés ellenállással találkozott. Ezt követően a miniszterelnök az egyesülés utáni ír kormányzásra szándékozott összpontosítani, de III. György ellenállásának köszönhetően végül lemondott. Később, 1804-től ismét ő töltötte be a miniszterelnöki pozíciót 1806-ban bekövetkezett haláláig. (Jupp, 2000, 197-204. oldal)

Az első világháború utáni, Írországot érintő brit belpolitikai kérdés az angol-ír viszonyt évszázadok óta feszítette. A feszültségek egyik központi eleme a kormányzati jogok hiánya volt, hiszen Írországot 1801-ben Anglia megfosztotta saját parlamentjétől. A liberális kormányok számos alkalommal megkísérelték bevezetni a Home Rule-törvényt – azaz a belső kormányzás megalakítását, – de az minden alkalommal ellenállásba ütközött. Tovább súlyosbította a konfliktust az 1916-os dublini húsvéti felkelés és az azt követő angliai megtorlás, amely még inkább megerősítette az írek ellenállását az angol uralommal szemben. Az 1918-as westminsteri választásokon az angol-ír uniót elítélő radikális álláspontot képviselő katolikusok nagy győzelmet arattak, és Dublinban létrehozták a Dáil Éireannt, az ír parlamentet. A Lloyd George¹²-kormány 1920-ban újabb Home Rule-törvényt terjesztett elő, amely kettészakította az Ír-szigetet. A protestáns ulsteriek (észak-írországiak) elfogadták ezt a javaslatot és 1921 júniusában megtartották a belfasti parlament első ülését. A katolikus képviselők nem voltak elégedettek, és teljes elszakadást követeltek. Végül kompromisszumra jutva 1921 decemberében aláírták az Ír Szabad Állam létrehozásáról szóló egyezményt, amely domíniumi státuszt biztosított az államnak, és az angol uralomtól való részleges függetlenséget jelentette. (Egedy, 2011, 25-27. oldal)

Az Ír Szabad Államban az 1920-as évek második felében jelentősen csökkentek a biztonsági tartalékok és a bevételek, míg csupán néhány kiadási sor nőtt. Ennek következtében az állam hitelből finanszírozta kiadásait, amit a gazdasági szaklapok erősen kritizáltak. Több terület költségvetését is megkérdőjelezték, köztük a hadsereg finanszírozási tervezetét. (Duncan, 1928 és 1933) Az 1929-es cenzúratörvény elfogadása a legellenszenvesebb törvényhozó intézkedés volt Írországbán. 1933-tól a külföldi lapokra adót vetettek ki, ami kifejezetten az angol sajtó ellen szólt. A cenzúratörvény eltörlésének támogatói számos szervezetet (pl. Irish Society of Intellectual Freedom, Secular Society of Ireland) hoztak létre, amelyek szorgalmazták a törvény visszavonását. Az első világháború után az ír nacionalista és vallási törekvések szoros kapcsolata egyedülálló volt. „Ez a kapcsolat egyre erősebbé vált az

¹² David Lloyd George (1863-1945): walesi születésű, a Liberális Párt politikusa, az Egyesült Királyság miniszterelnöke 1916-1922 között

idealizált ír nemzet megteremtésének kontextusában; olyan nemzet, amely az angol normáknak vélt dolgok, legnyilvánvalóbban a materializmus, a modernizmus és a protestantizmus tagadásán alapul. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az ír nemzet alapvetően katolikusként való meghatározására tett kísérletek a felekezeti és egyházi diskurzus hosszabb történetére épültek.” (Pašeta, 2003, 218. oldal) Az új ír nemzet gaelizálása és katolicizálása volt az egyik meghatározó cél. (Pašeta, 2003, 214-218. oldal)

Az 1930-as évek adósságválságának az angol-ír gazdasági háború egy kevésbé ismert epizódja volt, amely kormányközi fizetéseképtelenségéhez vezetett. Kevin O’Rourke¹³ cikke (1991) mellett érvel, hogy a háború jóléti költségei nem mutatkoztak olyan nagymértékűnek, mint ahogyan azt előrejelezték. A kereskedelmi szféra megtorlásai komoly kereskedelmi háborúhoz vezettek, ami végül az íreknek kedvezett. A brit adósságválság és természetesen a politikai tényezők is szerepet játszottak az események alakulásában.

Az Ír Szabad Államban Éamon de Valera¹⁴ konzervatív-kereszténydemokrata pártja alakított kormányt 1932-ben. Az új kormány felfüggesztette a földjáradékok kifizetését Nagy-Britanniának, ami az 1923-as és 1926-os pénzügyi megállapodások megsértése volt. A britek válaszként az ír mezőgazdasági exportra – különös tekintettel a szarvasmarhára, a tejtermékekre, a tojásra, és a búzára – sürgősségi vámokat vetettek ki. A kormány ezzel azt remélte, hogy népszerűtlenné teszik de Valera kisebbségi kormányát és leváltják a pártot, azonban a gazdasági háború többet segített a pártnak, mint ártott. Az írek protekcionista intézkedéseire válaszul a britek enyhítették a kereskedelmi korlátozásokat, aminek köszönhetően végül 1938-ban rendeződött a vita. Írország számára kedvezően végződött, GNP-veszteségük ellenére is. Utólag megállapítható, hogy kulcsfontosságú volt az az intézkedés, amelynek köszönhetően az írek visszakapták az ír partokon fekvő brit haditengerészeti létesítményeket, ami lehetővé tette számukra, hogy semlegesek maradjanak a második világháborúban. Ez végül a brit politikát arra készítette, hogy Írországgal baráti kapcsolatot ápoljon. (O’Rourke, 1991, 357-366. oldal)

¹³ Kevin Hjortshøj O’Rourke (1963-): ír közgazdász és gazdaságtörténész

¹⁴ Éamon de Valera (1882–1975): ír kormányfőként és államfő, vezető szerepet játszott az 1937-es írországi alkotmány bevezetésében

3. Az Egyesült Királyság gazdasági és politikai berendezkedése

3.1. A királyság demográfiai jellemzői

A 19. században az iparosodással együtt járó népességrobbanás következményeként Anglia népessége a háromszorosára, 18 millió főre nőtt. Ezzel párhuzamosan fellendült a kivándorlás is a tengerentúli gyarmatok területére. Feltehetően az utóbbi 150 évben 20 millióan vándoroltak ki az országból, a világháborúkat követően gazdasági nehézségek miatt ez a szám nagymértékben visszaesett. Ezzel egy időben megkezdődött a tömeges bevándorlás is, elsősorban a Nemzetközösség tagországaiból.

Az Egyesült Királyság népessége a legutóbbi, 2021-es népszámlálás (ONS, 2021b) alkalmával 66,3 millió fő volt, így Oroszország és Németország után Európa 3. legnépesebb országának minősül, Írország a 29. helyet foglalja el. A szigetek össznépessége megközelítőleg 71,4 millió fő. Az össznépesség országokra és nagy szigetekre történő lebontása az 1. táblázatban látható.

	Angol-sziget	Anglia	Skócia	Wales	Észak-Írország	Ír Köztársaság	Ír-sziget	Mann
Terület (km²)	229.977	130.427	78.772*	20.778	13.843	70.291	84.134	572
Népesség (millió fő)	64,4	55,9	5,4	3,1	1,9	5,1**	7,0	0,08***
Becsült népességváltozás 2020-2045 között	+ 9,4 %	+ 6,7 %	-1,5 %	+ 4,2 %	+ 2,3 %	-	-	-

1. táblázat: A Brit-szigetek területe, népessége, és becsült népességváltozása a következő 25 évben országonként és nagy szigetenként 2021-ben¹⁵

Nagy-Britanniában több statisztikai hivatal működik. Az Office for National Statistics (továbbiakban: ONS) jegyzi Anglia és Wales statisztikai adatait, míg Skóciában ezt a feladatot a National Records of Scotland látja el. A hivatalok nem gyűjtenek adatokat a monarchia 5 hagyományos népcsoportjáról külön-külön. A tagországokban a lakosságot etnikai szempontból brit és nem brit nemzetiség, EU-s polgár és nem EU-s polgár, valamint a királyságban született és nem a királyságban született szempontok szerint vizsgálják, elemzik.

A 2021. évben Nagy-Britannia össznépessége 64,4 millió fő volt, ebből a nem Egyesült Királyságbeli születésű népesség becslések szerint 9,6 millió (14,9%), a nem brit lakosság pedig

¹⁵ Saját szerkesztés a NISRA 2021, az ONS 2021b és 2022b adatai alapján (*beleértve a kisebb szigetek területét is, ** 2022-es adat, ***2016-os adat).

6,0 millió fő (9,3%). Mind a nem Egyesült Királyságbeli születésű, mind a nem brit népesség számadata változatlan maradt 2019 óta. Az EU-ban született lakosság 2021. júniusában 3,5 millió fő (5,4%) volt, mely nem változott az azelőtti év adataihoz képest. A nem EU-s állampolgárok száma növekedett az előző évi 5,9 millióról 6,1 millió (9,5%) főre. Az országban tartózkodó leggyakoribb nem Egyesült Királyságbeli születésű állampolgárok az indiaiak és a leggyakoribb nem brit állampolgárok a lengyelek. London népessége 8,8 millió fő volt 2021 közepén, mely Anglia népességének 15,7 %-a, az Egyesült Királyság népességének 13,3%-a. A londoni régióban a legnagyobb a nem Egyesült Királyságbeli születésű (37%) és nem brit lakosság (21%) aránya becslések szerint. Edinburgh népessége Skócia össznépességének 9,7 %-át tette ki, számszerűsítve 526.470 fő, az Egyesült Királyság népességének 0,8 %-ának felelt meg. Cardiff népessége 362.400 fő volt 2021-ben, ami Wales népességének 11,7 %-a, az Egyesült Királyság népességének pedig mindössze 0,6 %-a. Belfast népessége 345.400 fő volt a 2021-es népszámláláskor, ami Észak-Írország teljes népességéhez viszonyítva 18,1 %-nak felel meg, az Egyesült Királyság népességéhez viszonyítva pedig Cardiffhoz hasonlóan 0,5%.

¹⁶ Az Egyesült Királyság és tagországainak népsűrűségét tartalmazza a 2. táblázat.

	Egyesült Királyság	Nagy-Britannia	Anglia	Skócia	Wales	Észak-Írország
Terület (km²)	243.820	229.977	130.427	78.772	20.778	13.843
Népesség (millió fő)	66,3	64,4	55,9	5,4	3,1	1,9
Népsűrűség (fő/km²)	271,9	280,0	428,6	68,6	149,2	137,3

2. táblázat: Az Egyesült Királyság és tagországainak átlagos népsűrűsége 2021-ben¹⁷

Az iparosodás korában a lakosság a városokba áramlott, a városlakók aránya a duplájára, 78%-ra növekedett a 19-20. században. A robbanásszerű urbanizáció hatalmas nyomornegyedeket hozott létre a városokban, az utcák zsúfolt berendezkedésűek voltak, egymást követték a pusztító járványok. A megoldást a tervszerű városépítészetben találta meg Anglia, amelyet a 19. század végén itt alkalmazták először. A második világháborút követően elindították az újváros-fejlesztő programot. Elsőként 8 várost terveztek London körül, majd további 6-ot szerte Nagy-Britanniában. Ma Nagy-Britannia lakosságának közel 90 %-a él városi környezetben. A foglalkoztatást tekintve a mezőgazdaságban dolgozók aránya már a 19. században 20% alá esett Nagy-Britanniában. Mára ez az érték radikálisan alacsony, mindössze

¹⁶ A NISRA 2021, a NRS 2021&2022a, az ONS 2021b&2022b adatai alapján.

¹⁷ Saját szerkesztés az ONS 2021b adatai alapján.

1,5 %-a az összes foglalkoztatottak számának. A munkavállalók 77,5 %-át a szolgáltató szektor foglalkoztatja, az ipar részesedése 21%. (Statista)

A szigetcsoporton beszélt kelta nyelvek közül ma is beszélt nyelvek a walesi, a skót gael, és az ír. Egy 2022-ben készített felmérés alapján Walesben körülbelül 900.600 fő beszélt walesiül, ami a walesi lakosság 29,1 %-ának felel meg. A walesit beszélők legnagyobb koncentrációja a Wales észak-nyugati területén fekvő Gwynedd-re volt jellemző. Skóciában a skót gael nyelvet beszélők száma jelentősen alacsony. Körülbelül 58.000 fő, vagyis a skóciai lakosság 1,1 %-a. Észak-Írországból az ott élők közel 4%-a, 76.000 fő beszél írul. Erőfeszítéseket tettek a 18. században kihalt korni nyelv újjáélesztésére több-kevesebb sikerrel, a projekt eredményeiről nem tettek közzé hivatalos eredményeket. A 2000-es évek elejétől jelentősen csökkent azoknak a középiskoláknak a száma, akik érettségi szinten modern nyelvet oktatnak. 2002-ben a diákok valamivel több, mint háromnegyede tanult modern nyelvet, míg 2017-ben ez az arány mindössze 47% volt. Míg a spanyolul tanulók száma nőtt 2010 és 2021 között, a franciát és németet tanulók száma csökkent. (Statista)

3.2. Gazdasági és regionális áttekintés

Az Egyesült Királyság a világ legfejlettebb gazdaságai közé tartozik. Bruttó hazai terméke 2,52 milliárd font volt 2022-ben, ami a világ ötödik és Európa második legnagyobb gazdaságává teszi. Az államadósság 2016 és 2021 között 2,03-ról 2,76 milliárd fontra nőtt. A GDP 75,5%-át a szolgáltatások teszik ki, legfőképp a banki és pénzügyi szolgáltatások, az idegenforgalom, valamint a kereskedelem. Az ipar részesedése 23,7%, a mezőgazdaságé pedig 0,8%. A királyság teljes import értéke több, mint 50 %-kal haladta meg az export értékét 2020-ban. Az utóbbi években az ország már nem tartozott a 10 vezető exportőr közé, a 12. helyen áll, Európában pedig a 6. helyen. Az Egyesült Királyság fő export- és importpartnerei közé tartozik Írország, Franciaország, az Egyesült Államok, és Hollandia. (Statista)

A szigetek mai regionális felosztása a történelmi tartományokat figyelembe véve alakul. Az Egyesült Királyság térszerkezete erősen szélsőséges képet ad; iparosodott, népes városok és alig lakott, mezőgazdasággal foglalkozó falvak jellemzik. Erős a kontraszt észak és dél életszínvonala között is. A déli területek modernebbnek és fejlettebbnek minősülnek, míg az északi országrész egy gyéren lakott elmaradottabb terület. Az Angol-sziget legmodernizáltabb régiója Dél-Anglia, ahol a világhíres egyetemeken elsősorban kutatás-fejlesztéssel foglalkoznak. London a királyság gazdasági, kulturális, közlekedési, valamint politikai centruma, a nemzetközi üzleti élet egyik irányítója. Az iparosodás legjelentősebb mértékben az északnyugat-angliai területen folyó textil- és gépiparra volt hatással.

1. London
2. Délkelet-Anglia
3. Délnyugat-Anglia
4. Wales
5. Középnnyugat-Anglia
6. Kelet-Anglia
7. Középkelet-Anglia
8. Északnyugat-Anglia
9. Északkelet-Anglia
10. Skócia
11. Észak-Írország

4. ábra: Az Egyesült Királyság régiói¹⁸

A déli-felföldi szilíciumvölgy a brit elektronikaipar legjelentősebb központja, amely a gazdaság vezető ága Skóciában. Glasgow-t az iparosodás lendítette fel szénkitermelésben. Edinburgh, a skót főváros a régió pénzügyi, kulturális, kereskedelmi és oktatási centruma. A Skót-felföld, a Hebridák, valamint a Shetland-szigetek kevésbé lakott területek, viszont kiemelkedő szépségükkel tömegesen vonzzák a turistákat. Az ország mezőgazdasági területein leginkább juh- és marhatenyésztéssel foglalkoznak a száraz legelőknek köszönhetően. Aberdeen az északi-tengeri szénhidrogén-kitermelés fő támogatója, hajózási és vegyipara kiemelkedő az országban. Wales Skóciához hasonlóan kevésbé városiasodott tagország. A régió déli, valamint délnyugati területének partvidékein épültek ki népesebb városok. Itt terül el Wales ipari központja, a Swansea-völgy, ahol kiemelkedő szerepet tölt be a vas- és acélipar. A tagország fővárosa, Cardiff, a régió egyik legjelentősebb kikötővárosa, autó és villamosgép gyártó központja. Wales közép, illetve északi területének szerkezetére leginkább a farmosodás jellemző, ahol mezőgazdaság, állattenyésztés működik. Észak-Írország a királyság legelmaradottabb régiója. Itt többnyire a mezőgazdaságra és a termények feldolgozására fektetnek hangsúlyt. A régió munkanélküliségi rátája a legmagasabb a királyság összes régiója közül. Belfastban, a tagország fővárosában, dohány-, cukor- és malomipar működik, jelentős szerepet játszik a hajó- és repülőgépgyártásban. A főváros a régió oktatási, közlekedési, kereskedelmi, valamint kulturális központja. (Tóth, 2016)

¹⁸ Saját szerkesztés, a kép forrása: westlancsgroup.co.uk.

Az Egyesült Királyság mezőgazdaságának birtokszerkezete nagyobb az EU-átlagnál. Önellátó az alapvető élelmiszerekből. Az ország területének 69 %-át fedi le hasznosított mezőgazdasági terület, számszerűsítve 174 ezer km². „A hasznosított mezőgazdasági terület szántóföldi és kertészeti növényekből, meg nem művelt szántóból, közönséges legeltetésből, ideiglenes és állandó gyeptől, valamint szabadtéri sertéstartásra használt földből áll. Nem foglalja magában az erdőt és az egyéb nem mezőgazdasági területet.” (ONS, 2022a, 24. oldal) A termőterület közel 60 ezer km², melyből a kalászos termőterület 32 ezer km²-t, míg az olajos magvakkal bevetett terület közel 4 ezer km²-t foglal el.

Az Angol-sziget talajának legtermékenyebb területei a sziget dél-keleti részén fekvő Londoni-medence, valamint Anglia észak-nyugati határán, a Pennine-hegység által körülvett Penrith környéke. Ezeken a területeken szántóföldi gazdálkodás, valamint takarmány- és tej gazdálkodás folyik. Skócia és Wales területén leginkább juh- és marhatenyésztéssel foglalkoznak a száraz legelőknek köszönhetően. Napjainkra a brit halászat elvesztette vezető szerepét Európában, szükségleteinek több, mint 50 %-át importálja. (Tóth, 2016)

A hasznosított mezőgazdasági terület 35 %-át hasznosítják termőterületként, 60.000 km²-t, melyből 42.000 km² vetésterület. Ebből 29.000 km²-en (69,0%) természetnek gabonaféléket, főként búzát és árpat, 3.640 km²-en (8,7%) olajrepcét, 1.270 km²-en (3,0%) burgonyát, a fennmaradt vetésterületen (19,3%) pedig borsót, babot, kukoricát és egyéb szántóföldi növényeket. A 2022-ben betakarított termények mennyiségét és értékét kívánja szemléltetni a 3. táblázat. A termények értékei az árak növekedésének köszönhetően az előző évek adataihoz viszonyítva feltűnően magasak. (ONS, 2022a)

Megnevezés	Betakarított mennyiség (millió tonna)	Értéke (milliárd font)
búza	15,5	4,1
árpa	7,4	1,8
olajrepcé	0,001	0,9
cukorrépa	6,0	0,2
zöldségtermesztés	n.a.	1,8
gyümölcstermesztés	n.a.	1,0

3. táblázat: Az agrárium terményeinek mennyisége és értéke 2022-ben¹⁹

¹⁹ Saját szerkesztés az ONS 2022a adatai alapján.

A következő táblázatok a 2022. évre jellemző állatállományt kívánják szemléltetni.

Megnevezés	Állomány (darab)
szarvasmarhák és borjak	9.600.000
ebből: húsfeldolgozás	1.500.000
ebből: tejelőállomány	1.800.000
sertés	5.200.000
ebből: nőstény sertések	343.000
juhok és bárányok	33.000.000
baromfi	188.000.000
a kereskedelmi üzemekben dolgozó összes munkaerő száma (fő)	471.000

4. táblázat: Az agrárium állatállománya és az ágazat foglalkoztatottainak száma 2022-ben²⁰

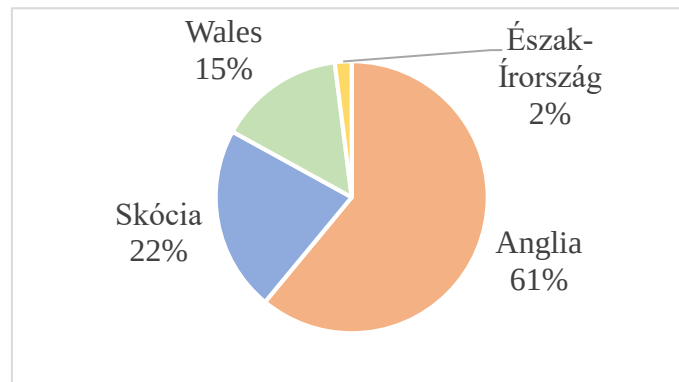
Megnevezés	Ipari tenyésztés értéke (milliárd font)	Háztáji tenyésztés mennyisége (tonna)
marha- és borjúhús	3,8	928.000
sertéshús	1,7	1.002
birka- és bárányhús	1,6	302.000
baromfihús	3,1	2.000.000
tej és tejtermékek	6,7	n.a.
emberi fogyasztásra szánt tojás	0,8	n.a.

5. táblázat: Az agrár állattartás értéke és a háztáji állattenyésztés mennyisége 2022-ben²¹

A biogazdálkodással művelt földterület az Egyesült Királyság hasznosított mezőgazdasági összterületének 3%-át teszi ki, amely 5.090 km². Angliában az így művelt terület 3.105 km², Skóciában 1.120 km², Walesben 764 km², végül Észak-Írországon mindössze 101 km². Az angol biogazdálkodással kezelt földterület fele a délnyugati régióban fekszik. Az Egyesült Királyságban az állandó legeltetésre használt terület 3.140 km²- en fekszik, 490 km² területet pedig gabonatermesztéssel hasznosítanak. Az ország szarvasmarha-állományának közel 3 %-át tenyésztik ökológiailag. A biogazdasági területek tagországok közti megoszlását az 5. számú ábra szemlélteti. (ONS, 2022a)

²⁰ ONS 2022a

²¹ ONS 2022a

5. ábra: A biogazdálkodással művelt földterület tagországok közti megoszlása²²

Időjárás tekintetében az elmúlt közel másfél évszázadban 2022 volt a legmelegebb év az Egyesült Királyságban. December kivételével minden hónapban melegebb volt az átlagosnál. Az őszi hónapok kivételével száraz és átlag alatti csapadékmennyiségű év volt, azonban nem volt elegendő az őszi hónapok nedves időjárása a száraz hónapok ellensúlyozására.

A 2021/22-es időszakban a mezőgazdasági szektor átlagos bevétele (FBI – Farm Business Income) 72.000 font volt, ami közel 55%-os növekedést mutat a 2020/21-es időszakbeli 46.500 fontos adathoz viszonyítva. 2021-ben az Egyesült Királyságban összes gazdaság 16 %-a, 2022-ben pedig 10 %-a nem volt profitábilis. A mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezősége tagországonként eltérő volt. Mindközül Skóciában volt a legmagasabb (18%) azon vállalkozások aránya, akik nem tudtak pozitív eredményt realizálni a 2021/22 időszakban. A gazdaságok több, mint egyharmada alacsonyjövedelmű kategóriába sorolódott be, mely szerint eredményük nem érte el a pozitív 20.000 font értéket. A magasabb jövedelmű, 50.000 fontot meghaladó pozitív eredményű gazdaságok közé tartozott a brit farmgazdaságok 41 %-a. Walesben és Észak-Írországban a gazdaságok 29 %-a került ebbe a sávba, míg Angliában 46%, Skóciában pedig 34% volt az arány. (ONS, 2022a)

Az agráripár vállalkozásainak jövedelmére 2023-ban a rendkívüli áringadozás kulcsfontosságú hatással bírt mind az inputköltségek, mind az árbevétel tekintetében. A termelékenység a 2020. évet megelőző 10 évben átlagosan éves 0,2 %-os növekedési ütemű volt, a pandémia időszakában viszont 1,1 %-kal csökkent. A termelés éves inflációs rátájához a tej, a búza és az árpa árának alakulásai járultak hozzá legjelentősebb mértékben. A mezőgazdasági szektor összes ráfordításának éves átlagos árindexe 2021-ről 2022-re 28%-kal

²² Saját szerkesztés, ONS 2022a.

nőtt. A szektor ráfordításainak éves inflációjához legnagyobb mértékben a talajjavító szerek, összetett takarmányok, kenőanyagok és műtrágyák járultak hozzá.

A mezőgazdaságból származó összbevétel (TIFF – Total Income from Farming) 2022-ben 17 %-os növekedést eredményezett az azt megelőző év összbevételéhez képest, az 7,9 milliárd font volt. Az ipar teljes állatállományának értéke 19,3 milliárd font volt az érintett időszakban, mely érték növekedést mutatott az előző évek adataihoz képest. A növekedést a tej értékének 40%-os emelkedése okozta. A magas termelési költségeknek köszönhetően rekord magas volt a tej egységára 2022-ben, 51,6 penny (~232 forint). Az áremelkedés következtében kismértékű csökkenés volt megfigyelhető a termék kínálatában. A vizsgált időszakban a teljes növénytermesztés 2,4 milliárd font értékű volt, ami 22 %-kal magasabb az előző évi értékhez képest. Az érték növekedését a búza értékének 50 %-os növekedése okozta. Az orosz-ukrán háború a globális gabonapiaci zavarok következtében a gabona egységárának 35%-os, valamint az átlagtermelés 10 %-os növekedését eredményezte. Az árnövekedéshez a 2021 őszi kedvező árú ültetés is hozzájárult. A mezőgazdaság 2022-ben az Egyesült Királyság gazdaságához 13,9 milliárd font alapján számított bruttó hozzáadott értékkel járult hozzá, amely érték az adott év GDP-jének 0,6 %-a volt, ami 15 %-os növekedést jelent a 2021-es értékhez viszonyítva. (ONS, 2022a)

Exportpartnerek	Exportérték (milliárd font)	Importpartnerek	Importérték (milliárd font)
Ír Köztársaság	3,9	Hollandia	7,3
Franciaország	2,7	Franciaország	5,8
USA	2,4	Ír Köztársaság	4,5
Hollandia	2,0	Belgium	4,3

6. táblázat: Az Egyesült Királyságbeli főbb export- és importpartnerei 2022-ben²³

Az agrár-élelmiszeripar bruttó hozzáadott értéke 127 milliárd font volt 2021-ben, ami 13 %-os növekedést jelent 2020-hoz képest, és a nemzeti össztermék 6,2 %-a. Az ágazatban a foglalkoztatottak száma 3,3 %-kal nőtt a 2021/22-es időszakban közel 4,2 millió főre. A legnagyobb változás a nem lakossági vendéglátásban volt megfigyelhető, amely 7,9%-kal emelkedett 144.000 főre. 2022-ben az élelmiszer-, takarmány- és italexport értéke 24,9 milliárd, importértékük pedig 58,1 milliárd font, kereskedelmi szakadékkuk tehát 33,2 milliárd font. Mindkét érték közel 3 milliárd fonttal emelkedett a 2021-eshez képest. A legnagyobb

²³ Saját szerkesztés, ONS 2022a.

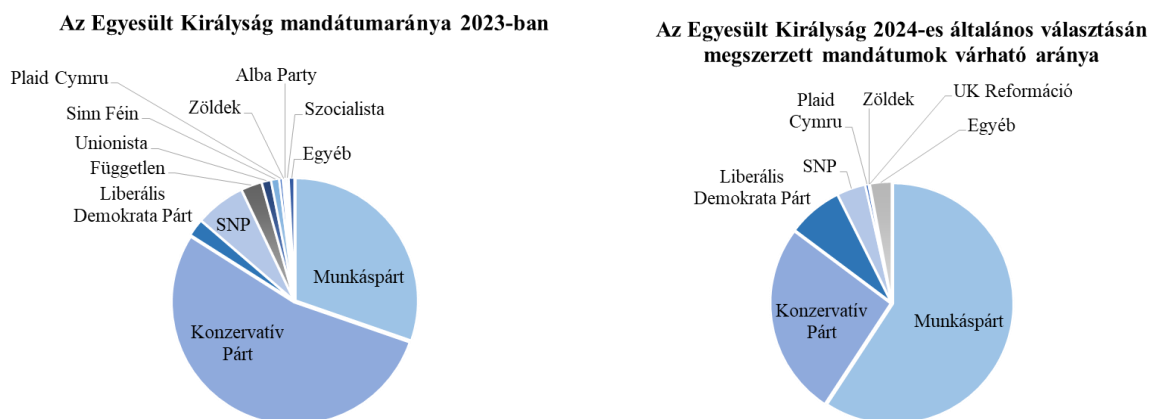
exportértékkel bíró jószág a whisky volt 2022-ben, összesen 33,2 milliárd értékben, amely 28 %-os növekedést eredményezett 2021-hez viszonyítva. A legmagasabb importérték a gyümölcs-zöldség beszállítására vonatkozott, 6,6 milliárd font értékben, ami közel 2%-kal csökkent a 2021/22-es periódusban. (ONS, 2022a)

Az alfejezet összefoglalásaként tehát levonható az a következtetés, hogy a mezőgazdaság egy igen jövedelmező szektora volt a brit gazdaságnak a COVID-19 világjárvány idején is.

3.3. Az alkotmányos monarchia és a parlamentáris rendszer

Az Egyesült Királyság legfőbb politikai intézményei a korona, a parlament és a kormány. A köztük lévő kapcsolat egy bonyolult történelmi fejlődés eredménye. Az ország berendezkedése alkotmányos monarchia parlamentáris rendszerrel, amelyben a központosított parlament a végső döntéshozó, a miniszterelnök a végrehajtó hatalom vezetője, az uralkodó csupán szimbolikus szereppel bír. A királyság alkotmánya úgynevezett történelmi alkotmány írott alkotmány nélkül, így több alkotmányjellegű törvényből áll össze, amelyeket folyamatos változtatnak. Nincs egyetlen jogi dokumentum, amely az ország legfelsőbb törvénye lenne, így a Parlament szabadon változtathat az alkotmányos hagyományokon alapuló törvényeken és egyezményeken. Az egyetlen védelmi mechanizmus a visszaélések ellen az intézmények és a közvélemény erős demokratikus szelleme, valamint az íratlan egyezmények betartása, amelyek a demokráciát védik. Az Egyesült Királyság parlamentjét Westminster néven szokás említeni, mivel a londoni Westminster palotában ülésezik. Kétkamarás parlamentje az alsóházból/képviselőházból (House of Commons) és a felsőházból/lordok házából (House of Lords) épül fel. A képviselőház 650 tagja ötévenként cserélődik. A felsőházba tartozik a legfelsőbb bíróság és egyéb intézmények vezetői, az Anglikán Egyház, és a brit arisztokrácia egy része. (Pintér, 2018)

A központi kormány mellett a 4 tagország közül 3-nak, nevezetesen Skóciának, Walesnek és Észak-Írországnak van saját decentralizált nemzeti közigazgatása. A 3 nemzeti közigazgatás mindegyike egy végrehajtó szervből és egy jogalkotó intézményből áll, amelyek különböző szintű hatáskörrel rendelkeznek. A hatalmat Westminster, a központi parlament rendeli ki a decentralizált közigazgatásra, és elméletileg bármikor visszavonható vagy korlátozható. A parlamenti mandátumok általában öt évig tartanak, viszont sor kerülhet előrehozott választásra abban az esetben, ha azt az alsóház kétharmados többséggel támogatja. Az Egyesült Királyságban a választójog alsó korhatára 18 év, ami alól a skóciai és walesi önkormányzati választások kivételt képeznek, ezek esetében a korhatár 16 év. (Pintér, 2018)

6. ábra: Az Egyesült Királyság mandátumaránya 2023-ban és 2024-ben²⁴

Az elmúlt években Wales, Skócia és Észak-Írország önállósodása erősödött a helyi törvényhozás tekintetében, melynek eredményeként gyors ütemben csökken a brit hatalmi és jogköri központosítás. Skóciának és Walesnek 1999 óta saját törvényhozó és regionális végrehajtó testülete van, amelyet egy első miniszter vezet. A skót és a walesi törvényhozás átruházott hatásköröket kapott Westminsteről, melynek értelmében hatáskörük kiterjed az oktatásra, az egészségügyre, a szociális szolgáltatásokra, a közlekedésre, a környezetvédelemre, és az önkormányzati ügyekre. Minden olyan jogkört, amely a londoni parlamentnél maradt, úgynevezett fenntartott jogkörnek hívunk. Közéjük tartozik a külügy, az ország védelme, a nemzetbiztonság és a bevándorlás: ezek olyan területek, amelyekről sem a skótok, sem a walesiek nem hozhatnak törvényt. (Pintér, 2018)

Feltételezhetően a brit kormány szuverenitásának védelméért nem kaptak az új kormányok bővebb hatáskört. Így érthető tehát, hogy a brit kormány által elismert országok listáján nem szerepelnek az Egyesült Királyság tagországai, mert az csak szuverén országokat tartalmaz. Világunk számos politikai rendszere csak az Egyesült Királyságot ismeri el országgént, többek közt az EU és a WHO is e rendszerek körébe tartozik. A legtöbb sportszervezet viszont a tagországokat egymástól függetlenül is elismeri.

3.4. UK & EU: integrációs kihívások és a Brexit makrogazdasága

A királyság 47 évig (1973-2020) volt az Európai Unió tagja. Az ország kezdettől fogva összetett nézeteket vallott az európai integrációval kapcsolatban, ami már a Schuman-tervhez való csatlakozási meghívás visszautasításából is látszott. Nyomást gyakorolt a britekre J. F. Kennedy is, hogy a királyság vegyen részt az európai integrációban. (Koller, 2020, 14. oldal) Harold

²⁴ Saját szerkesztés az UK Election Statistics: 1918-2023 (House of Commons Library) alapján.

Macmillan²⁵ miniszterelnök tárgyalási pozíciója gyengének mutatkozott: a britek téves feltételezésekre alapozták stratégiájukat, nem igyekeztek támogatást szerezni más tagállamoktól. „A britek tárgyalási pozíciója ugyanis sokkal erősebb lehetett volna, ha a tárgyalások nem csupán a franciák és britek csatájáról szólnak, hanem kereskedelmi érdekkalkulációk alapján létrejött volna egy erős brit-német szövetség.” (Koller, 2020, 14-15. oldal) Nem csak a brit miniszterelnökök – Macmillan és Wilson²⁶ – ellenezték az Európai Közösségekbe történő belépést, de a brit polgárok jelentős része is. Mindvégig saját képükre akarták formálni az integrációt. Charles De Gaulle francia miniszterelnök 1964-ben és 1967-ben is nemet mondott a britek EK-hoz való csatlakozási kérelmére. Végül az 1969-ben benyújtott kérelem már elfogadásra került az új francia miniszterelnök, Georges Pompidou által is, így tudott csatlakozni az Egyesült Királyság az EK-hoz.

A britek 1973-ban, Sir Edward Heath²⁷ kormányzása alatt csatlakoztak a Közös Piachoz, ami „keresztbe metszette a pártpolitikai hovatartozást”. (Egedy, 2011, 163. oldal) A csatlakozás kezdetben inkább volt gazdasági jellegű, mint szövetségi. Röviddel belépésük után, 1975-ben tartották meg az első népszavazást a kilépés vagy bent maradás kérdésében, amely eredményeként a britek többsége a bent maradást szavazta meg. A tagságuk alatti évtizedekben számos példa született különállásukra.

Az Egyesült Királyság és az Európai Unió jogrendje közti ellentmondásokból született feszültségeket első sorban a jogalkotói hatáskörökkel kapcsolatos alkotmánybeli kérdések váltották ki. A brit politika alapja a parlamenti szuverenitás, így az EU felsőbbrendűségi szövetségi doktrínáit képtelenség volt a királyság jogrendszerébe illeszteni, ebből következően kormányzati együttműködések hoztak létre integrációs intézmények helyett. Ugyanez a fogalmi ellentét fellelhető a brit nemzeti és az Unió szupranacionális szemlélete között a demokrácia politikai koncepciójával kapcsolatban is. Egy olyan országnak, amely nem képes elképzelni a demokráciát a nemzetállam fölött, el kell vetnie minden olyan döntéshozatalt, amely felette áll a nemzetállamnak, mint alapvetően antidemokratikus intézményt. (Schütze, 2022, 45. oldal) Mindezek eredményeképp az országot egyfajta különleges státusz birtoklása illette meg az EU-ban, bár ez sem akadályozta meg a Brexit megszavazását. Az Egyesült Királyság érintett volt az adózási kérdésekkel kapcsolatos együttműködésben, valamint a

²⁵ Maurice Harold Macmillan (1894-1986): brit konzervatív és unionista politikus, az Egyesült Királyság miniszterelnöke 1957 és 1963 között

²⁶ James Harold Wilson (1916-1995): brit munkáspárti politikus, az Egyesült Királyság miniszterelnöke 1964 és 1970 között, valamint 1974 és 1976 között

²⁷ Sir Edward Richard George Heath (1916–2005): az Egyesült Királyság miniszterelnöke 1970 és 1974 között, a Konzervatív Párt vezetője 1965 és 1975 között, 51 évig volt parlamenti képviselő

nemzetközi ügyekben és a biztonságpolitikában való részvételben az Európai Unió keretein belül. Ezen területeken a döntések egyhangúlagos jóváhagyást kaptak, ezáltal nem sérült az ország szuverenitása. (Losoncz, 2017, 60. oldal)

A britek EU-tagsága kereskedelemteremtő hatást gyakorolt gazdaságukra, ugyanis tagsági idejük alatt külkereskedelmük 55 %-kal nőtt. Ösztönzően hatott az Egyesült Királyság gazdasági növekedésére a belső piac 1992-es egységesítésével járó piaci verseny felerősödése. Ennek következményeként növekedtek a reálbérek és csökkent a munkanélküliség. Az EU akkori 10 tagállamában a költségekre vetített haszonkulcs 39 %-ról 28 %-ra csökkent. „Összességében azonban az EU-tagság jelentős szerepet töltött be a brit gazdaság átalakításában, korszerűsödésében, világ gazdasági nyitottságának fokozódásában és nemzetközi versenyképességének javulásában.” (Losoncz, 2017, 63. oldal)

A britek elutasították a Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozást, mert az euró bevezetésével a globális pénzügyi pozíciójuk gyengülésére számítottak. Kimaradásuk dilemmát okozott a belső piac fejlesztése kapcsán, ugyanis a két integrációs fokozatnak egymással összhangban kell lennie és koordináltan kell fejlődnie. A 2008-as gazdasági világválság kezelésében az Egyesült Királyságnak nagyobb volt a mozgástere, mint a GMU tagjainak. A briteknek megvoltak a válságkezelés eszközei, melyek az EU-ban hiányoztak. Nem írták alá a fiskális paktumot sem, és az EU-s költségvetések elfogadását is gyakran megnehezítették. A bankunió volt a britek következő dilemmája, ugyanis mind a belépés, mind a kimaradás esete London nemzetközi pénzügyi-központ szerepét hátrányosan érintette. Mindebből láthatjuk, hogy az Egyesült Királyság kivételezett státuszt élvezett az EU-ban és sokat profitált a tagságból. (Losoncz, 2017, 60-62. oldal)

„A nettó haszon maximalizálására való törekvés mindig is rányomta bélyegét a brit Európa-politikára.” (Losoncz, 2017, 57. oldal) A britek inkább az EU-ból származó előnyök növelésére törekedtek, ahelyett hogy az EU és az Egyesült Királyság közötti kapcsolatok intézményrendszerét javították volna. Ebből is látszik annak ténye, hogy a gazdasági integrációt inkább támogatták, mint a politikait. Ennek érdekében belső nyomást gyakoroltak az Európai Unió intézményeire az integrációs folyamat lassítása érdekében, hogy saját érdekeiknek megfelelő alakítást érjenek el. „EU-tagként az Egyesült Királyság az egyik legrugalmasabb és adminisztratív szempontból legkevésbé szabályozott, ha úgy tetszik, piaci értelemben a legszabadabb és legrugalmasabb fejlett ország lett a világban” (Losoncz, 2017, 60. oldal) Befolyásuk elősegítette az EU villamos energia és földgáz ellátottságának, a légiközlekedésnek, a pénzügyi közvetítő rendszerek és a távközlés piacának liberalizálását.

Saját élelmiszer-ellátottságuk alig egyharmadát, azaz 31 %-át képesek előállítani. Az agrár- és élelmiszerimportjuknak mintegy 72 %-át az Európai Unióból szerzik be. „2015-ben az EU GDP-jének 4 %-át, míg a britének 19 %-át tette ki a kétoldalú kereskedelem.” (Vásáry, 2018, 268. oldal) Ez egyértelműen mutatja, hogy a királyságnak fontosabb a kétoldalú kereskedelem, mint partnerei számára. Vásáry elemzései alapján megállapítható, hogy a királyság összességében nettó importőr a legtöbb iparágban.

A britek számára mindig is nagyobb jelentőséggel bírt a negatív integráció, azaz a közös piac, mely értelmében lebontották az akadályokat a munka és a tőke, a szolgáltatások, valamint az áruk szabad áramlása előtt, minthogy mechanizmusokat hozzanak létre ezek együttműködésének szabályozására. Ennek okán előszeretettel emlegették az Egyesült Királyságot, mint „vonakodó partnert” az EU-ban. (Losoncz, 2017, 57. oldal)

Az elégedetlenség az Egyesült Királyság EU-ban betöltött helyzetével a 2015. május 7-i parlamenti választások után tetőzött, amikor David Cameron²⁸ konzervatív kormányt alakított az azt megelőző koalíciós kormány után. Taktikázásával az országot a népszavazás felé sodorta. Ő személy szerint nem akarta volna kiléptetni az Egyesült Királyságot az unióból, hiszen a bent maradásért kampányolt, a britek végül mégis a kilépést szavazták meg többséggel (51,9%) 2016. június 23-án. Theresa May²⁹, az Egyesült Királyság akkori miniszterelnöke a népszavazást követő évben a kilépés okaként a brit nép nemzeti önrendelkezésének visszaállítását és a teljes szuverenitás visszaszerzését jelölte meg. (Schütze, 2022, 45. oldal) 2017. december 8-án mindkét fél aláírta a kilépési feltételeket, amellyel megkezdődhettek a tárgyalások az EU és a királyság jövőbeli kapcsolatát illetően.

A Brexitnek két formája volt lehetséges: puha vagy kemény. Puha Brexit esetén May terve szerint az Egyesült Királyság tagja maradt volna a közös piacnak és/vagy a vámunióknak, ami csökkentette volna a kilépés gazdasági hatását. A kemény Brexit értelmében lazább britek és EU közti kapcsolatokat fogalmaztak meg, ami végül Boris Johnson³⁰ és pártja kilépési politikájának álláspontját képezte. A kormány ezt követően sebezhetőbbé vált a frakciókkal szemben. A Skót Nemzeti Párt előretörése a hagyományos kétpártrendszer aláásta, ezzel lehetővé téve a kisebb parlamenti többségek érvényesülését. (Quinn-Allen-Bartle, 2024, 246. oldal) Az Egyesült Királyság hivatalosan 2020. január 31-től nem tagja az Európai Uniónak.

²⁸ David William Donald Cameron (1966-): az Egyesült Királyság miniszterelnöke 2010 és 2016 között, a Konzervatív Párt vezetője 2005 és 2016 között

²⁹ Lady Theresa May (1956-): brit belügyminiszter 2010 és 2016 között, az Egyesült Királyság miniszterelnöke és a Konzervatív Párt vezetője 2016 és 2019 között

³⁰ Alexander Boris de Pfeffel Johnson (1964-): London polgármestere 2008 és 2016 között, brit külügyminiszter 2016 és 2018 között, az Egyesült Királyság miniszterelnöke és a Konzervatív Párt vezetője 2019 és 2022 között

A Brexit hírének elterjedését követően számos multinacionális piaci szereplő adott hangot székhelyváltási szándékának, és számos fejlesztést elhalasztottak vagy visszamondtak. A belső piaci kereslet csökkenése okán egyre növekedett az elbocsátások száma. Ennek eredményeként számítottak arra, hogy minden régió és szektor, főképp az ipar teljesítménye csökken.

A Brexittel az Egyesült Királyság korlátokba ütközik a külkereskedelem folyamatai kapcsán. Jelentősen szűkültek a brit termékek értékesítési lehetőségei az európai kontinensen. Az exportálás költségeivel párhuzamosan az importálás költségei is értelemszerűen megemelkedtek, így drágábbá vált a brit fogyasztás. Árfelhajtó erővel bírt az idővesztés, a készletezési költségek növekedése, valamint a vám díj fizetési kötelezettség. (Vásáry, 2018, 274. oldal) A vámunióban maradás esetében mindez nem következett volna be, a britek mégis a kemény Brexitet szavazták meg. Az áremelkedés hozzájárult a font értékének kismértékű csökkenéséhez és az infláció növekedéséhez. Az infláció kismértékű volt, mindössze 2,2%. A világjárvány és az orosz-ukrán háború időszakában mért legmagasabb inflációs érték 11,1% volt 2022 októberében, ezt követően a ráta folyamatos csökkenése figyelhető meg.

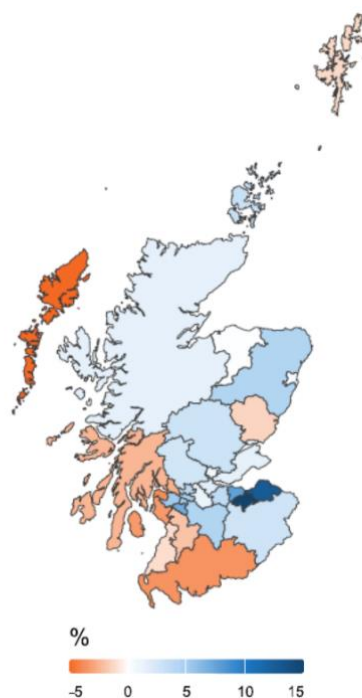
4. Skócia társadalmi és gazdasági dinamikája

4.1. Demográfiai trendek Skóciában

2022-ben Skócia lakossága elérte az 5,4 millió főt, amely a valaha jegyzett legmagasabb népességadat a skót népszámláló bizottságnál. A népesség 2,7 %-kal nőtt a legutóbbi, 2011-es népszámlálás óta. A 2021. évben Skócia népessége 5.394.000 fő volt, ebből brit állampolgár 4.997.000 fő (92,64%), a nem brit lakosság pedig 397.000 fő (7,36%). Ezek a számok lényegében változatlanok maradtak 2019 óta. A nem brit lakosság több, mint fele, 58 %-a volt EU-s polgár. Az EU-ban született lakosság számadata 2021. júniusában 231.000 fő (4,28%) volt, mely nem változott az azelőtti év adataihoz képest. Az országban tartózkodó leggyakoribb nem brit állampolgárok a lengyelek voltak, akik a nem britek 15,62 %-át tették ki. Az ország leglakottabb régiója a fővárost is magába foglaló City of Edinburgh volt, teljes lakossága 1.407.000 volt, amely adat Skócia teljes lakosságának 26,8 %-a, Nagy-Britannia népességéhez viszonyítva 2,16%, ami feltűnően alacsony adat. A főváros teljes lakossága a vizsgált időszakban 526.470 fő volt, ami Skócia teljes lakosságának 9,7 %-a, Nagy-Britannia népességéhez viszonyítva 0,8 %. Az átlagos népsűrűség kerekítve 69 fő/km² szerint alakult 2022-ben Skóciában, mely adat hatoda az angliai 433 fő/km² értéknek, valamint negyede az egész Egyesült Királyságra vetített átlagos értéknek. (Scotland's Census 2022)

A legnagyobb városok régióiban nőtt leglátványosabban a lakosság, különösen a főváros, Edinburgh környékén. Feltehetően ez a növekedés az országon belüli migrációnak köszönhető. Skócia nyugati, illetve délnyugati területein csökkent legnagyobb mértékben a lakosság, amit a születéseknél magasabb halálozási szám indokol. A Shetland-szigeteken azonban a csökkenést a migráció váltotta ki. Ezeket a változásokat mutatja be a 7. ábra. „Skócia lakossága öregszik. A népszámlálás azt mutatja, hogy jelenleg (2023) sokkal több a 65 év felettiek, mint a 15 éven aluliak száma.” (Wroth-Smith³¹) A 65 éven felüliek száma megközelítőleg 1.091.000 fő, a 15 éven alattiak száma 832.300 fő volt a 2022. március 20-án tartott népszámlálás alkalmával. (Scotland's Census 2022) Az adatok alapján megfigyelhető az ország nyugati és északnyugati vidéki területeiről a keleti városiasodott területekre történő elvándorlás, elsősorban a főváros környékére.

³¹ Jon Wroth-Smith: a Népszámlálási Statisztikák igazgatója, National Records of Scotland

7. ábra: Népeségváltozás az önkormányzati területeken 2011 és 2022 között³²

Népeségnövekedés		Népeségcsökkenés	
Régiók	Növekedési arány	Régiók	Csökkenési arány
Midlothian	+ 16,10 %	Na h-Eileanan Siar	- 5,50 %
East Lothian	+ 12,70 %	Inverclyde	- 3,80 %
City of Edinburgh	+ 7,60 %	Dumfries and Galloway	- 3,60 %
East Renfrewshire	+ 6,90 %	North Ayrshire	- 3,40 %
Renfrewshire	+ 5,10 %	West Dunbartonshire	- 2,60 %

7. táblázat: A leglátványosabb népeségváltozások az önkormányzati területeken 2011 és 2022 között³³

4.2. A skót többszörös deprivációs index (SIMD)³⁴

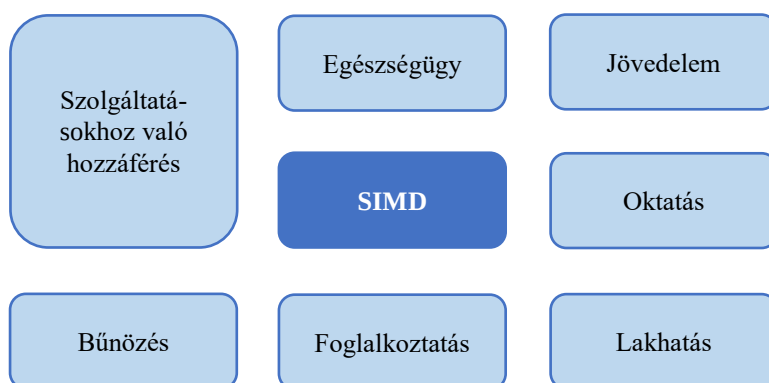
Az index a Skót Kormány által létrehozott, magas fokú nélkülözést mérő eszköz, amelyet a vidéki depriváció mérhetőségének érdekében dolgoztak ki. Eredményei elsősorban társadalmi szempontból jelentősek, hiszen a vidéki és a városi lakosság eltérő módon tapasztalja meg a nélkülözést. SIMD méréseket 2004 óta, 2-4 évente végeznek. A legutóbbi mérés 2020-ban volt.

³² Forrás: Scotland's Census 2022 – Rounded Population Estimates

³³ Saját szerkesztés a Scotland's Census 2022 alapján.

³⁴ Az alfejezet a Scottish Government által 2017-ben publikált Scottish Index of Multiple Deprivation, Rural Deprivation Evidence Summary 2016 és a 2020-ban kiadott Scottish Index of Multiple Deprivation 2020 publikációgyűjtemény alapján készült.

Az index azonosítja Skócia leginkább hátrányos helyzetű területeit, a nélkülözés relatív mértékét, valamint a többszörös nélkülözés megállapításához is utat mutat – hiszen a depriváltság nem csupán alacsony jövedelmet vagy szegénységet jelent. Depriváltságról beszélünk abban az esetben is, ha a népesség kevés erőforrással, vagy azok megszerzésére kevés lehetőséggel rendelkezik. Továbbá, a nélkülözés alacsony szintje vagy hiánya, azaz a jómód, nem egyenlő a gazdagsággal. Skóciát az elemzők 6.976 adatzónára³⁵ osztották, melyek lakossága 700-800 főt foglal magába. Több mint 30 mutató áll rendelkezésre ahhoz, hogy a depriváció aspektusai az adatzónákban mérhető és összehasonlítható legyen (pl.: a háziorvoshoz való utazási idő, a tanulók teljesítménye, stb.) A mutatókat domainekekbe csoportosították, amelyek a 8. ábrán láthatóak. A domainekek egyesítve kapunk képet Skócia depriváltsági rangsoráról, amelyben az 1-es a leginkább nélkülöző, a 6.976-os pedig a legkevésbé deprivált adatzónát jelöli meg. (Scottish Government, 2020)

8. ábra: Az SIMD index 7 tartománya³⁶

A vidéki területek fő problémája a mérések alapján a szolgáltatásokhoz való hozzáférés és a megfizethető lakhatás hiánya, valamint a magas üzemanyagköltségek. A területi szintű intézkedések nem bizonyulnak hatékonyak a nélkülöző háztartások esetében. A mérések eredményei támpontot adnak a kormányzásnak a megfelelő erőforrások és beavatkozások biztosításához. (Scottish Government, 2017)

Így tehát az SIMD-t használva lehetőség nyílik az adatzónák és a 7 tartomány összehasonlítására. Feltárhatók azok a zónák, ahol a legnagyobb szükség van kormányzati beavatkozásra, támogatásra. Viszont az index nem alkalmas annak megállapítására, hogy adott két zóna esetében mennyivel hátrányosabb helyzetű az egyik a másikinál, mindössze a

³⁵ Az SIMD térképtere és elérési linkje a 3. számú mellékletben megtalálható.

³⁶ Saját szerkesztés a Rural Deprivation Evidence Summary alapján.

különbség mértéke – kicsi vagy nagy – állapítható meg. Továbbá, a rangsor időbeli összehasonlításra sem alkalmas, mert a hatalmas adatmennyiség relatív módon áll rendelkezésre. A deprivációval kapcsolatos kutatások gyakran nem különítik el a vidéki és a városi területekre vonatkozó adatokat, valamint alacsony számú mintákon alapulnak, így az eredmények gyakran nem reprezentatívak. A nagyobb méretű adatzónákon belüli eltérések feljegyzése megoldást jelenthet az adatzónákon belüli szintkülönbségek figyelembevételéhez. Fontos leszögezni, hogy az index nem a hátrányos helyzetű embereket, hanem a területeket, zónákat azonosítja. Tehát kevésbé deprivált területeken is élnek hátrányos helyzetű emberek. Ők azok, akik a legnagyobb valószínűséggel vannak kitéve életminőségük romlásának és lehetőségeik korlátozódásának, de a kevésbé deprivált zónákban élők is kerülhetnek hátrányos helyzetbe. (Scottish Government, 2020) Az SIMD mérései nem adnak útmutatást ahhoz, hogy megértsük az éghajlatváltozás Skócia gazdaságát érintő jelentőségét. Az ingadozó csapadékmennyiség és hőmérséklet hatással van a terméshozamra és az állatok egészségére. A nedves nyarak után alacsony terméshozamra és magas gabonaszárítási költségekre lehet számítani. A hegyvidéki térségek önálló kultúrájának gazdasági támogatottsága a Brexit után további bizonytalanságokat vetett fel. (Scottish Government, 2017)

A kormány városi-vidéki besorolása szerint a vidéki területek 3.000 főnél kisebb településeket foglalnak magukba a szigeti közösségektől a hegyvidéki falvakig. Ezeken a területeken él a lakosság közel egyötöde, mintegy 1,15 millió ember. Lélekszámuk gyorsabb növekedést mutat, mint a városokban élők száma. A vidéki területeken az előregedő lakosság és a fiatalok elvándorlása jellemzően problémát okoz.

A „legdepriváltabb 20%”-ba tartozó zónákban él közel 30.000 vidéki és 1,95 millió városi lakos. Azonban 150.000 vidéki és 810.000 városi él alacsony jövedelmű háztartásban, ami a teljes lakosság közel 18 %-át adja. A vidéki területeken élőknek magasabbak a megélhetési költségeik, mint városiaknak. Az élelmiszerárak, a rezsi, az energiaforrások – mint például az olaj és más tüzelőanyagok, – valamint az üzemanyag és a szállítási költségek is magasabbak vidéken, mint a városban. További problémát vet fel a vidéki térségek gázellátás-hiánya.

A „helyi részesedés” alapján az egyes területek leginkább rászoruló adatzónáinak aránya határozható meg. Ennek segítségével az önkormányzati területek adatzónái könnyen összehasonlíthatóak. Mélyen gyökerező nélkülözés Glasgow külvárosi adatzónáira (7. melléklet) igaz leginkább, ahol az adatzónák az első adatgyűjtés óta a „legdepriváltabb 5%”-ba tartoznak. Ennek ellenére City of Edinburgh mellett Glasgow City önkormányzati területén volt

megfigyelhető a legnagyobb deprivációs csökkenés 2016-ról 2020-ra a „legdepriváltabb 20%”-ba tartozó zónák esetében. (Scottish Government, 2020)

Periódusról periódusra megfigyelhető, hogy a vidéki lakosok legfőbb problémái a foglalkoztatáshoz és az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés hiányához kapcsolódnak. A korlátozott tömegközlekedési lehetőségeket a gépjármű-tulajdonlás tudná kompenzálni, azonban a magas üzemanyagárak és karbantartási költségek további pénzügyi nehézségeket okozhatnak az alacsony jövedelmű háztartásoknak. A vidéki népesség átlagosan 40 percet utazik tömegközlekedéssel az egészségügyi, banki, vagy postai szolgáltatások igénybevételéhez. Az Aberdeentől nyugatra fekvő Grampian-hegység településeinek lakói esetében ez akár 90 percet is igénybe vehet. (Scottish Government, 2017)

Az ezredforduló óta számos általános iskolát zártak be Skóciában, amit elsősorban a tanítók és tanárok csökkenő lélekszámával, vidéken pedig az alacsony vidékre költözési hajlandósággal indokoltak. „A kis vidéki közösségekben az iskolát nem csak a gyerekek által használt falusi erőforrásnak, hanem a mindennapi társadalmi interakció kulcsfontosságú helyének tekintik. Ennek az erőforrásnak az elvesztése csökkenti a szülők részvételét és interakcióját, valamint csökkenti a tanulók, a szülők és a közösség többi tagjának életminőségét.” (Scottish Government, 2017) Az oktatás hiányával a térségek gazdasági tevékenysége is csökkenésnek indulhat hosszútávon.

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Skócia	Edinburgh	35.5	35.0	34.6	34.6	34.6	n.a.	33.9	33.6	33.4
	Glasgow	37.8	37.0	36.6	36.2	36.0	n.a.	35.6	35.4	35.1
	Aberdeen	35.6	34.9	34.6	34.4	34.2	n.a.	34.0	34.2	34.4
	Dundee City	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	35.9	35.6	35.4
Anglia	London	39.4	39.2	39.3	39.6	39.8	39.8	39.9	40.0	40.1
	West Midlands városi területe	45.5	45.3	45.3	45.4	45.5	45.3	45.2	45.1	45.1
Wales	Cardiff	40.5	40.5	40.4	40.3	40.1	40.1	40.0	39.8	39.6
	Swansea	39.0	38.6	38.5	38.5	38.3	38.4	38.4	38.3	38.3
Észak-Írország	Belfast	n.a.	n.a.	n.a.	42.6	42.6	42.5	42.5	42.4	42.2

8. táblázat: Fiatalokú eltartottsági arány (%)³⁷

³⁷ Az Eurostat adatai alapján a 0-19 éves korosztály a 20-64 éves korosztályhoz viszonyítva, saját szerkesztés.

A vidéki területeken hiány mutatkozik megfizethető és modern lakásokból. Ez a probléma a fiatal munkaerő elvándorlásával jár együtt, ami a kisvállalkozások számára megnehezíti a munkaerő toborzását. A fiatalok elvándorlása az eltartottsági arányt is növelheti, amely számadatait kívánja szemléltetni a 8. számú táblázat az Egyesült Királyság tagországainak legnépesebb városaiban és Anglia legnépesebb területén.

Konklúzióként levonható, hogy a vidéki népesség más kihívásokkal szembesül, mint a városi, így a nélkülözés tapasztalatai eltérőek. Az index tervezésekor az volt a cél, hogy azonosításra kerüljenek a többszörös nélkülözés koncentrációi az egész országban. A vegyes szakirodalom és a megfelelő intézkedések hiánya megnehezíti a problémák kezelését. A fő problémák azonosítására olyan területeken, ahol a szegénység és a nélkülözés szétszórtabb, nem elegendő az SIMD használata, az mellett más adatforrások használata is célszerű. (Scottish Government, 2017)

4.3. Gazdasági teljesítmény és foglalkoztatás

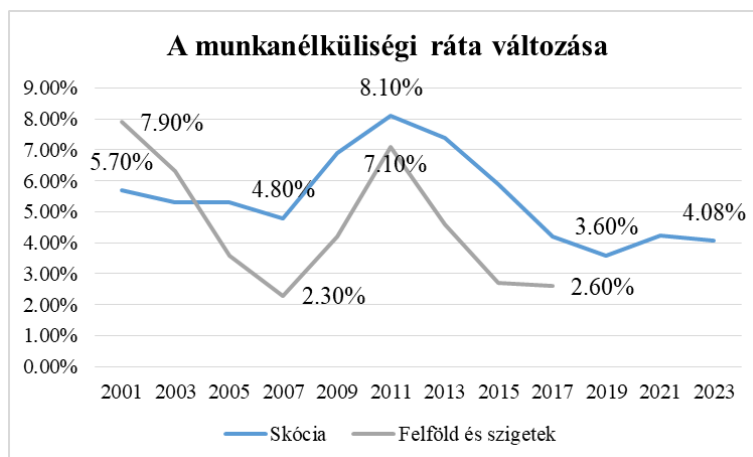
Az Egyesült Királyság GDP-je 2022-ben 2.270 milliárd font volt, amelyből Skócia GDP-je 167 milliárd font, ami egy főre vetítve 31 ezer fontot jelent. A leggazdagabb régiók közé tartozik City of Edinburgh, City of Glasgow és Aberdeenshire. Skócia legszegényebb régiói közt találjuk az Orkney-szigeteket, a Shetland-szigeteket, valamint Na h-Eileanan Siar, ami a Külső-Hebridák területén fekszik. (Statista)

Skóciában 2019-ben az exportált áruk értéke 33,8 milliárd font, az importált áruk értéke pedig 23,5 milliárd font volt. Megközelítőleg, az áruexport fele az Európai Unióba kerül, elsőszámú nemzetközi exportcélpont a rotterdami nemzetközi kikötő csomópont. További legnagyobb célországai közé tartozik Franciaország, Németország, Kína, valamint az USA. Az ország fő exportcikkei a kőolaj, az energiatermelő berendezések, valamint élelmiszerek. Ezek összességében kiteszik a skót export közel 60 %-át. Áruszállítás tekintetében az áruk kétharmadát közúton vagy vasúton, egyharmadát pedig tengeri kikötők áru fuvarozásával szállítják. A közúti teherforgalom kapcsán az áruk 99 %-a az Egyesült Királyságból származik. Az éves szállított árumennyiség kevesebb, mint 1 %-a történt légi fuvarozással. Import tekintetében hosszú évek után az USA és Kína megelőzte Norvégiát, aminek fő oka a földgázimport értékének csökkenése. (Transport Scotland, 2020)

Az utasok száma alapján az Egyesült Királyság legforgalmasabb repterei közé tartozik Edinburgh és Glasgow terminálja. Skóciába főként olyan országokból érkeznek turisták, amelyekkel az ország erős kereskedelmi kapcsolatokat ápol. Az elmúlt 20 évben a légi közlekedéssel érkező látogatók száma közel 140%-kal növekedett. 2019-ben a látogatók

felét a Franciaországból, Hollandiából, Kínából, Németországból, Norvégiából és az USA-ból érkezők tették ki, melyek közül 3 ország EU-tagállam. Ezen látogatók összesen másfél milliárd fontot költöttek, látogatásonként átlagosan 734 fontot, és átlagosan 7 éjszakát tartózkodtak az országban. Tartalmasabb időre az Ausztráliából, Németországból, valamint az USA-ból érkezett látogatók maradtak. A Covid járvány megjelenésével az utazások száma jelentősen csökkent Skóciában. Az országnak több repülőgép-flottát is le kellett állítania repülésre való kereslet megtorpanása miatt. Ezzel együtt a légi teherszállítás is visszaesett. (Transport Scotland, 2020)

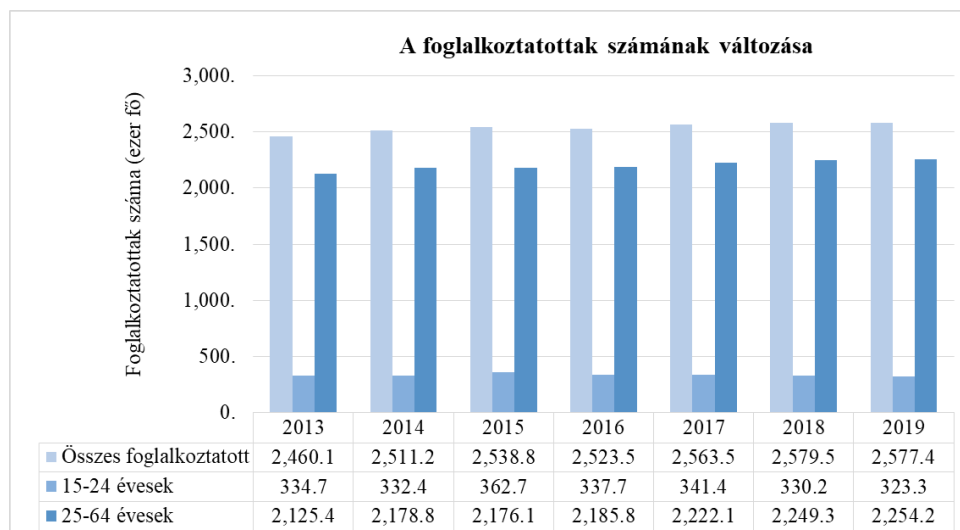
Skóciában a 2007-es évet megelőzően folyamatos csökkenést mutatott a munkanélküliségi ráta, 2009 és 2013 között 8-9 %-on mozgott, majd újra csökkenésnek indult és 2020-re 4 %-ra csökkent. (Eurostat) 2024. januárban a munkanélküliségi ráta 4,5% volt, ami magasabb az Egyesült Királyságban mért 3,8 %-nál. A foglalkoztatottak száma 2,46 millió fő volt, ami a 2023. januári adathoz viszonyítva 1,1 %-kal nőtt, a munkanélkülieké pedig 0,22 millió fő. A munkanélküliek közel 20 %-át a 15-24 éves korosztályba tartozók tették ki, a korosztály mindössze 12,5 %-a volt munkanélküli. A foglalkoztatási ráta megközelíti a 75 %-ot, az inaktivitási ráta 22%. 2023 január – 2024 január periódusban a havi bérek mediánja 6,1 %-kal emelkedett. (Scottish Government, 2024)

9. ábra: A munkanélküliségi ráta változása, 2001-2023³⁸

A foglalkoztatottak száma a COVID19-világjárványt megelőző 7 évben nem változott drasztikusan sem a fiatal munkavállalók, sem a 25 éven felüli korosztály esetében. A 15-24 éves foglalkoztatottak nemek szerinti eloszlását ábrázolja a 4. számú melléklet.

³⁸ Saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján.

10. ábra: A foglalkoztatottak számának változása Skóciában, 2013-2019³⁹

4.4. Az északi-tengeri olajkitermelés és az energiaválság hatásai és következményei

Az Északi-tenger olajban gazdag területe elhelyezkedésének köszönhetően kimagasló kereskedelmi jelentőséggel bír, hiszen a világ gazdaságban fontos országok veszik körül. Az 1959-ben hollandok által felfedezett földgázmezők feltárása indította el az Északi-tengeren az olaj- és gázipar kiépítését. A hét tengerparti ország – Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Németország, Norvégia – mindegyike fejlett országnak számított a második világháborút követő évtizedekben. A szénhidrogének felfedezését követően az említett országok első feladatai közé tartozott az offshore terület és a hatáskörök földrajzi felosztása, amelyhez az alapot az 1958-as genfi egyezmény biztosította. Az egyezmény a felosztott kontinentális talapzatra hagyatkozva biztosít jogokat az erőforrások kiaknázására és tiltja más országok engedély nélküli tevékenységét az adott országhoz felosztott vizekben. A határvonal meghatározása az Egyesült Királyság és Hollandia között a mediánvonal-elv alapján történt, tehát a határ egyenlő távolságra húzódik mindkét ország partvonalától. Két szárazföldön szomszédos ország esetében, mint például Belgium és Hollandia, a határvonalat szintén az egyenlő távolság elve alapján határozódik meg. Az elvtől való eltérés megengedett különleges körülmények vagy külön megállapodás esetében. (Dam, 1965, 52-53. oldal) A kormányok vezető szerepet vállaltak a kitermelésben a megugrott beruházási igény és a fejlett ipari társadalmak bonyolult rendszereire gyakorolt jelentős hatás miatt. (Gurney, 1975, 421. oldal) Az olaj kitermelését magánvállalkozások végzik, legtöbb esetben konzorciumokat alkotva, és

³⁹ Saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján.

„a kitermelés értékén alapuló, vagy nem jogdíjnak nevezett díj valamilyen formája hagyományosan az engedélyező szerv által kapott ellenszolgáltatás.” (Dam, 1965, 55. oldal)

A szénhidrogének felfedezését követően 1964-ben kezdődött meg a tengeri gáz- és olajipari tevékenység az Egyesült Királyságban. (Stevens, 2011, 149. oldal) Az első 25 évben 64 milliárd fontot fordítottak kutatás-fejlesztésre ezen a területen. Ez idő alatt az olaj- és gázbevétel arányaiban igen alacsony mértékben haladta meg a kiadásokat, mindössze 1 milliárd font nyereségre tett szert a kormányzat egy negyedévszázad alatt. Az 1980-as évek végére 36 olaj- és 26 gázmezőt tártak fel, a mezők termelékenysége összesen 9 milliárd hordó olaj és megközelítőleg 665 milliárd köbméter gáz volt. További 2.000 kutat és 300 gázmezőt terveztek feltárni az 1989-2014 időszakban. Az Offshore Üzemeltetők Szövetsége (UKOOA) még 2014-re is termelékenynek minősítette az északi-tengeri kitermelést, napi 1 millió hordó olaj és közel 170 millió köbméter gáz kitermelését jelezték előre 1990-ben. (Band, 1991, 179. oldal)

Nyugat-Európa energiaszegény terület, így mindig rászorult külső forrásokra. Az 1970-1980-as években olajszükségletének csupán egynegyedét fedezte az északi-tengeri olaj, a térség nagyban függött a közel-keleti olajellátástól. Az 1973 októberében a közel-keleti arab országok által kirobantott Izrael elleni sikertelensége után mesterségesen próbálták térdre kényszeríteni a nyugati világot: a kőolaj ára 1974 végére ötszörösére emelkedett, mivel a legnagyobb arab olajexportőrök olajembargót vezettek be Nyugat-Európa országaival szemben. (Kaposi, 2004, 261. oldal) Az Egyesült Királyság háborúhoz való semleges hozzáállásának volt köszönhető, hogy kevésbé csökkent (15%) az arab olajimportjuk, mint más nyugati országok esetében. Az olajválság tovább súlyosbította a bányászsztájk okozta feszültséget a választások idején. A két legnagyobb párt – a Munkáspárt és a Konzervatív Párt – vetélkedésüknek köszönhetően milliós nagyságrendű szavazatot vesztek az 1974-es választásokon. Egyik párt sem kapott abszolút többséget, a Munkáspárt 301, a Konzervatív Párt pedig 297 mandátumot szerzett. A nagy pártok bizalomvesztettségéből hasznot húztak a liberálisok, a szavazatok közel 20 %-ával, valamint a skót és a walesi nemzeti pártok, az SNP és a Plaid Cymru. (Egedy, 1998, 339-342. oldal)

Az Európai Közösségek oly módon igyekezett orvosolni az olajválságot, hogy az EK tagjainak energiafogyasztás-csökkentésére egy tervet terjesztett elő, ami alapján a fogyasztás növekedését 3,5 %-kal csökkentette. (Gurney, 1975, 415. oldal) 1973 végén az északi-tengeri olajkitermelésből származó készlet 5.500 milliárd köbméter volt, amelynek közel felét (47,27%) Hollandia birtokolta 2.600 milliárd köbméteres mennyiségben. Az Egyesült Királyság részesedése a készletekből 1.420 milliárd köbméter (25,82%) volt. A következő évben a királyság a nyugat-európai gázfogyasztás megközelítőleg 35%-ának megfelelő mennyiséget termelt ki. (Gurney, 1975, 419. oldal)

Az északi-tengeri olajtartalék áremelkedéséhez az is hozzájárult, hogy a terület olajmezői magas tőkebefektetést igényelnek. A projektekbe fektetett összegek inflációra gyakorolt hatása kiemelkedő fontosságú volt, hiszen ez befolyásolta a kamatlábak alakulását és a befektetők hangulatát. Hatalmas összegű befektetéssel járt a fejlesztések műszaki költségeinek fedezése, ami az északabbi, mélyebb vizekben megkezdett fúrásnak volt köszönhető. A költségek alakulására továbbá hatással voltak a geológiai szerkezet sajátosságai és a készletek előállításának módja, ami történhetett csővezetékben vagy ömlesztettáruszállítóban. Az Egyesült Királysághoz tartozó északi-tengeri terület teljes termelési szintjének elérése további, közel 45 milliárd dollár értékű tőkebefektetést igényelt, ami elsősorban a kormányt és az olajtársaságokat terhelte. Az ilyen méretű beruházásokat a kormányzati döntések is befolyásolják. Elsősorban azok az olajtársaságok voltak érzékenyek a kormányzati tevékenységre, amelyek jelentős részt vállaltak az északi-tengeri erőforrások fejlesztésében, mint például az állami tulajdonban lévő British National Company vagy a norvég Statoil – ma Equinor. A magas adó- és bevétel-ellenőrzési politika nagyban befolyásolta az olajtársaságok tevékenységét, így tehát a lehető legnagyobb haszon érdekében a készletek fejlesztésének maximalizálására és azok visszafogására volt szükség, ugyanis az északi-tengeri olaj és gáz nem volt képes teljes mértékben kivonni Nyugat-Európát az üzemanyagok külső forrásaitól való függéséből. Az Egyesült Királyság által kitermelt olajmennyiség lefedte az ország szükségleteit a válságot követő évtizedben, ami lehetőséget adott a hosszú távú energiakérdések kezelésére. (Gurney, 1975, 420-422. oldal)

Az Egyesült Királyság az olajválság kitörésének évében csatlakozott az Európai Közösségekhez, így az északi-tengeri olaj birtoklása erősítette gazdasági helyzetét és alkupozícióját. Az olyan belső ügyek, mint a skót nacionalizmus vagy az olajbevételek adóztatási kérdése, már európai szintű fontossággal bírt, így az ország EK-tagsága következtében növekvő interakció a királyság és a kontinens között feszültségekhez vezetett, és tovább erősítette a polarizációt Európa szegényebb déli és a gazdagabb északi térségei között. (Gurney, 1975, 422-424. oldal)

4.5. Skócia részesedése az északi-tengeri bevételekből és az energiaszektor jövője⁴⁰

Az északi-tengeri bevételeket az 1981/82-es időszakig visszamenőleg nyílik lehetőség lekövetni. Megállapítható, hogy a tevékenységből származó bevételek az 1990-es és 2000-es

⁴⁰ Az alfejezet a Scottish Government által Government Expenditure & Revenue címen megjelentetett publikáció 2010-ben és 2023-ban kiadott példányai alapján készült, továbbá az OEC világkereskedelmi adatainak figyelembevételével.

években voltak a legingadozóbbak. A 2000-es évek közepén mért kiugró nominális összbevétel-növekedés az időszakban bekövetkezett gáz nagykereskedelem árnövekedésének tudható be. A brit északi-tengeri bevétel főként a kőolaj bevételi adóból, a társasági adóból, valamint a licencdíjakból származott a 2008/09-es gazdasági válságig. A kormány lehetőséget ad és engedélyezi a piaci szereplőknek, hogy meghatározott területeken és meghatározott ideig kőolajat keressenek és fúrjanak. A piaci szereplők ezen engedélyek birtoklásáért éves licencdíj fizetésére voltak kötelezettek. A díj az engedélyben szereplő terület nagysága alapján került meghatározásra, négyzetkilométerenként emelkedő mértékben. A 2008/09 időszakban azonban fokozatosan megszüntették e díjfizetési kötelezettséget, így a periódus véget értét követően nem származik már belőle jövedelem. Ezt megelőzően az effektív társasági adókulcs 2006. januárjában 50 %-ra emelkedett. A vállalatok már nem fizetnek kőolaj bevételi adót, a korábbi években kifizetett adótömeg után kérhetik annak visszatérítését a jelenlegi kereskedelmi veszteségek ellenében. Így tehát a kőolaj bevételi adó bevételei a jelenlegi adórendszer szerint a jövőben csak negatív tételként fognak szerepelni. 2022. május 26-án hatályba lépett az energianyereség-illeték, ami további 35%-os adófizetési kötelezettséget jelent az általános 40 %-os adókulcson felül, így 75%-ra emelkedett az olaj- és gáznyereség adókulcsának együttes mértéke. Amennyiben a közeljövőben az olaj- és gázárak visszatértek a historikusan normális szintre, a kormány megszünteti az illetéket. A jogszabály a 2025. december végén hatályos megszüntetési záradékot is tartalmazza.

Az ONS regionális számlái szerint az Egyesült Királyság kontinentális talapzatát régióon kívüli területként rögzítik, nem rendelik hozzá az ország szárazföldi területének földrajzi régióihoz. Az északi-tengeri bevétel Skóciára történő allokálásához különböző megközelítési módszerek alkalmazhatóak. Az Anglia és Skócia közötti politikai és gazdasági viták természetes velejárói a két ország kapcsolatának, így nem okoz meglepetést az északi-tengeri olajkitermelés regionális és bevételi kérdése körül folyó konfliktus. A régió határainak meghatározása kényes kérdés, mivel ez befolyásolja a kitermelésből származó bevétel elosztását és a területi jogokat.

Az északi-tengeri bevétel illusztratív földrajzi részesedésének arányát az Aberdeeni Egyetemen végzett tudományos kutatások alapján becsüli a feldolgozott publikáció, amelyet Alex Kemp⁴¹ professzor és Linda Stephen⁴² (Scottish Government, 2010) becsülték meg. Skócia részesedését az északi-tengeri bevételekből az északi-tengeri olaj- és gázipar pénzügyi

⁴¹ Alexander G. Kemp: a kőolaj-gazdaságtan professzora, az Aberdeeni Energiagazdasági és Pénzügyi Kutatóközpont igazgatója

⁴² Linda Stephen: az Aberdeeni Egyetem tudományos munkatársa

modellje, valamint Skócia északi-tengeri részesedésének értékelése alapján határozták meg. Az elemzés során a skót határ meghatározásánál, különösen a halászati jogok figyelembevételével az 1999-ben alkalmazott mediánvonal-elvezt alkalmazták. (Kemp-Stephen, 2008) Más alternatívák is lehetségesek a részarány kiszámítására, hiszen nincs meghatározva kötelezően használatos módszertan. Az északi-tengeri szektorban Skócia becsült földrajzi részesedésének megállapításához a régióban az összes olaj- és gázmezőt Skóciához osztották fel az aberdeeni kutatók, egy illusztratív földrajzi részesedést feltételezve, amelyet az 11. ábrán láthatunk. A mezők részletes adatbázisa alapján megbecsülték az egyes mezőkön beszedett adóbevételeket. Becsléseik alapján 2008-ban Skócia földrajzi részesedése olaj-kitermelésből 96%, földgáztermelésből 58%, a teljes szénhidrogén-termelésből pedig 80% volt. Következésképpen az ONS Public Sector Finance statisztikáiból származó teljes Egyesült Királyságbeli bevétel Skóciára osztható, ami Skócia teljes északi-tengeri bevételéből való földrajzi részesedésére vonatkozó becslések alapján lehetséges.

11. ábra: Az Egyesült Királyság kontinentális talapzata és az Északi-tenger skót határa⁴³

Az 1981 és 2009 közti időszakban az Északi-tenger megközelítőleg 147,1 milliárd font bevételt termelt a kincstár számára. Az 1980-as évek közepén érte el a bevétel a csúcst, majd a 90-es évek elején csökkenésnek indult, ezt követően a 2000-es évek közepére ismét emelkedő tendenciát mutattak az északi-tengeri bevételek. (Scottish Government, 2010, 49. oldal)

A Kemp és Stephen által közölt becslések alapján meghatározható Skócia földrajzi részesedése az északi-tengeri bevételekből minden évben az 1981-es évet követően. Az 1981

⁴³ Forrás: Scottish Government (2010): Government Expenditure & Revenue, Scotland 2008-2009, Chapter 5 North Sea Revenue

és 2009 közti időszakban Skócia északi-tengeri bevételét 130,4 milliárd fontban határozták meg, ami az Egyesült Királyság teljes északi-tengeri bevételének 89 %-a. A bevétel becsült nagysága jelentősen eltér attól függően, hogy az északi-tengeri bevétel egy főre jutó vagy földrajzi részesedését használják fel arányosítására. Az egy főre jutó részesedés alapján Skócia becsült részesedése az Egyesült Királyság teljes bevételéből – az északi-tengeri bevételek kivételével – 2008/09-ben körülbelül 8,3% volt. Viszont a földrajzi részesedés alapján Skócia becsült részesedése az Egyesült Királyság teljes folyó bevételéből ugyan ebben a periódusban 10,4% volt.

Az Egyesült Királyság északi-tengeri bevétele 2021-ben 522 millió fontra tehető, majd ezt követően jelentős növekedés volt megfigyelhető, míg 2023-ban elérte a 10,6 milliárd fontot, ami az eddig mért legmagasabb szint. A kimagasló bevétel-növekedés az olaj- és gázárak társasági adóbevételre gyakorolt hatását, valamint az energianyereség-illeték bevezetését tükrözi. Az északi-tengeri bevételek éves ingadozása számos tényezőtől függ. Többek közt az olajár, a font-dollár árfolyam, a termelés, a tőkebefektetések és a fiskális rendszer függvénye. Az olaj és gáz piaca képes volt alkalmazkodni a világjárvány és az orosz-ukrán háború kitörését követő kereslet és kínálat változásához. 2022. áprilisában az olaj hordónkénti ára 105 dollár volt, amely érték 2023. márciusára 78 dollárra esett az árfolyam csökkenésének köszönhetően.

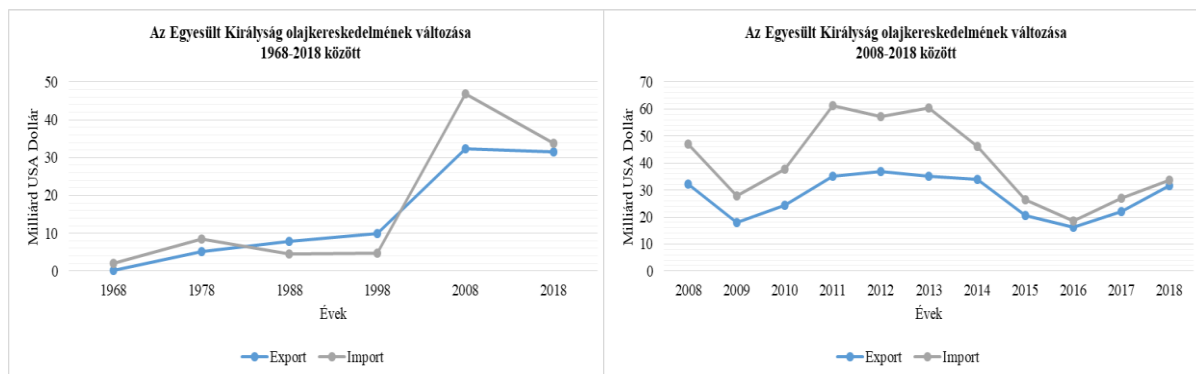
2020/21-ben Skócia illusztratív földrajzi részesedése az északi-tengeri bevételekből meghaladta a 2018/19 periódus részesedését. A 2021/22-es periódusban a gáztermelés 16 %-kal növekedett, míg az olajtermelés 8 %-kal csökkent, így eredményezve 78 millió tonna olajegyenérték-növekedést. Az olaj- és gázárak emelkedésének köszönhetően Skócia társaságiadó-bevétele nőtt, ami az adó-visszatérítéseket csökkentette. 2022-ben az Egyesült Királyság kontinentális talapzatának teljes kiadása reálértéken 19%-kal nőtt 2021-hez képest, és elérte a 14,6 milliárd fontot. A növekedés számottevő része a működési költségek és a beruházási ráfordítások növekedésének volt köszönhető. Az Egyesült Királyság fiskális rendszere 2022/23-ban 30 %-os offshore társasági adóból, 0%-os kőolaj-bevételi adóból, továbbá 10%-os kiegészítő díjból állt.

Az OEC felületén elérhető utolsó frissített adatok alapján 2018-ban a világ olajkereskedelmének értéke 978,0 milliárd USA dollár volt. Az Egyesült Királyságnak az olaj világpiacából nagyon kicsi a részesedése, ami a 9. táblázat adataiból is kiolvasható.

Export	Exportérték (milliárd dollár)	Exportarány	Import	Importérték (milliárd dollár)	Importarány
Oroszország	136,0	13,91 %	Kína	110,0	11,25 %
Egyesült Arab Em.	84,7	8,66 %	Hollandia	58,0	5,93 %
Norvégia	66,5	6,8 %	Dél-Korea	41,2	4,21 %
Katar	65,6	6,71 %	Japán	39,9	4,08 %
Egyesült Királyság	31,5	3,22 %	Egyesült Királyság	33,8	3,46 %
A világ többi országai	593,7	60,71%	A világ többi országai	695,1	71,07 %

9. táblázat: A legnagyobb olajexportálók és -importálók a világpiacra 2018-ban⁴⁴

A királyság az 1980-as és 1990-es években nagyobb értékben exportált olajat, mint importált, egészen a 2000-es évek elejéig. 2011-ben és 2013-ban volt a legmagasabb az Egyesült Királyság olajimportja, amikor az import értéke elérte a 60 milliárd dollárt. Ezt követően az olajkereskedelem az országban jelentősen visszaesett, 2016-ban érte el a legalacsonyabb értéket, mind az export, mind az import értéke közel 20 milliárd dollár volt. Az időszakot követően csökkenő ütemű növekedés figyelhető meg. (OEC)

12. ábra: Az Egyesült Királyság olajkereskedelmének változása 1968-2018 és 2008-2018 között⁴⁵

2008-ban és 2018-ban is megközelítőleg 30 milliárd dollár körül alakult a brit olajexport értéke. 2008-ban az Egyesült Királyság legnagyobb olajexport-partnerei közé tartozott Németország, ahova 34 %-a, Kanada, ahova 14 %-a, valamint Hollandia, ahova 12 %-a került az exportált olajnak. 2018-ban Hollandia volt a britek legnagyobb olajexport-partnere, ekkor már a brit olajexport 36 %-a került Hollandiába. Feltűnt a brit olajpiacon Kína is. Az ország

⁴⁴ Saját szerkesztés az OEC adatai alapján.

⁴⁵ Saját szerkesztés az OEC adatai alapján.

közel 5 milliárd dollár értékben vásárolt olajat az Egyesült Királyságtól. Az Egyesült Királyság legnagyobb olajimport-partnere mindkét vizsgált időszakban Norvégia volt, ahonnan a brit olajimport 65-66 %-a származott. A brit olajpiac részesedéseit ábrázolják az 5. és 6. számú mellékletek. Az Északi-tengeren folyó egyéb tevékenység a halászat, ami nem tesz ki jelentős részt az Egyesült Királyság bevételeiből. A királyság fő kereskedelmi partnerei hosszú évek óta Franciaország, Norvégia, és Izland. A brit halpiac részesedéseit a 7. és 8. számú mellékletek ábrázolják. (OEC)

Az északi-tengeri olaj- és gázipar termelékenységének és jövedelmezőségének csökkenését előre jelezve és többszörösen megerősítve a kutatók igyekeznek alternatív megoldásokat feltárni a skót energiaszektor fenntarthatóságának megőrzésére. Gordon Hughes⁴⁶ (2014) egy feltételezeten független Skócia energiaszektorának jövőjét vizsgálta. Skóciában az ágazat üzleti beruházásainak jelentős részét az olaj- és gáztermelés magas tőkeigénye és a bevételek volatilitása emésztí fel. A Skóciából az Egyesült Királyság többi részébe irányuló gáz- és villamosenergia-export jövője bizonytalan, és eredményei szerint a nettó kereskedelmi feltételek valószínűsíthetően romlanak Skóciában. Az ország földrajzi elhelyezkedése hátrányt jelent a természeti erőforrásokból származó jövedelmek tekintetében.

A skót kormány magas jövedelem reményében az erőforrás felhalmozásra támaszkodva alakítaná ki gazdasági rendszerét, éppúgy, mint Norvégia. „Skócia jelenlegi olaj- és gázkészletei viszonylag kisebbek és kiforrottabbak, mint Norvégiáé, így a skót gazdaság jövőbeni fejlődése a norvég modell szerint a tengeri és szélenergiák fejlesztésétől függ, hogy ellensúlyozza az olaj- és gáztermelés csökkenését.” (Hughes, 2014, 375. oldal) Norvégia nagyban támaszkodik vízerőművekre, Skóciában viszont a szélenergia tudná betölteni ezt a szerepet, hogy ellensúlyozza az olaj- és gáztermelés csökkenését. Az energiaágazatok közötti technikai különbségek végett Skócia kevésbé rugalmas, különösen a szélenergia tárolhatatlansága végett. A 2013-ban kiadott White Paper felvázolja, hogy miként alakíthatók az energia- és gazdaságpolitikák egy független Skóciában az EU-val való kapcsolat tükrében. Az olyan országok felbomlásából, mint például Csehszlovákia vagy Jugoszlávia, azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy az energiaágazatban a kezdeti szándékok és a végső eredmények gyakran jelentősen eltérhetnek. (Hughes, 2014, 374-376. oldal)

⁴⁶ Gordon A. Hughes: az Edinburgh-i Egyetem korábbi közgazdászprofesszora, 2001-ig a Világbank energia- és környezetvédelmi politikával foglalkozó vezető tanácsadója volt

5. Függetlenség: politikai küzdelmek és az államháztartás autonómiája

5.1. A decentralizált parlamentáris rendszer és a devolúcióért folyó harc

A skót politikában az utóbbi évtizedekben a függetlenség, úgynevezett devolúció kapja a legnagyobb hangsúlyt, csakúgy, mint Walesben. Ahogyan azt már említettem dolgozatomban, mind a skót, mind a walesi parlament 1999-ben tartotta első ülését és választásait. Skóciában a Munkáspárt és a Liberális-demokratapárt, Walesben a Munkáspárt és a Plaid Cymru nacionalista párt koalíciója alakított kormányt. Skóciában ezt követően a Munkáspártot kétszer választották meg újra. A választókerületi és a parlamenti képviselők választását 2016 óta 5 évente tartják, azt megelőzően 4 évente került rájuk sor. Első mandátumát a Skót Nemzeti Párt (továbbiakban: SNP) 1970-ben szerezte meg az általános választásokon. Legjobban a 2015. májusi választások alkalmával teljesítettek, ahol a szavazatok 50 %-át és 56 mandátumot szereztek. Az ezt követő években is hasonlóan teljesítettek, viszont a 2015-ös magasságot nem sikerült ismételtelen elérniük. A Plaid Cymru első mandátumát az általános választásokon 1974-ben szerezte meg, ezt követően a legtöbb mandátumot szerző párt volt az általános választásokon 1992, 1997, 2001, 2017 és 2019-ben. (Cracknell-Uberoi-Burton, 2023)

Skóciában a legutóbbi választásra 2021 tavaszán került sor. Az SNP szerezte meg a legtöbb mandátumot, viszont teljes többséget nem sikerült szereznie. 2007-ben az SNP egyel több mandátumot szerzett, mint a Munkáspárt, így kisebbségi kormányt alakíthatott. Legjobb teljesítményüket a 2011-es szavazás alkalmával érték el, ahol 69 mandátumot szereztek. Ezt követően 2016-ban sikerült ismét elnyerniük a legtöbb szavazatot (44,1%), valamint a legtöbb mandátumot (63). 2021-ben ismét az SNP rendelkezett a legtöbb szavazattal, 45,3 %-kal, valamint a legtöbb mandátummal (64). (Cracknell-Uberoi-Burton, 2023) A következő skót parlamenti választásra 2026 tavaszán kerül sor.

A walesi parlament 2020 óta hivatalosan a Senedd Cymru nevet viseli az angol elnevezés helyett. Többek közt ez is egyike Wales azon elkötelezett intézkedéseinek, hogy az angol nyelv kikerüljön hivatali ügyeikből. A választókerületi közgyűlés 40 tagból, a regionális képviselő 20 főből áll. A legutóbbi parlamenti választásokon 2021-ben a Munkáspárt szerezte a legtöbb mandátumot (30), őket követte a Konzervatív Párt, a függetlenségpárti nacionalista Plaid Cymru a 3. helyet foglalta el. Wales legnagyobb pártjának mindig is a Munkáspárt számított, bár sosem szerzett egyértelmű többséget. A párt 2003 és 2007 között önállóan, majd a 2007-es és a 2011-es időszak között a Plaid Cymru-vel koalícióban kormányzott. Ezt követően a 2016-os választások alkalmával a Munkáspárt egy mandátummal lemaradt a

működő többségtől, így a Liberális Demokraták alakítottak kormányt. A függetlenségpártiak legsikeresebb választása az 1999-es volt, amikor a szavazatok közel 30 %-át és 17 mandátumot szereztek meg. A párt 2016-ban 20,7 % szavazati arányt és 12 mandátumot szerzett, így vált a Plaid Cymru Wales 2. legnagyobb pártjává. (Cracknell–Uberoi–Burton, 2023)

SNP			Plaid Cymru		
Évszám	Szavazati arány	Mandátum	Évszám	Szavazati arány	Mandátum
1999	27,1 %	35	1999	28,3 %	17
2003	20,9 %	27	2003	20,0 %	12
2007	36,4 %	47	2007	25,0 %	15
2011	53,5 %	69	2011	18,3 %	11
2016	48,8 %	63	2016	20,0 %	12
2021	49,6 %	64	2021	21,7 %	13

10. táblázat: Az SNP és a Plaid Cymru szavazati aránya és mandátumai a skót, illetve a walesi parlamentben 1999 és 2021 között⁴⁷

Láthatjuk tehát, hogy az SNP javította parlamenti szerepét a parlament alapítása óta, míg a walesi függetlenségpártiak nem tudtak felmutatni hasonló teljesítményt az 1999-eshez képest. Általánosságban elmondható, hogy mindkét párt jobban teljesít a decentralizált választásokon, mint Westminsterben.

Az SNP nemzeti konzultációt indított Skócia függetlenségének ügyében 2007-ben. Felkérték a nyilvánosságot, hogy fejtse ki véleményüket a függetlenségről és a skót parlament decentralizációs terveiről. A Munkáspárt akkori vezetője, Wendy Alexander kijelentette, hogy pártja támogatja a függetlenségről szóló népszavazást, és buzdította az SNP-t a folyamat mielőbbi kezdeményezésére. 2010-ben konzultációs céllal népszavazási törvénytervezetet tett közzé az SNP, amit az unionista többség szavazásra bocsátás nélkül visszavont.

A 2011. május 11-én tartott választás alkalmából többséggel megszavazták az SNP-t, így elindították a függetlenségi kampányát. A következő évben újra konzultációt hirdettek a népszavazási javaslatokról. Szóba került az is, hogy egy második kérdés is szerepeljen a szavazócédulán. Ezalatt Westminster is közzétett egy külön konzultációt a függetlenségről. A brit Konzervatív Párt vezetője és az Egyesült Királyság miniszterelnöke (2010–2016), David Cameron, elfogadta a skót népszavazás elvét. Cameron edinburghi beszédében kiállt Skócia

⁴⁷ Saját szerkesztés a House of Commons Library UK Election Statistics (1918-2023) alapján.

maradása mellett, de azt is kijelentette, hogy a függetlenségi kérdés rendezése után a skót parlamentet több joggal is felruházhatják. Elindult a függetlenségpárti kampány az SNP, a zöldek, és a szocialisták támogatásával, amely a „Yes Scotland” nevet viselte. Alistair Darling munkaügyi kancellár vezetésével egy ellenkampány szerveződött Skócia Egyesült Királyságban való maradásáért „Better Together” néven. 2012. október 15-én David Cameron és Alex Salmond aláírták az Edinburghi Megállapodást, amivel kijelentették, hogy csupán egy eldöntendő kérdés fog szerepelni a szavazócédulákon. 2013. februárjában véglegesítették a 30. paragrafust, amelyben rögzítették, hogy a Választási Bizottság javaslata alapján a következő kérdéstről kell döntenie a szavazóknak: „Független ország legyen Skócia?” Év végére elfogadták a törvénytervezetet, 2013. november 26-án a skót kormány kiadta a Fehér Könyvet.

2014. szeptember 18-a volt az első függetlenségi népszavazás napja. Abban az esetben, ha megszavazták volna a függetlenséget, az SNP a Skót Függetlenség Napját 2016. márciusában képzelte el. A skótok számítottak arra, hogy a londoni parlament legalapvetőbb intézkedésként kiterjeszti a skót parlament jogkörét, fokozva az egyensúlyt a két kormány érdekei között. Egy sikeres függetlenségi népszavazást követően 2 évre lenne szükség a kiválási folyamat lezárásához. Államformáját tekintve egy független Skócia hasonló lenne Kanadához, vagy Ausztráliához, ha a brit monarchia maradna továbbra is az állam vezetője. Az alkotmány létrehozása az izlandi és az Egyesült Államokbeli alkotmányozás folyamata szerint menne végbe, így egy éven belül megalakulna a skót állam.

A sikertelen eredménnyel járó népszavazás nem vetett véget a devolúcióért folyó politikai harcnak. Nicola Sturgeon, az SNP korábbi vezetője és volt skót első miniszter, 2023. október 19-re újabb függetlenségi népszavazást hirdetett, amire a Legfelsőbb Bíróság szerint nem volt jogosult, így Westminster azt nem engedélyezte.

5.2. A népszavazás eredménye

Skócia teljes népessége a népszámláláskor 5.347.600 fő volt, amelyből 4.283.392 fő volt szavazásra jogosult. A szavazáson 3.623.344-en vettek részt, ami azt jelenti, hogy a részvételi arány igen magas, 84,59% volt. A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy a legmagasabb részvétel East Dunbartonshire régióhoz köthető, 91,0 %-os részvételi aránnyal. A legalacsonyabb részvételi aránnyal (75,0%) a Glasgow City régió rendelkezett.

A Függetlenségi Népszavazásban egyetlen kérdéstről döntöttek a skótok:

„Független ország legyen Skócia?”

A résztvevők közül 2.001.926-an szavaztak 'NEM'-mel, ami a többséget jelentette az érvényesen leadott szavazatok közt, 55,30 %-kal. Az 'IGEN' 1.617.989 szavazatot kapott, ami 44,70%. Az érvénytelen szavazatok száma 3.429 volt, ami az összes leadott szavazat 0,09 %-át tette ki. Skócia 32 önkormányzati (tanácsi) régióval rendelkezik, amelyből csupán 4 régió esetében haladta meg az 'IGEN'-re szavazók aránya az 50 %-ot, ezek: Dundee City (57,4%), West Dunbartonshire (54,0%), Glasgow City (53,5%), North Lanarkshire (51,1%). Ezeken a területeken fekszik a legtöbb skót nagyváros. A legfüggetlenségellenesebb régiónak a déli határon fekvő Dumfries and Galloway, valamint Scottish Borders régiók bizonyultak, ahol a szavazók 65-70 %-a szavazott 'NEM'-mel. A részletes adattábla a 9. számú mellékletben látható.

A fővárosban és környékén, Edinburgh City régióban a szavazók 61,1 %-a szavazott a függetlenség ellen. Itt 319.022 szavazatot adtak le, amelyből 457 végül érvénytelennek minősült. A régió lakossága a 2011-es népszámlás alapján közel 1.316.000 fő volt, ebből szavazásra jogosult közel 876.000 fő, amelyből 319.022 fő vett részt a szavazáson. Megállapítható tehát, hogy a szavazáson való részvétel aránya kimondottan alacsony, 36,42% volt.

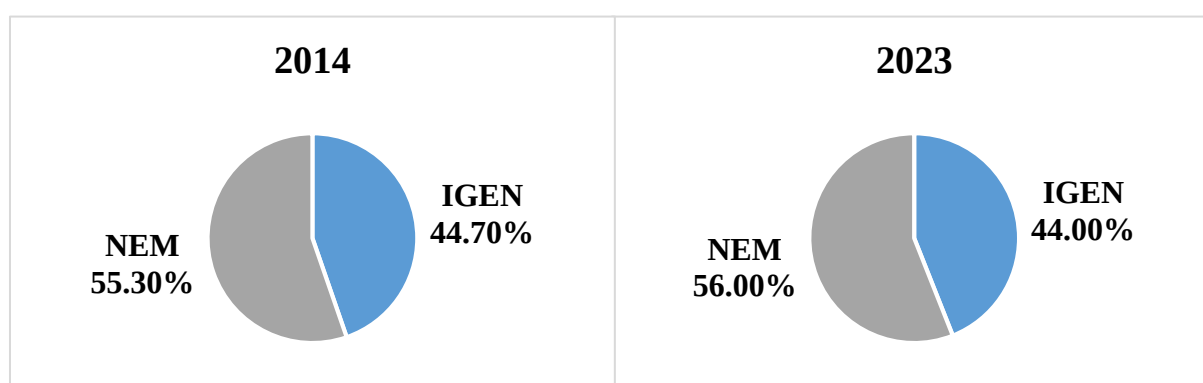
A függetlenséget nem szavazták meg ugyan, de megtudhattuk, hogy Skócia lakosságának véleménye kifejezetten megosztott a kérdésben. A továbbiakban egy Lord Ashcroft felmérés⁴⁸ került elemzésre, amely a szavazás másnapján készült. A felmérésben olyan kérdéseket tettek fel a kitöltőknek, amelyek nem szerepeltek a szavazólapokon. Például a szavazók korát, nemét, politikai nézeteit, és egyéb statisztikailag elemezhető adatokat. A kérdőívet 2.046-an töltötték ki. A kitöltőket többek közt megkérdezték arról, hogy mi volt az a 2-3 számukra legfontosabb tényező, amelyet figyelembe vettek a végső döntés meghozatalához. A legtöbb választás a következő elemekre esett:

- A 'NEM'-mel szavazók több, mint fele (57%) a döntés meghozatalához a font megtartásának kérdését vette figyelembe.
- Az 'IGEN'-nel szavazók 74 %-a Westminsterrel való elégedetlenség okán szavazott így. Továbbá a függetlenségpártiak több, mint fele (54%) az NHS miatt szavazott egy független Skócia megalakulására.
- Mind az 'IGEN'-nel, mind a 'NEM'-mel szavazók körülbelül egyharmada (33-32%) az adózás és a közkiadások figyelembevételével hozta meg döntését.

⁴⁸ Lord Ashcroft Polls on How Scotland voted, and why, 2014 (lordashcroftpolls.com)

A szavazó férfiak 47 %-a szavazott 'IGEN'-nel és 53 %-a 'NEM'-mel. A szavazó nők esetében hasonló adattal rendelkezünk, 44 %-uk szavazott 'IGEN'-nel, 56 %-uk pedig 'NEM'-mel. Az 55 év alattiak nagyobb arányban szavaztak 'IGEN'-nel, mint 'NEM'-mel, viszont minden korosztályról elmondható, hogy erős ellentét mutatkozik a vélemények között, mivel minden esetben közel van a szavazatok aránya az 50-50 %-hoz. Az 55 éves és afeletti korosztály inkább 'NEM'-mel szavazott, átlagosan 65 %-os arányban. A konzervatív pártot támogató szavazók 95 %-a, a munkáspártot támogatók 63 %-a, a liberális pártot támogatók 61 %-a szavazott 'NEM'-mel. A nemzeti pártot támogató szavazók 86 %-a szavazott 'IGEN'-nel. Érdekes eredményt kapott a kérdőív készítője arra a kérdésre, hogy a kitöltők elmondják vagy elmondták-e ismerősöknek, családjuknak, kollégáiknak azt, hogy hogyan szavaztak. A kitöltők 87,5 %-a nem osztja meg másokkal nézeteit a függetlenség kérdésével kapcsolatban. Az függetlenség mellett szavazók 52 %-a a szavazás évében döntött arról, hogy hogyan fog szavazni, közülük legnagyobb arányban a szavazás előtti hónapban döntöttek. Az 'IGEN'-nel szavazók 38 %-a mindig is tudta hogyan fog szavazni, 10 %-uk a szavazást megelőző években döntött. A 'NEM'-mel szavazók 72 %-a a szavazás előtti években döntött nézeteiről, vagy mindig is tudta. A fennmaradt 28% a szavazás évében hozta meg döntését.

2023 január-februárban 2.105 főt interjúztattak a skót függetlenséggel kapcsolatos véleményükről Skóciában. A felmérés eredménye szerint nem látható jelentős változás a 2014-es népszavazás óta. A felmérésben résztvevők közel 44 %-a szavazná meg a függetlenséget 2023-ban, 56 %-uk ellene szavazna.

13. ábra: A 2014-es népszavazás és a 2023-as felmérés eredményei⁴⁹

Konklúzióként levonható tehát, hogy a skót népesség véleménye egy független Skóciáról a népszavazás óta nem változott. Viszont demográfiai és társadalmi minták voltak

⁴⁹ Saját szerkesztés az ismertett adatok alapján.

megfigyelhetők a 2014-es felmérés eredményeiben. Az előregedő társadalom és a népességcsökkenés hatása az, hogy a déli városiasodott területeken és a fiatalabb korosztályokban erősebb a függetlenségi és az újítások iránti vágy, míg az idősebb, 65 év feletti korosztály és a felvidéki területek inkább a királyságban való maradás hívei. Így tehát várható, hogy ez a szavazati arány idővel átbillen.

5.3. Az államháztartás autonómiája és adópolitikája

A skót várakozásoknak megfelelően a függetlenség leszavazását követően Westminster bejelentette a skót parlament hatáskörének kiterjesztését, melynek következtében a jövedelemadó-megállapítás jogkörének átruházása jelentette a legjelentősebb változást, ami magával vonta Skócia adóügyi autonómiájának növekedését. A brit kormány Skócia tőkebefektetéseinek támogatása érdekében növelte a hitelfelvételi jogkört, valamint a jóléti politika értelmében további támogatásokat nyújt az államháztartás lehetőségein belül.

A Skót Parlament a decentralizált ügyekre fordított kiadásait a Westminster által nyújtott „block grant” (támogatási keret) igénybevételével finanszírozza, mely támogatás mértékét a Barnett-képlettel⁵⁰ számítják ki. A formula nem a teljes támogatási keretet adja meg, hanem azt, hogy a támogatás értékét mennyivel kell változtatni évente, majd a változást hozzáadja az előző évi támogatási kerethez. A támogatás keretét népességarányosan határozzák meg minden évre. A finanszírozási allokációk nettó változásának meghatározása az egyes átruházott közigazgatások esetében a következő 3 tényező szorzataként határozódik meg: változás a tervezett brit kormányzati kiadásokon $\times$ összehasonlíthatósági százalék $\times$ megfelelő népességarány. (HM Treasury, 2015, 9-10. oldal) A megfelelő népességarány meghatározásához Skócia népességadatát osztják a releváns brit népességgel, mely alatt a decentralizált kiadások adott területétől függően Angliát vagy Angliát és Walest értjük. (Scottish Fiscal Commission, 2023, 38. oldal)

Mindezek értelmében Skócia kormánya egy teljes mértékben támogatásalapú modell képét adja. Amennyiben Skócia eléri függetlenségét, a skót gazdaság legnagyobb kihívását az államháztartás autonómiája fogja jelenteni, ami szerint minden fiskális funkciót a block grant nélkül finanszírozná, azaz a Skót Kormányhoz tartozna minden kormányzati kiadás és (adó-) bevétel. A fiskális autonómia két gazdasági előnnyel járhat: egyrészt elősegíti az állami kiadások hatékonyságát, ha a közkiadásokat teljes mértékben helyi adókból finanszírozzák; valamint az is előnnyel járna, ha a Skóciában beszedett adóval a skót kormány rendelkezne a

⁵⁰ Joel Barnett kincstári főtitkár által 1978-ban kidolgozott formula.

brit kormány helyett, ezzel lehetővé téve az ország gazdasági teljesítményének javítását célzó fiskális eszközök használatát. (Scott, 2016, 169-170. oldal)

Andrew Scott⁵¹ vizsgálatában az olajárak és adóhozamaik csökkennének fiskális autonómiában. A meglévő adóalapok növelésére, vagy új adók kivetésére lenne szükség az így kieső adótömeg pótlására. „Többek között elvárható, hogy egy átfogó fiskális autonómia megállapodás tartalmazzon rendelkezéseket az adóversenyre, az államháztartásra (hiány és adósság), valamint a gazdaságpolitikai koordináció tágabb kérdéseire.” (2016, 171. oldal)

Skócia közigazgatásának hatásköre a népszavazás óta folyamatosan bővül, a block grant mértéke viszont ezzel szemben csökken, amit a decentralizált adóbevételek növelésével igyekeznek kiegészíteni. A decentralizált adókból finanszírozott kormányzati kiadások arányát növelték, melynek eredménye a hatékonyság növekedése volt.

adóbevételek	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22	2022-23
helyi adók	1.973	2.007	2.037	2.075	2.261	2.349	2.456	2.564	2.640	2.760
nem hazai árfolyamok	2.367	2.511	2.579	2.732	2.774	2.847	2.761	1.816	2.108	2.848
föld- és épület-forgalmi adó	388	488	425	484	546	554	597	517	814	858
skót hulladék-lerakási adó	153	149	147	149	149	149	119	107	122	110
megtakarítás és osztalék-mentes adó-kötelezettségek	10.881	11.004	10.948	10.700	10.890	11.556	11.833	11.948	13.342	14.765
összes decent-ralizált adó	15.762	16.042	16.136	16.139	16.620	16.640	17.455	16.952	19.026	21.341

11. táblázat: A Skót Kormány decentralizált adóbevétele 2013-2023 időszakban, millió font értékben⁵²

⁵¹ Andrew John Scott: brit közgazdász, a London Business School közgazdászprofesszora makrogazdaságtan területen

⁵² Saját szerkesztés a Government Expenditure & Revenue kiadványok alapján.

egy főre jutó decentralizált bevételek	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22	2022-23
jövedelemadó	2.040	2.055	2.035	1.978	2.007	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
általános forgalmi adó	850	873	904	913	935	1,035	1,014	897	1,088	1,227
légi utasok kíséréte	42	45	46	49	51	54	51	5	18	47
föld- és épületforgalmi adó	29	28	27	28	27	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
sóderadó	8	10	10	12	11	11	10	11	11	11
összes egy főre jutó	2.969	3.011	3.022	2.980	3.031	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.

12. táblázat: Az egy főre jutó decentralizált adóbevétel 2013-2023 időszakban (font/fő)⁵³

A Fiskális Tanulmányok Intézetének (IFS) jelentései⁵⁴ alapján arra a következtetésre jutunk, hogy a már bejelentett költségvetési szigorításokon túl további szigorításokra lenne szükség ahhoz, hogy a skót államháztartás fenntartható alapokon nyugodhasson hosszútávon is. A 2014-es népszavazást megelőző években az Egyesült Királyság nemzeti jövedelmének közel 10 %-a Skóciában keletkezett, amennyiben az északi-tengeri bevételek részesedését Skóciához soroljuk. Az északi-tengeri bevételek 2013-ban a skót GDP 20 %-át tették ki megközelítőleg 4 milliárd font értékben. Hosszútávon a bevételek csökkenése várható, ami nem kedvez az államháztartásnak. A bevételek 2013-at követően növekvő ütemben csökkentek, a 2015/16 és 2016/17 periódusokban negatív értékűek voltak. Újabb jelentős növekedés a 2021/22-es periódusban volt megfigyelhető, mikor a bevételek meghaladták a 2,6 milliárd font értéket, majd 2022/23-ban a bevétel az ötszörösére nőtt, túllépte a 10 milliárd fontot. További nyomást gyakorol Skócia államháztartására az ország öregedő társadalma. Az ONS által 50 évre előre jelzett, 2012/62 periódusban mindössze 4,4 %-kal fog növekedni Skócia lakossága, míg az Egyesült Királyságé 22,8%-kal. Skóciában várhatóan a 65 év alatti korosztályú népesség folyamatosan csökkenni, a 66 éves és idősebb pedig egyre növekedni fog. Ezek a demográfiai változások hatással lesznek az adóbevételek és állami kiadások alakulására. Hozzájárulna a gazdaság növekedéséhez a munkaképes korú népesség növekedése. (Amior-Crawford-Tetlow, 2013, 1-2. oldal)

A skóciai közszféra nettó adóssága politikai beavatkozás nélkül a következő 10 évben meghaladná a nemzeti jövedelem 100%-át. Amennyiben az északi-tengeri bevétel

⁵³ Saját szerkesztés a Government Expenditure & Revenue kiadványok alapján.

⁵⁴ Forrás: Fiscal Sustainability of an Independent Scotland (2013), Policies for an independent Scotland? Putting the independence White Paper in its fiscal context (2014)

csökkenésnek indul, vagy a skót kormány által felvehető hitelek kamatlába emelkedik, illetve ha a skót munkatermelékenység növekedése csökken, akkor a költségvetési rés egyre nagyobb lesz Skóciában. Jelentős lenne a költségvetési hiány a legkedvezőbb forgatókönyv szerint is – amely esetben magas migrációra, növekvő termelékenységre és csökkenő adósságra számítanak. A nemzeti jövedelem 2 %-kal való növekedéséhez a jövedelemadó 8 százalékponttal, a hozzáadottérték-adó 7 százalékponttal történő emelésére lenne szükség. Alternatív megoldásként a közkiadások 6 %-os csökkentése, vagy a közszolgáltatások kiadásainak 8 %-os csökkentése lenne szükséges. (Amior-Crawford-Tetlow, 2013, 3-4. oldal)

A tanulmány a következő alfejezetben részletesen kitér a legkedvezőbb alternatív megoldásokra.

Intézkedés	Emelt bevétel (millió font)
általános forgalmi adó emelése 1 százalékponttal	430
jövedelemadó emelése 1 százalékponttal	365
üzemanyag adók emelése 10 %-kal	215
helyi adók emelése 10 %-kal	175

13. táblázat: A legoptimálisabb adóemelési lehetőségek az állami bevétel növelésére⁵⁵

Skócia, mint az Egyesült Királyságtól független ország, nem rendelkezik hírnévvel a hitelezői körökben. A skót kormány nagymértékben függene a külső hitelezőktől, így egy költségvetési tanács felállítása szükséges lenne ahhoz, hogy befektetőket vonzzon és meggyőzze őket az államháztartás prudens működéséről. A szabályozási kör felállítását nagyban befolyásolja az ország valutarendszere is, mely témakört a dolgozat az utolsó fejezetben tárgyalja. A legnagyobb szabályozási kérdés az északi-tengeri bevételeknek való kitettséghez kapcsolódik, az abból származó bevételek folyamatosan ingadozóak és csökkenő tendenciát mutatnak hosszútávon. Így a hitelfelvétel-korlátozás ki fog terjedni az északi-tengeri termeléssel kapcsolatos tevékenységekre. Mindez nem kedvez Skóciának, hiszen az említettek alapján egy bizonytalan jövőjű államháztartásról és csökkenő forrásokkal rendelkező országról kapunk képet. (Amior-Crawford-Tetlow, 2013, 4-5. oldal)

Az IFS Taxing an Independent Scotland kiadványa szerint Skóciában viszonylag egyenletes a jövedelemeloszlás, ami csökkenti az újraelosztási igényt. A skót gazdaság jelentős részét az olajipar teszi ki, ezért az optimális adópolitika magas és stabil pénzügyi alapokat

⁵⁵ Saját szerkesztés az IFS Taxing an Independent Scotland kiadvány alapján.

igényel. A határon átnyúló kérdések közé tartozik a társasági adó, amelynek eltérése Skócia és az Egyesült Királyság között kihívásokat jelenthet. Az SNP alacsonyabb kamatlábat javasolt, ami a skóciai befektetéseket ösztönözheti. Az adóalapok mobilitása szempontjából a társasági adó a legmobilisebb, míg az ingatlanadó a legkevésbé.

5.4. Alternatív fiskális megoldások

Az IFS által 2013-ban kiadott alternatív megoldásokról szóló jelentés⁵⁶ fő üzenete az, hogy Skóciának egyre tornyosuló fiskális kihívásai lettek volna hosszú távon egy 2014-ben megvalósuló függetlenedés esetén. Az IFS által alkalmazott alapmodell a brit Költségvetési Iroda (Office for Budget Responsibility, a továbbiakban OBR) adataival és feltevéseivel dolgozik. A kiadvány alapján a fiskális rés tekintetében a 2060-as évekre sikerült volna visszaállítani az államadósságot a nemzeti jövedelem 40 %-ára. Ehhez Skócia a nemzeti jövedelme 4,1 %-át, az Egyesült Királyság pedig 0,8 %-át írta volna elő szigorításra, bár az eredmények nem teljesen pontosak, hiszen feltevésekre alapulnak. Ilyen érzékeny feltevések a migrációt érintő adatok, az északi-tengeri termelési és bevételi adatai, az adósságallokáció és az államadósság kamatának számadatai, valamint a termelékenység növekedése.

„... ha Skócia az Egyesült Királyság felhalmozott adósságából a skót GDP 40%-ának megfelelő részt vállalna ahelyett, hogy a lakosság arányát venné el, akkor a költségvetési rés alacsonyabb lenne. Ez akkor is így lenne, ha Skócia függetlenné válása után nagymértékű bevándorlás tapasztalható, vagy ha az északi-tengeri bevételek az „észak-tengeri hanyatlás (2)” forgatókönyv szerint alakulnának (amely középtávon sokkal magasabb bevételt mutat).” (Amior-Crawford-Tetlow, 2013, 39. oldal)

Változó/paraméter	Az alapmodell feltételezése
népességnövekedés és demográfiai változás	ONS „alacsony migráció”
a munka termelékenységének növekedése	2,2%
fizetendő névleges adósságkamat	2026-2027-re 5%-ra emelkedik, azt követően állandó
északi-tengeri bevételek: növekedés 2012-13-tól 2017-18-ig növekedés 2017-18-tól	csökkenés az OBR előrejelzése szerint állandó a nemzeti jövedelem százalékában

14. táblázat: Az előrejelzésekhez használt alapmodell az IFS által⁵⁷

⁵⁶ Achieving fiscal sustainability: alternative scenarios for Scotland (2013)

⁵⁷ Forrás: A Fiscal sustainability of an independent Scotland prezentációjából. (Amior-Crawford-Tetlow, 2013)

Az alapmodell az északi-tengeri bevételek csökkenését jelezte előre 2017/18-ig, azt követően pedig stagnálásra számítottak, hosszútávon viszont nagymértékű csökkenésre. Várhatóan az északi-tenger bevételei a skót GDP 2,2 %-át tette volna ki rövidtávon, 2040-re 0,4 %-ra csökkent volna. A skót kormány javaslatot tett a bevételek növelésére középtávon, amit a termelés és az árak emelésével kívántak elérni. Az OBR központi felmérései viszont ennek ellenkezőjét mutatták, csökkenést vártak. Több forgatókönyv is készült a lehetséges kimenetek ismertetésére. A legoptimistább – az Oil and Gas Analytical Bulletin által készített – forgatókönyv alapján hosszútávon a bevételek elkerülhetetlen módon történő csökkenésére számítottak.

Egy független skót kormány a brit kormánynál liberálisabb bevándorlási politikát folytathat, így az ONS szerint évente nettó 9-26.000 bevándorlást is jelenthet. Ez a gazdaság számára pozitívumként szolgál. Az átlagos bevándorló népesség fiatalabb a skót népességnél, a fogyasztók számának növekedésével az adóbevételek is nőnek. Ezzel egy időben az állam kiadásai is növekednek, de a bevétel-növekedésnél kisebb mértékben. Az előrejelzés szerint Skócia magas adósságkamattal nézett volna szembe a 2026-os évet követően, valamint felhalmozott adósság is rámaradt volna különböző részletekben. Mivel az ország esetében kisméretű gazdaságról beszélhetünk, így a költségvetési gazdálkodás terén nem számítunk tapasztalat meglétére. Armstrong és Ebell 2013-ban végzett becslése szerint a skót kamatláb 0,72-1,65 százalékponttal lenne magasabb az Egyesült Királyságénál, megközelítőleg 5,72 %-os kamatláb volt várható. Az optimista forgatókönyv alapján tehát az északi-tengeri bevételek csökkenésére, 40 %-os államadósságra, valamint emelkedő mértékű migrációra lehetett volna számítani. (Amior-Crawford-Tetlow, 2013)

Változó/paraméter	Legoptimálisabb eset
népességnövekedés és demográfiai változás	nagymértékű migráció
a munka termelékenységének növekedése	2,2%
államadósság	nemzeti jövedelem 40 %-a
adósságkamatláb	5%, azaz megegyezik az Egyesült Királyságéval
északi-tengeri bevételek	középtávon magas

15. táblázat: A legoptimálisabb forgatókönyv⁵⁸

⁵⁸ Forrás: A Fiscal sustainability of an independent Scotland prezentációjából. (Amior-Crawford-Tetlow, 2013)

A költségvetési rés a legoptimistább forgatókönyv mellett is a nemzeti jövedelem 1,9 %-a lenne, ami nagyobb, mint az Egyesült Királyságra előre jelzett 0,8%. A fiskális szakadék bezárásához kiadáscsökkentésre vagy adóemelésre lenne szükség. A lehetséges adóemelések legoptimálisabb bevételi hozama a hozzáadott értékadó, valamint a jövedelemadó emelése esetén lenne elérhető. Amennyiben a HÉA kulcsát 1 százalékponttal emelik, az 430 millió font, a jövedelemadó 1 százalékponttal történő emelése pedig további 365 millió font bevételt jelentett volna Skóciának 2015-ben. A népszavazáskori SNP-kormány által kidolgozott politikában a kiadások növelését fogalmazták meg, így nem számoltak megtakarítással. Késleltetni akarták a tervezett nyugdíjkorhatár-növelést, valamint emelni akarták a segélyek értékét. Ezzel egy időben a védelmi kiadásokat csökkenteni tervezték. (Amior-Crawford-Tetlow, 2013, 39-40. oldal)

Konklúzióként tehát levonható, hogy az intézmények becslései szerint az elkövetkezendő 45-50 évben elszabadultan növekvő államadóssággal néztek volna szembe, amennyiben a kiadásokat nem állt volna szándékukban csökkenteni vagy az adókat emelni. Skócia köztudottan nagymértékben függ az északi-tengerből származó bevételektől, amelyek hosszú távon csökkenést mutattak, mely feltevés széles körben megalapozott. Ennek következményeként hosszú távú fiskális nyomás alakult volna ki.

5.5. A pénzügyi stabilitás és szabályozás kihívásai

Andrew Scott vizsgálatában a 2008-as pénzügyi válságot követő alkotmányos vita egyik fő kérdése volt a független Skócia pénzügyi szolgáltató szektorának stabilitása, az adósságválság, valamint a recesszió következményei a skót államháztartásra. A válság rávilágított arra, hogy azonnali kormányzati beavatkozás nélkül az Egyesült Királyság bankrendszere súlyos kockázatoknak és pénzügyi veszteségeknek van kitéve. Ennek hátterében a magas tőkeáttételű részesedések, a nem megfelelő szabályozás, valamint az ingatlanpiac hanyatlása is közrejátszott. (2016, 157. oldal)

A válságból való kilábalási stratégia értelmében a brit kormány részlegesen államosította a bankokat részvényeik felvásárlásával és pénzügyi intézkedésekkel stabilizálta azokat, különösen a Royal Bank of Scotland esetében, mely bank részvényeinek 80 %-át vásárolták meg. Ennek okán a vitában felmerült annak kérdése, hogy egy független Skócia képes lenne-e megfelelő pénzügyi szabályozási rendszert bevezetni a hasonló válságok elkerülése érdekében. A függetlenség támogatóinak a kihívást az jelentette, hogy a pénzügyi szektor sorsát nem lehet előre megjósolni, így a szektort érintő következmények csak a kilépési tárgyalások után dőlhetnek el. Skóciában a pénzügyi szolgáltatási szektor kiemelkedő

munkaadó, és bár a bankszektor nehéz helyzetben van, Skócia pénzügyi szolgáltatásai megőrizték kiváló üzleti hírnevüket. Ez részben az Egyesült Királyság egészére kiterjedő szigorú szabályozási rendszernek köszönhető, amely biztosítja a tagországok magas színvonalú prudens működését. Angliában található az ágazat fő piaca, így a szolgáltatók fontosnak tartották, hogy Skócia függetlensége ne vezessen eltérő szabályozási rendszerhez az Egyesült Királyság többi részéhez képest, mivel ez nehezíthetné az országok közti kereskedést. Elméletben lehetséges lett volna egy olyan egységes szabályozási rendszer kialakítása, amely biztosította volna a pénzügyi szolgáltatások határokon átnyúló folytonosságát. A bankfelügyelet kérdése a független Skóciában számos vitát generált, de a Bank of England továbbra is nyújthatott volna végső hitelezői likviditást a skót bankoknak. Ez a forgatókönyv feltételezte, hogy továbbra is a font marad a fizetőeszköz, és valószínűleg formális monetáris unióba lépnének az Egyesült Királyság más részeivel. (Scott, 2016, 158-159. oldal) Mindez kedvező az SNP olvasatában, ugyanis a kormány megtartaná fizetőeszközünek a fontot, tehát továbbra is a Bank of England lenne a független ország központi bankja.

A királyságbeli pénzügyi szolgáltatási szektor egységes piacának függetlensége megvalósítható és fenntartható lenne a megfelelő intézményrendszer felállításával és felügyeleti szervek létrehozásával. Ehhez puha kilépési stratégiára lenne szükség, ami tiszteletben tartja a jelenlegi brit szabályozási rendszert. A kemény kilépési stratégia nehezítheti a függetlenség útját, mivel a pénzügyi szolgáltatások szabályozását elsősorban az Európai Unió rendeletei határozzák meg. A részletes szabályozási architektúra hiánya aggodalmakat vet fel az ágazat stabilitásával kapcsolatosan az átmeneti időszakban. (Scott, 2016, 159. oldal)

Egy független Skócia gazdasági sikerességének kulcsa abban rejlik, hogy milyen kilépési feltételek mellett tudna tárgyalni. Az Egyesült Királyság kemény kilépési tárgyalási stratégiája a függetlenséghez vezető utat nem könnyítené meg. A brit kormány elemzői arra a következtetésre jutottak, hogy a királyság és Skócia közti kölcsönös gazdasági függés mértéke hátrányosan érintené az Egyesült Királyság egészének és tagországainak gazdaságát is, különösen a font külső értékét tekintve. (Scott, 2016, 168-169. oldal)

Nehéz megállapítani, hogy a függetlenségi népszavazás előtti gazdasági viták milyen mértékben befolyásolták az egyének szavazási döntését. 2014 második felére világossá vált, hogy néhány kulcsfontosságú ágazat gazdasági okokból ellenezte a függetlenséget. Az Egyesült Királyság kormánya határozottan hangsúlyozta a független Skócia átmeneti időszakban jelentkező kihívásait, amelyek példátlan akadályok elé állították volna a skót kormányzást. Ezzel szemben a függetlenségpárti politikusok a gazdasági előnyök kiaknázására irányuló törekvéseiket hangsúlyozták. „Nem vitatták, hogy Skócia sikeres és virágzó független ország

lehet, ezt még David Cameron miniszterelnök is elismerte.” (Scott, 2016, 173. oldal) Tovább nehezítette volna az átmenetet az Egyesült Királyság kemény kilépési stratégiája, valamint az alternatív puha kilépési forgatókönyvek figyelmen kívül hagyása, ugyanis a puha kilépés mindkét ország érdekeit szolgálta volna a függetlenség megszavazása esetén. Az sem bizonyult egyértelműnek, hogy a skót parlamentre átruházott új gazdasági jogkörök milyen hatással voltak a népszavazás eredményére. Számítottak arra, hogy az új jogkörök nem az ígért mértékben kerülnek átruházásra. A skót kormány kettős célja volt a gazdasági növekedés ütemének növelése és a magasabb fokú társadalmi igazságosság elérése, amelyeket nem lehetett könnyen megvalósítani az új költségvetési jogkörökkel, mivel a társadalmi egyenlőtlenségek visszafogták a növekedést. (Scott, 2016, 172-173. oldal)

6. Egy független Skócia az Európai Unióban és a globális gazdaságban

„Skóciának régóta szüksége van egy európai vagy globális kapcsolatra, hogy szembeszálljon angol szomszédja dominanciájával.” (MacKenzie, 1998, 229. oldal) Az ország globális gazdasági helyzetének vitája kisméretű gazdaságként az EU-val való kapcsolatának dimenzióira összpontosít. Skócia szándékában állt az Európai Unióban maradni, a 2016-os Brexitről szóló népszavazás alkalmával Skócia a Brexit ellen szavazott, közel 70 %-os arányban. Egy lehetséges függetlenség esetén az első intézkedések közt lenne a visszacsatlakozási folyamat megindítása, ahol már független államként lehet jelen. A független Skócia uniós tagságának kérdése kiemelten fontos az ország gazdasági kilátásainak szempontjából, mivel az EU jelentős részt képvisel Skócia importjában és exportjában, valamint Skócia befektetéseinek jelentős része (több, mint fele) az EU belső piacán értékesített árukat és szolgáltatásokat termeli. (Scott, 2016, 168. oldal)

A skót kormány számít az EU-tagságra, amennyiben megvalósulhat Skócia függetlensége. Az Európai Tanács által 1993-ban meghatározott koppenhágai kritériumok alapján a csatlakozni kívánó országoknak meg kell felelnie az alább feltüntetett kritériumoknak. Ezeket a követelményeket lenne célszerű Skóciának már egy lehetséges függetlenséget megelőzően is szem előtt tartania, és törekednie megvalósításukra, amennyiben szándékában áll elindítani a csatlakozási folyamatot. (EUR-Lex)

- A demokráciát, a jogállamiságot, az emberi jogokat, valamint a kisebbségek tiszteletét és védelmét garantáló intézmények stabilitása.
- Működő piacgazdaság, valamint az EU-n belüli versenynyomással és piaci erőkkal való megbirkózás képessége.
- A tagsággal járó kötelezettségek vállalásának képessége, ideértve az uniós jogot alkotó szabályok, normák és politikák hatékony végrehajtásának képességét, valamint a politikai, gazdasági és monetáris unió céljaihoz való ragaszkodást.

6.1. Skócia az európai integrációban

Skócia politikai elitje kevésbé érdeklődött az Európai Gazdasági Közösség iránt az 1960-as években, mivel kezdetben azt külpolitikai ügynek tekintették az Egyesült Királyságban, ami közvetlenül nem érintette Skóciát. Így tehát a skót parlamenti képviselők között alacsony volt az európai integráció iránti érdeklődés, különösen a munkáspártiak körében. Az EGK-kérdés elhanyagolása részben a skót ügyekkel foglalkozó bizottsági rendszer hiányára vezethető

vissza. Ennek következtében az SNP politikai előnyt kovácsolt az EGK-ellenes álláspontból, különösen az 1967-es időközi választás után. Az 1970-es évek elején az EGK-val kapcsolatos viták Skóciában is növekvő ellenállást váltottak ki a tagság kérdésében. Az SNP és az EGK-ellenes csoportok aktivitása, valamint az északi-tengeri olajjal kapcsolatos nacionalista kampány tovább erősítette az ellenzékét. Bár a királyság csatlakozott az EGK-hoz, Skóciában továbbra is nagy volt az ellenállás, amely kulcsfontosságú volt az EGK-ban való maradásért folytatott népszavazáson 1975-ben. A győzelem érdekében az Európa-párti kampánynak kellett túlsúlyba kerülnie az EGK-ellenes érvekkel szemben. Végül az Egyesült Királyság az EGK-ban maradás mellett döntött (67-32%), bár Skóciában az EGK-ellenesek győztek (58-42%). (Devenney, 2010, 102-103. oldal)

Az 1960-as években Skócia gazdasága súlyos kihívásokkal nézett szembe, amelyeket a hagyományos iparágak válsága okozott. Ennek eredményeként a termelékenység, a jövedelmek és a GDP csökkent. A későbbi skót kormányok új iparfejlesztéseket és külföldi befektetéseket próbáltak vonzani, valamint regionális fejlesztési terveket hajtottak végre, bár ezek gyakran eredménytelennek bizonyultak az irreális célkitűzéseknek köszönhetően. Az iparágak továbbra is lemaradtak az Egyesült Királyság tagországai közti, valamint a nemzetközi versenyben, ami növelte a politikai elégedetlenséget a britség eszméjével, hiába látszott javulás a skót jólétben és életszínvonalban. Skócia befektetésvonzó ereje az Egyesült Királyság részeként anyagi előnyökön alapult, amelyeket a Brit Birodalom nyújtott. Amikor ezek a lehetőségek már nem voltak elérhetőek, és Skócia gazdasága szenvedett a közömbös brit kormány és a nemzetközi nagyvállalatok gazdasági ereje miatt, a skótok kezdték keresni az alternatívákat. (Devenney, 2010, 105-106. oldal)

Az SNP agítált Skócia mind Londontól, mind Brüsszeltől való függetlenségéért. Kezdetben támogatták az EGK-tagságot, de az 1960-as években az EGK-ellenes hangulat és a skót identitás féltése arra kényszerítette az SNP-t, hogy elvesse korábbi álláspontját. Meghatározó szerepet játszott az EGK-ellenállásban Ewing⁵⁹ 1967-es választási győzelme. Wallace-napi beszédében összefüggést vont a 13. századi nemzeti hős, William Wallace, és a 20. századi Skócia devolúcióért folytatott harca között. Győzelme után Ewing az EGK-ellenes politikát szorgalmazta és részt vett a külpolitikai vitákban. A Munkáspárt és a Konzervatív Párt EGK-kérdésben való megosztottsága gátolta a pártokat abban, hogy alkalmazkodjanak az új politikai valóságához annak irányítása helyett, ami hozzájárult az SNP egyre nagyobb ismertségéhez a köztudatban. A politikai vita középpontjában álló decentralizációs kérdés

⁵⁹ Winifred Margaret Ewing (1929-2023): skót politikus, jogász, a függetlenségi mozgalom támogatója, az SNP elnöke 1987 és 2005 között

növelte a közvélemény figyelmét az alkotmányos kérdésekkel és a szuverenitás problémájával kapcsolatban, ami hatással volt az EGK vitára is. A Kilbrandon-jelentés, ami a skót és walesi decentralizált kormányok létrehozását javasolta, szintén kiemelte az EGK-tagság és a szuverenitás kérdésének fontosságát. Ez a jelentés példaként szolgál arra, hogy az EGK-kérdés és a skóciai nacionalisták harca hogyan került összefonódásba, és az SNP hogyan nyert egyre növekvő támogatottságot. (Devenney, 2010, 106-108. oldal)

A Skót Hivatalnak kevés szerepe volt az EGK-vitákban, és a skót érdekek védelmében sem játszott szerepet a britek EGK-tagságával kapcsolatos tárgyalások során. Skót tisztviselők vagy Skóciáért felelős külügyminiszterek sem vettek részt közvetlenül a tárgyalásokon, aminek köszönhetően időről időre politikai kritikának voltak kitéve. Skóciában az integrációt támogató és ellenző kampányolók különböző motivációkból tétováztak a szuverenitás és az EGK-tagság kérdésében. Az unionista politikusok számára az Egyesült Királyság hosszú ideje fennálló szuverenitása volt a vonzó tényező, így az európai integrációt fenyegetésnek élték meg. A skót nacionalisták aktív populista mozgalmat láttak az EGK-tagságban, ami megakadályozza Skóciát abban, hogy önállóan fejlődjön. Az SNP kezdetben ezt a fenyegetettséget hangsúlyozta, és az EGK-tagságot újabb alávetettségként állította be, ami tovább erősítette az EGK-val szembeni ellenállást. Skóciában az európai integráció, mint belpolitikai kérdés háttérbe szorulása, és az SNP visszafogott ellenállása az EGK-val szemben, a skót közösségi intézményekben való képviselő fontosságára helyezte a hangsúlyt, így a figyelem inkább a Skóciát érintő gazdasági nehézségekre összpontosult. Hosszú távon az európai integrációnak való ellenállás az Egyesült Királyság egészében sem csökkent, sőt, bizonyos szempontból tovább erősödött, így nem okozott meglepetést a 2016-os Brexit népszavazás. (Devenney, 2010, 112-115. oldal)

A brit és skót identitás közötti meghatározó különbségek egyre kevésbé térnek el, valamint a fő politikai pártok álláspontjának változása miatt az Európával szembeni konfrontáció motivációinak értékelése kihívást jelentett, és az SNP 1988-as EGK-párti fordulata tovább bonyolította ezt a helyzetet. Bár az SNP már az EGK-tagságért kampányolt, az Európa-ellenes attitűd továbbra is jelen volt Skóciában. Az 1960-as évek és 1975 közötti időszak tehát inkább volt Európa fontosságáért folyó harc a brit szigeteken, semmint a „brit-kelta peremvidék” vitája. (Devenney, 2010, 116. oldal)

6.2. Az állampolgársági kérdés

Sionaidh Douglas-Scott, Oxford európai és emberi jogok professzora aszerint érvelt, hogy Skócia megszakítás nélküli EU-tagsága megőrizhető lett volna, amennyiben 2014-ben a népszavazás eredményeképp a függetlenség mellett döntött volna a skót társadalom. Egy teljes csatlakozási szerződéssel elkerülhető lehetett volna annak a veszélye, hogy az újonnan függetlenné vált Skóciának megszakadjon a kapcsolata az Európai Unióval. (2014, 24. oldal)

Alapfeltétele az uniós állampolgárságnak az, hogy a polgár valamely EU-s tagállam állampolgára legyen. Az Európai Bíróság kijelentése alapján a tagállamok állampolgárai alapvetően uniós állampolgárok. Ennek értelmében Skócia EU-s állampolgárai továbbra is uniós állampolgárok maradtak volna. „Az... államutódlással kapcsolatos természetes személyek állampolgárságáról szóló törvény értelmében... a skót állampolgárságot megszerző személyek többé nem lennének az Egyesült Királyság állampolgárai, és nem vehetnék igénybe az uniós állampolgárság által biztosított védelmet.” (Douglas-Scott, 2014, 18. oldal) Az Egyesült Királyság azonban nem korlátozza állampolgárainak kettős állampolgárságát. A brit Belügyminisztérium kijelentése alapján azok a skótok, akik brit állampolgársággal rendelkeznek, uniós állampolgárok maradnak az Egyesült Királyság állampolgárságának megőrzése okán. (Douglas-Scott, 2014, 17-19. oldal)

Alan Boyle⁶⁰ és James Crawford⁶¹ „A devolúció és a skót függetlenség következményei” című kormányzati jelentésben kiemelték az uniós állampolgárság származékos jellegét. Állításuk szerint egy független Skóciában élő polgárok elveszítenék az uniós állampolgárságot. Az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága (ILC) által az államutódlással kapcsolatosan cikkekre hivatkoztak, melyek kimondják, hogy az utódállamban tartózkodási hellyel rendelkező személyek az utódállam állampolgárságát szerzik meg. Ez alapján a skót állampolgárságot megszerző személyek elveszítenék az Egyesült Királyság állampolgárságát. (Douglas-Scott, 2014, 18. oldal)

6.3. Valutakérdés: a font megtartása a stabil gazdaság érdekében

A skót kormány a devolúció első gondolatától kezdve támogatja az angol font megtartását Skócia függetlenné válása esetén, amelyet az ország monetáris megállapodás keretében kötnének az Egyesült Királysággal. A megállapodással a skót kormány lemondana a hazai monetáris politika feletti ellenőrzésről, és kötelezné magát a királysággal közösen elfogadott

⁶⁰ Alan Edward Boyle (1953-2023): a University of Edinburgh jogi karának nemzetközi közjogi Emeritus Professzora

⁶¹ James Richard Crawford (1948-2021): ausztrál akadémikus és nemzetközi közjogász

államháztartási szabályok betartására. A font megtartása Skócia stabil makrogazdasági keretet biztosítana, így megőrizhető lenne az Egyesült Királyság belső piacának integritása és a pénzügyi stabilitás mindkét fél számára. Mindemellett a monetáris unió fiskális szabályozása növelné Skócia globális tőkepiacokon való hitelességét. Mindkét ország megfelel az optimális valutaövezet feltételeinek, ami lehetővé teszi számukra az egységes, közös valuta és egyetlen központi bank által történő monetáris szabályozást. Ezek a megállapodások szigorú szabályokat állapítanak meg a tagországok fiskális politikájára vonatkozóan, továbbá az államháztartási szabályok betartása esetén az egyes kormányoknak elegendő mozgástere van ahhoz, hogy szükség esetén aszimmetrikus sokkokra válaszolhassanak a költségvetési korlátok átlépése nélkül. (Scott, 2016, 159-160. oldal)

Az euróövezeti válság tanulságaként tudjuk, hogy eredendően instabilak azok a közös valutaövezetek, amelyek nem rendelkeznek teljes körű fiskális unióval. Skócia és az Egyesült Királyság hasonló kihívásokkal szembesülhet, amennyiben nem felel meg az optimális valutaövezet kritériumainak. Az eurózóna nem felel meg az elvárt optimális kritériumoknak, mivel eltérő gazdaságokat foglal magában, valamint az adósságválságot nem a tagországok kormányainak fiskális túlköltekezése okozta, hanem inkább az EU-n átívelő kereskedelmi bankok csődjeinek következménye volt, amelyek magas szintű állami hitelfelvételt igényeltek az európai bankszektor megmentése érdekében. (Scott, 2016, 160-161. oldal)

Az Egyesült Királyság kormánya szerint a formális monetáris unió korlátozná a független Skócia fiskális politikai mozgásterét, és az is előfordulhat, hogy a Bank of England által irányított monetáris politika nem lesz teljesen megfelelő Skócia gazdasági körülményeihez. Ennek ellenére a népszavazást megelőzően 7 hónappal George Osborne kancellár bejelentette, hogy a brit kormány nem kötne monetáris uniót egy független Skóciával Sir Nicholas Macpherson pénzügyminiszter véleményére alapozva. Macpherson, úgy vélte, hogy nincs elegendő bizonyíték arra, hogy mindkét kormány megfelelő javaslatokat és politikai változtatásokat tudna kidolgozni, amelyek lehetővé tennék egy valutaunió létrehozását. Ez az álláspont erősítette a kemény kilépési stratégia tárgyalási álláspontját. Válaszul a skót kormány kijelentette, hogy ha az Egyesült Királyság kormánya nem hajlandó részt venni a font monetáris unióban, akkor Skócia megtagadja az Egyesült Királyság adósságának egy részét, amit az Egyesült Királyságnak kötelessége lenne betartani a függetlenség megszavazása után. (Scott, 2016, 161. oldal)

Az Egyesült Királyság kormánya elutasította a formális monetáris unióra lépést Skóciával, ami súlyos csapást jelentett a függetlenségi kampánynak, melyben az gazdasági előnyökre összpontosítottak. Egy független Skóciának nem lenne szükség az Egyesült

Királyság kormányának jóváhagyására a font megtartásához, amely esetben a skót kormány fiskális politikája felszabadulna a monetáris unióval járó korlátok alól. Egyéb lehetőségként megemlíthetjük a független skót valuta bevezetését vagy az eurózónához való csatlakozást, de ezek rövidtávon instabil átmenettel járhatnak, a skót valuta bevezetése pedig kísérleti alapon magas kockázattal járhat. (Scott, 2016, 161-162. oldal)

7. Összefoglalás

Úgy érzem dolgozatom összegzésének bevezetéseként F. W. Maitland gondolata állja meg leginkább a helyét: “Mindig azt kívánom, bárcsak ismerném Skóciát. Úgy hiszem, hogy aki ismeri, tudna néhány döntő szót szólni az angol ügyekről.” (1897)⁶² A történészek hosszú ideje igyekeznek megérteni, hogy az évtizedekig tartó bizonytalanság után végül mi készítette Skóciát arra, hogy gazdasági, igazgatási és politikai egységet alkosson legnagyobb riválisával. Továbbra sem állapítható meg tisztán egy fő indok arra, hogy milyen okból hozták létre a máig fennálló egyesülést a perszónalunió mellett. Azt mégis magabiztossággal állíthatjuk, hogy a 17. századi Skócia a csőd szélére sodorta magát, és az angol segítség nélkül a felvilágosodás és az iparosodás korszakában határozottan nehezebben és lassabban lett volna képes a fejlődésre. Már a perszónalunió létrehozása előtt is elsődleges kereskedelmi partnerei voltak egymásnak Anglia és Skócia, amire az egyesülés kifejezetten pozitív hatással volt. Bár azt se feledjük el, hogy a két ország közti jóléti különbségeket máig sem sikerült megszüntetniük. Így első kutatási kérdésekre választ kaptam. Több, mint 300 évvel később is heves vita folyik arról, hogy az egyesülési szerződéseket jó szándékkal írták-e alá. A skót függetlenségért folytatott harc egyesek számára soha nem ér véget, sokan lázadtak és ma is láznak az angol uralom ellen. Ha a történelemre alapozva megpróbáljuk megjósolni Skócia és Anglia jövőbeli kapcsolatát, egy dolgot biztosra mondhatunk: kettőjükkel kapcsolatban semmi sem kiszámítható.

A második kutatási kérdésem a függetlenségi gazdaságpolitikára, a skót államháztartásra és a pénzügyekre irányult. Egy független Skócia pénzügyeit tekintve egyértelmű a valutakérdés jelentősége. A font megtartásához a két országnak monetáris uniót lenne szükséges alkotnia, amelyhez az Egyesült Királyság jelen álláspont szerint semmi esetben sem járulna hozzá. A brit kormány azzal indokolta ellenkezését, hogy egy független Skócia és az Egyesült Királyság közötti monetáris unió meglete korlátozná Skócia fiskális és monetáris politikai mozgásterét. Mindez erősítette a kemény kilépési stratégia tárgyalási álláspontját. Egy független Skócia hosszú távon komoly fiskális kihívásokkal nézhet szembe. Az ország kormánya egy teljes mértékben támogatásalapú modell, ami komoly autonómiai kérdéseket vet fel az államháztartás terén. A fiskális autonómia előnyei között szerepel az állami kiadások hatékonyságának növelése és a gazdasági teljesítmény javításának lehetősége. Azonban további szigorításokra lenne szükség a fenntartható államháztartás érdekében, mivel a költségvetési

⁶² Forrás: Houston, R. (2001); The Letters of Frederic William Maitland, ed. P. N. R. Zutshi, ii (Selden Soc., suppl. ser., xi, London, 1995), no. 145.

hiány és a nettó adósság jelentős lenne még a legkedvezőbb forgatókönyv szerint is. Skócia nagymértékben függött volna külső hitelezőktől, ami komoly kihívásokat jelent a gazdasági stabilitás és fenntarthatóság szempontjából. Skócia befektetéseinek jelentős részét az EU belső piacán értékesített áruk és szolgáltatások teszi ki, így az ország EU-tagsága kiemelten fontos a külkereskedelmi vitában.

A skót gazdaság jelentős részét teszi ki az olajipar, ezért az optimális adópolitika magas és stabil pénzügyi alapokat igényel. A társasági adó Skócia és az Egyesült Királyság közötti különbségei problémákat okozhatnak, különösen az SNP által javasolt alacsony mértékű, befektetés-ösztönző adókulcs. Az északi-tengeri bevételek ingadozó mértéke és hosszú távú csökkenése miatt a hitelfelvétel-korlátozások érinteni fogják az északi-tengeri termelési tevékenységeket is. Amennyiben az előrejelzések szerint alakul az északi-tengeri bevételek csökkenése, vagy emelkednek a hitelkamatlábak, illetve ha a munkatermelékenység növekedése csökken, akkor a költségvetési rés egyre nagyobb lesz. Ez egy bizonytalan jövőképet fest Skócia számára, ahol csökkenő források állnak rendelkezésre a költségvetéshez.

A pénzügyi szektor jövőjét a kilépési tárgyalások utáni időszak fogja meghatározni, és az Egyesült Királyság kemény kilépési stratégiája nehezítheti a tárgyalásokat. A skót parlamentre átruházott új jogkörök hatása a népszavazás eredményére nem egyértelmű. Összehasonlítva a 2014-es függetlenségi népszavazás és a 2023-as közvélemény-kutatás eredményeit, egyértelművé válik számunkra, hogy nem változott Skócia lakosságának véleménye egy független Skóciáról. Azonban Skócia lakossága előregedő társadalom, így a közvélemény-kutatásban megfigyelhető demográfia minták alapján idővel átbillenhet a mérleg, és megszavazásra kerülhet a skót függetlenség.

Harmadik, egyben utolsó kutatási kérdésemre a következő eredményt kaptam. A perszonálunió az Egyesülési Törvény felbontását követően is életben maradna, hiszen a két unió egymástól független. „Nem jönne tehát létre az első Skót Köztársaság az SNP álláspontja szerint, ugyanis egy független Skócia az Angliával való politikai unióról szóló 1707-es törvény módosítását, vagy megsemmisítését feltételezi, de az angol és a skót trón 1603-ban létrejött Perszonál Uniója ettől függetlenül továbbra is életben maradna.” (Dabis, 2013, 30. oldal) A királyságban a parlament a legfőbb törvényhozó hatalom. Az ország nem rendelkezik egyetlen írott alkotmánnyal, az alkotmányos monarchia jogi keretrendszere rugalmasan módosítható. A brit parlament megtehetné, hogy úgy dönt, elismeri Skóciát független országgént. A brit alkotmány tehát nem zárja ki Skócia szuverenitásának elismerését, ha a politikai körülmények és a parlamenti akarat ezt lehetővé teszik. Nincs törvényi gátja az első Skót Köztársaság

megalakulásának, és amennyiben mindkét fél úgy dönt, tagja maradhatna a Nemzetközösségnek.

Kutatásom célja volt betekintést nyerni az Angol-sziget társadalmi, politikai és gazdasági jellemzőinek alakulásába a történelem különböző dimenziói mentén haladva. A fő kérdés a középkor gazdasági és politikai körülményeire, az egyesüléssel járó gazdasági előnyökre és hátrányokra, valamint Skócia Egyesült Királyságtól való függetlenségi gazdaságpolitikájára összpontosult. Dolgozatom rávilágít arra, hogy az 1707-es politikai egyezmény felbontásának következményei számos tudományág kutatóit foglalkoztatják, a téma kérdésköre pedig lényegesen tágabb és vitatottabb, mint ahogyan azt a témában való elmélyülés előtt gondolni véltem: előzetes várakozásaimtól dolgozatom eredménye merőben eltér. Zökkenőmentes szétválásra számítva, megdöbbenve ismertem fel, hogy egy független Skócia gazdasága és államháztartása még ma is, mind rövid, és mind hosszútávon bizonytalan és instabil lenne. Szinte ironikus ez a megállapítás, ismerve a 17-18. századi angol-skót gazdasági viszonyokat.

Felhasznált irodalom és forrás

- Adam, S. – Johnson, P. – Roantree, B. (2013): Taxing an independent Scotland. Institute for Fiscal Studies, 29 October 2013
<https://ifs.org.uk/publications/taxing-independent-scotland>
- Amior, M. – Crawford, R. – Tetlow, G. (2013): Fiscal sustainability of an independent Scotland. The Institute for Fiscal Studies, 18 November 2013
<https://ifs.org.uk/publications/fiscal-sustainability-independent-scotland-0>
- Band, G. C. (1991): Fifty Years of UK Offshore Oil and Gas. The Geographical Journal, Jul., 1991, Vol. 157, No. 2 (Jul., 1991), pp. 179-189, The Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers)
<https://www.jstor.org/stable/635275>
- Bowie, K. (2013): Cultural, British and Global Turns in the History of Early Modern Scotland. The Scottish Historical Review, Vol. 92, No. 234, Supplement: The State of Early Modern and Modern Scottish Histories, pp. 38-48, Edinburgh University Press
<https://www.jstor.org/stable/43773982>
- Campbell, R. H. (1964): The Anglo-Scottish Union of 1707. II. The Economic Consequences, The Economic History Review, New Series, Vol. 16, No. 3, pp. 468-477
<https://www.jstor.org/stable/2592849>
- The City of Edinburgh Council (2022): Edinburgh by Numbers
<https://www.edinburgh.gov.uk/downloads/file/30669/edinburgh-by-numbers-2021>
- Clark, G. (1955): The Later Stuarts 1660-1714. Second Edition, Oxford at the Clarendon Press, 11-12., 16. fejezetek
- Cracknell, R. – Uberoi, E. – Burton, M. (2023): UK Election Statistics: 1918-2023, A Long Century of Elections. House of Commons Library
<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7529/CBP-7529.pdf>
- Dabis Attila (2013): A skót szecesszió dilemmái, Tanulmányok. Autonómia-Devolúció, Kisebbségkutatás, 22. évfolyam, 2. szám, 29-65. oldal
https://adt.arcanum.com/en/view/KisebbségKutatas_2013/?query=a+sk%C3%B3t+szeccesszi%C3%B3+dilemm%C3%A1i&pg=238&layout=1
- Dam, K. W. (1965): Oil and Gas Licensing and the North Sea. The Journal of Law & Economics, Oct., 1965, Vol. 8 (Oct., 1965), pp. 51-75, The University of Chicago Press for The Booth School of Business, University of Chicago and The University of Chicago Law School
<https://www.jstor.org/stable/724785>
- Defoe, D. (1706): A letter concerning trade, from several Scots-gentleman that are merchants in England, to their country-men that are merchants in Scotland, page 1
https://archive.org/details/bim_eighteenth-century_a-letter-concerning-trad_daniel-defoe_1706/mode/2up

- Devenney, A. D. (2010): Joining Europe: Ireland, Scotland, and the Celtic Response to European Integration, 1961-1975. *Journal of British Studies*, Vol. 49, No. 1, Scotland Special Issue, (Jan., 2010), pp. 97-116, Cambridge University Press on behalf of The North American Conference on British Studies
<https://www.jstor.org/stable/27752692>
- Douglas-Scott, S. (2014): How Easily Could an Independent Scotland Join the EU? University of Oxford Legal Research Paper Series, Paper No XXX/2014
<http://ssrn.com/abstract=2462227>
- Duncan, G. A. (1928): The Irish Free State Budget. *The Economic Journal*, Jun., 1928, Vol. 38, No. 150 (Jun., 1928), pp. 267-275, Oxford University Press on behalf of the Royal Economic Society
<https://www.jstor.org/stable/2223866>
- Duncan, G. A. (1933): The Irish Free State Finances. *The Economic Journal*, Vol. 43, No. 170 (Jun., 1933), pp. 331-333, Oxford University Press on behalf of the Royal Economic Society
<https://www.jstor.org/stable/2224494>
- Education Scotland (2017): History of Scots, From the Middle Ages to the present day
<https://education.gov.scot/media/oifz3n1/historyofscotsmar17.pdf>
- Egedy, G. (1998): Nagy-Britannia története. 339-380. oldal
- Egedy, G. (2011): Nagy-Britannia története 1918-1990. átdolgozott kiadás
- Egedy, G. (2012): Skócia: a kiválás útján? *Kisebbségkutatás* 21. évf. 4. sz. (2012.), 831-846. oldal
https://epa.oszk.hu/00400/00462/00065/pdf/EPA00462_kisebbssegkutatasa_2012_4_831-846.pdf
- EUR-Lex, Access to European Union law
<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>
- Eurostat adatbázis: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
- Falkus, M. – Gillingham, J. (1981): *Historical Atlas of Britain*. Book Club Associates, London
- Gurney, J. (1975): North Sea Oil and Gas: Implications for Western Europe. *Royal Institute of International Affairs, The World Today*, Vol. 31, No. 10 (Oct., 1975), pp. 415-424
<https://www.jstor.org/stable/40394824>
- Halmai, P. (2020): A brexit gazdaságtana. A brexit forgatókönyvei és hatásai (szerk. Halmai Péter), 83-194. oldal
- HM Treasury (2015): Statement of funding policy: funding the Scottish Parliament, National Assembly for Wales and Northern Ireland Assembly. Seventh Edition, November 2015
https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/24790/5/statement_of_funding_2015_print.pdf

- Houston, R. (2001): Custom in Context: Medieval and Early Modern Scotland and England. Past & Present, May 2011, No. 211, pp. 35-76, Oxford University Press on behalf of The Past and Present Society
<https://www.jstor.org/stable/23014811>
- Hughes, G. (2014): The energy sector in Scotland's future. Oxford Review of Economic Policy, SUMMER 2014, Vol. 30, No. 2, SCOTLAND AND SMALL COUNTRY INDEPENDENCE (SUMMER 2014), 374-391. oldal, Oxford University Press, Oxford
<https://www.jstor.org/stable/43664612>
- Institute for Government (2019): The path to the first Scottish Independence Referendum
https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/styles/wysiwyg_full_width_desktop/public/scottish-indyref-FINAL%20%28for%20Twitter%29.webp?itok=T4kBWO-A
- Jenner, M. (1989): Scotland Through the Ages. pp. 162-166, Mermaid Books, London
- Jupp, P. (2000): Britain and the Union, 1797-1801. Transactions of the Royal Historical Society, 2000, Vol. 10, pp. 197-219, Cambridge University Press
<https://www.jstor.org/stable/3679379>
- Kaposi, Z. (1996): A gazdasági folyamatok és a közgazdasági gondolkodás kapcsolata a 18. században, 23-32. oldal
- Kaposi, Z. (2004): A 20. század gazdaságtörténete. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Kaposi, Z. (2007): Adam Smith nézetei és a korabeli gazdaság történeti szempontból. Adam Smith tudományos emlékülés előadásai a Nemzetek gazdagsága megjelenésének évfordulójára, 51-63. oldal, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdasági Szemle Alapítvány
- Kemp, A. – Stephen, L. (2008): The hypothetic Scottish Shares of Revenues and Expenditures from the UK Continental Shelf 2000-2013. University of Aberdeen
<http://hdl.handle.net/2164/2462>
- Koller, B. (2020): Új Európa 2019. március 29. után? – a brexit természetrajza. A brexit forgatókönyvei és hatásai (szerk. Halmai Péter), 13-24. oldal
- Lang, A. (2005): A Short History of Scotland. The Project Gutenberg eBook, 31 May 2005
https://www.scotlandinfo.eu/images/scotland_history.pdf
- Lord Ashcroft Polls on How Scotland voted, and why, 19 September 2014
<https://lordashcroftpolls.com/2014/09/scotland-voted/>
- Lord Ashcroft Polls on the Scottish independence, 2023
<https://lordashcroftpolls.com/2023/02/scottish-independence-gender-recognition-de-facto-referendum-my-latest-polling-from-scotland/>
- Losoncz, M. (2017): Az Egyesült Királyság kilépése az EU-ból és az európai integráció, BGE, 57-63. oldal, 119-144. oldal

- Matheson, C. – Matheson, D. (2000): Languages of Scotland: Culture and the Classroom. Comparative Education, Vol. 36, No. 2, Special Number (22): Nigel Grant Festschrift, pp. 211-221
<https://www.jstor.org/stable/3099869>
- MacInnes, M. (2010): The Past in the Present: Romans in Britain. The Sewanee Review, Vol. 118, No. 4 (Fall 2010), pp. 585-589, The Johns Hopkins University Press
<https://www.jstor.org/stable/40927518>
- MacKenzie, J. M. (1998): Empire and National Identities the Case of Scotland. Transactions of the Royal Historical Society, Vol. 8, pp. 215-231, Cambridge University Press on behalf of the Royal Historical Society
<https://www.jstor.org/stable/3679295>
- MacLean, F (1970): A Concise History of Scotland. pp. 133-193
- McEwan-Fujita, E. (2010): Ideology, Affect, and Socialization in Language Shift and Revitalization: The Experiences of Adults Learning Gaelic in the Western Isles of Scotland. Cambridge University Press, Language in Society, Vol. 39, No. 1, pp. 27-64
<https://www.jstor.org/stable/20622703>
- Morris, R. J. – Morton, G. (1994): Where was nineteenth-century Scotland? The Scottish Historical Review, Volume LXXIII, 1 (No. 195), April 1994, pp. 89-99
<https://www.jstor.org/stable/25530618>
- National Records of Scotland (2018): Scotland's Population 2018 - The Registrar General's Annual Review of Demographic Trends
<https://www.nrscotland.gov.uk/files//statistics/rgar/2018/rgar18.pdf>
- National Records of Scotland (2020): City of Edinburgh Council Area Profile: Population Projections, March 2020
https://www.nrscotland.gov.uk/files//statistics/council-area-data-sheets/city-of-edinburgh-council-profile.html#Population_Projections
- National Record of Scotland (2021): Population by Country of Birth and Nationality, Scotland, July 2020 to June 2021
<https://www.nrscotland.gov.uk/files//statistics/population-estimates/pop-cob-nat-20-21/pop-cob-nat-20-21-report.pdf>
- National Records of Scotland (2022a): City of Edinburgh Council Area Profile: Population Estimates, July 2022
https://www.nrscotland.gov.uk/files//statistics/council-area-data-sheets/city-of-edinburgh-council-profile.html#Population_Estimates
- National Record of Scotland (2022b): Mid-2021 Population Estimates, Scotland, 13 July 2022
<https://www.nrscotland.gov.uk/files//statistics/population-estimates/mid-21/mid-year-pop-est-21-report.pdf>
- Northern Ireland Statistics and Research Agency (2021): Main statistics for Northern Ireland, Statistical bulletin, Demography and households: Census 2021, page 3
<https://www.nisra.gov.uk/system/files/statistics/census-2021-main-statistics-for-northern-ireland-phase-1-statistical-bulletin-demography-and-households.pdf>

OECD adatbázis: <https://oec.world/en>

Office for National Statistics (2021a): National population projections: 2020-based interim, release date: 12 January 2021, page 8

<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationprojections/bulletins/nationalpopulationprojections/2020basedinterim>

Office for National Statistics (2021b): Population of the UK by country of birth and nationality: July 2020 to June 2021

<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/datasets/populationoftheunitedkingdombycountryofbirthandnationality>

Office for National Statistics (2022a): Agriculture in the United Kingdom, 2022

<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6548e4bc59b9f5000d85a2cc/auk-2022-13jul23ii.pdf>

Office for National Statistics (2022b): How the population changed in Cardiff: Census 2021, 28 June 2022

<https://www.ons.gov.uk/visualisations/censuspopulationchange/W06000015/>

Office for National Statistics (2023): Scotland's Labour Market Trends, September 2023, published: 12 September 2023, page 2

<https://www.gov.scot/publications/labour-market-trends-september-2023/>

O'Rourke, K. (1991): Burn Everything British but Their Coal: The Anglo-Irish Economic War of the 1930s. *The Journal of Economic History*, Jun., 1991, Vol. 51, No. 2 (Jun., 1991), pp. 357-366, Cambridge University Press on behalf of the Economic History Association

<https://www.jstor.org/stable/2122580>

Pašeta, S. (2003): Censorship and Its Critics in the Irish Free State 1922-1932. *Past & Present*, Nov., 2003, No. 181 (Nov., 2003), pp. 193-218, Oxford University Press on behalf of The Past and Present Society

<https://www.jstor.org/stable/3600789>

Philips, D. – Tetlow, G. (2014): Policies for an independent Scotland? Putting the independence White Paper in its fiscal context. Institute for Fiscal Studies, June 2014

<https://ifs.org.uk/publications/policies-independent-scotland-putting-independence-white-paper-its-fiscal-context>

Pintér, K. (2018): Introduction to Britain. Akadémiai Kiadó

<https://mersz.hu/pinter-introduction-to-britain//>

Quinn, T. – Allen, N. – Bartle, J. (2024): Why Was There a Hard Brexit? The British Legislative Party System, Divided Majorities and the Incentives for Factionalism. *Political Studies* Volume 72, Issue 1, February, pp. 227-248

<https://doi.org/10.1177/00323217221076353>

Reid, W. S. (1954): Trade, Traders, and Scottish Independence. *Speculum*, Vol. 29, No. 2, Part 1, pp. 210-222

<https://www.jstor.org/stable/2849330>

- Rekettye, G. – Tóth, T. – Malota, E. (2016): Nemzetközi marketing. 5. fejezet: A kulturális környezet, Akadémiai Kiadó
- Roberts, P. (1991): A Tudorok Angliájának „császári” koronája és a Brit-szigetek egyesítése, 1533-1603. Világtörténet, tavasz-nyár, 9-17. oldal, fordította: Szíjártó István
https://adt.arcanum.com/en/view/Vilagtoritenet_1991/?query=Gillian+Sutherland%3A+A+k%C3%A9sleked%C5%91+%C3%A1llam&pg=12&layout=l
- Schütze, R. (2022): Britain in the European Union: A Very Short History. Global Policy, 13 (Suppl. 2), pp. 39-46
<https://doi.org/10.1111/1758-5899.13063>
- Scotland’s Census (2023): Scotland’s Census 2022 – Rounded Population Estimates, 14 September 2023
<https://www.scotlandscensus.gov.uk/2022-results/scotland-s-census-2022-rounded-population-estimates/>
- Scott, A. (2016): Economics and National Autonomy. The Scottish Independence Referendum: Constitutional and Political Implications Chapter 7, Oxford University Press, pp. 153-175
<https://academic.oup.com/book/7361>
- Scottish Fiscal Commission (2023): Fiscal Sustainability Report, March 2023,
<https://www.fiscalcommission.scot/publications/fiscal-sustainability-report-march-2023/>
- Scottish Government (2008): Scotland's seas: towards understanding their state, Chapter 5 Productive Seas, 9 April 2008
<https://www.gov.scot/publications/scotlands-seas-towards-understanding-state/pages/10/>
- Scottish Government (2010): Government Expenditure & Revenue, Scotland 2008-2009, Chapter 5 North Sea Revenue, 23 June 2010
<https://www.gov.scot/publications/government-expenditure-revenue-scotland-2008-09/documents/>
- Scottish Government (2017): Scottish Index of Multiple Deprivation, Rural Deprivation Evidence Summary 2016. Communities Analysis Division, Jennifer Thomson, 3 February 2017
<https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/research-and-analysis/2017/02/scottish-index-of-multiple-deprivation-rural-deprivation-evidence-and-case-studies/documents/rural-deprivation-an-evidence-review/rural-deprivation-an-evidence-review/govscot%3Adocument/rural%2Bdeprivation%2Bevidence%2Breview.pdf>
- Scottish Government (2020): Scottish Index of Multiple Deprivation 2020, 28 January 2020
<https://www.gov.scot/collections/scottish-index-of-multiple-deprivation-2020/>

- Scottish Government (2022a): Government Expenditure & Revenue Scotland 2021-22, 24 August 2022
<https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/statistics/2022/08/government-expenditure-revenue-scotland-gers-2021-22/documents/government-expenditure-revenue-scotland-2021-22/govscot%3Adocument/government-expenditure-revenue-scotland-2021-22.pdf>
- Scottish Government (2022b): Renewing democracy through independence, 14 July 2022
<https://www.gov.scot/binaries/content/documents/govscot/publications/research-and-analysis/2022/07/renewing-democracy-through-independence/documents/renewing-democracy-through-independence/renewing-democracy-through-independence/govscot%3Adocument/renewing-democracy-through-independence.pdf>
- Scottish Government (2023a): Government Expenditure & Revenue, Scotland 2022-2023, Chapter 2 North Sea Revenue, 16 August 2023
<https://www.gov.scot/publications/government-expenditure-revenue-scotland-2022-23/documents/>
- Scottish Government (2023b): The agreement between the Scottish Government and the United Kingdom Government on the Scottish Government's fiscal framework. August 2023
https://assets.publishing.service.gov.uk/media/64c390e3f921860014866718/Fiscal_Framework_Agreement.pdf
- Scottish Government (2024): Labour Market Trends: February 2024, Employment, unemployment and economic inactivity trends, sourced from the Labour Force Survey for Scotland and the UK. 13 February 2024
<https://www.gov.scot/publications/labour-market-trends-february-2024/>
- The Scottish Parliament Information Centre (2014): Scottish Independence Referendum 2014: Results, 19 September 2014
https://web.archive.org/web/20220119190438/http://archive2021.parliament.scot/ResearchBriefingsAndFactsheets/Scottish_Independence_Referendum_2014_Results.pdf
- Smout, T. C. (1964): The Anglo-Scottish Union of 1707. I. The Economic Background, The Economic History Review, New Series, Vol. 16, No. 3, pp. 455-467
<https://www.jstor.org/stable/2592848>
- Smout, T. C. (1979): A skót és az angol nemzet 1603 után. Világtörténet, 29. szám, 18-27. oldal
https://adt.arcanum.com/en/view/Vilag tortenet_1978/?query=A+sk%C3%B3t+%C3%A9s+az+angol+nemzet+1603+ut%C3%A1n&pg=221&layout=l
- Statista: Brexit in Scotland - Statistics & Facts
<https://www.statista.com/topics/3133/brexit-in-scotland/#topicOverview>
- Statista: Ireland: Total population from 2018 to 2028
<https://www.statista.com/statistics/376906/total-population-of-ireland/>
- Statista: Languages in the UK - Statistics & Facts
<https://www.statista.com/topics/2288/languages-in-the-united-kingdom/#topicOverview>

- Statista: Population of Scotland 1971-2021, D. Clark, 2023
<https://www.statista.com/statistics/367788/population-of-scotland/>
- Statista: Religious identification in Scotland in 2018
<https://www.statista.com/statistics/367848/scotland-religious-beliefs-population/>
- Statista: Scottish independence voting intention September 2014, by age group, Statista Research Department, 2014
<https://www.statista.com/statistics/297392/voting-intention-in-scottish-independence-referendum-by-age-group/>
- Statista: Unemployment rate in the United Kingdom from March 1971 to July 2023
<https://www.statista.com/statistics/279898/unemployment-rate-in-the-united-kingdom-uk/>
- Statista: United Kingdom - Statistics & Facts
<https://www.statista.com/topics/755/uk/#topicOverview>
- Stevens, P. (2011): Contractual Arrangements and Revenue Management: The UK/Scotland and Norwegian Experience. *Global Governance*, Apr.- June 2011, Vol. 17, No. 2, The Governance of Extractive Resources (Apr.- June 2011), 149-153. oldal, Brill Stable
<https://www.jstor.org/stable/23033725>
- Sturge, G. (2021): Scottish Parliament Elections: 2021. House of Commons Library, 18 május 2021
<https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9230/CBP-9230.pdf>
- Tetlow, G. (2013): Achieving fiscal sustainability: alternative scenarios for Scotland. The Institute for Fiscal Studies, November 2013
<https://ifs.org.uk/publications/achieving-fiscal-sustainability-alternative-scenarios-scotland>
- Tóth, J. (2016): Világföldrajz. Akadémiai Kiadó
<https://mersz.hu/toth-vilagfoldrajz>
- Török, J. – Pollák, J. – Laubhaimer, F. (1874): Skócia történelme. Szent-István-Társulat, Egyetemes Magyar Encyclopaedia 12., 332-335. oldal
https://adt.arcanum.com/en/view/Lexikon_EgyetemesMagyarEnciklopedia_12/?query=sk%C3%B3t+ipar+sk%C3%B3cia&pg=175&layout=l
- Transport Scotland (2020): Transporting Scotland's Trade 2020 edition, October 2020
<https://www.transport.gov.scot/media/48386/transporting-scotlands-trade-2020-edition.pdf>
- Tukacs, T. (2009): Uniótól Unióig: Skócia az Egyesült Királyságban és az egyesült Európában
- UK Legislation: <https://www.legislation.gov.uk/>
- United Nations (2012): Population by sex, annual rate of population increase, surface area and density, 2012, page 9
<https://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb2012/Table03.pdf>

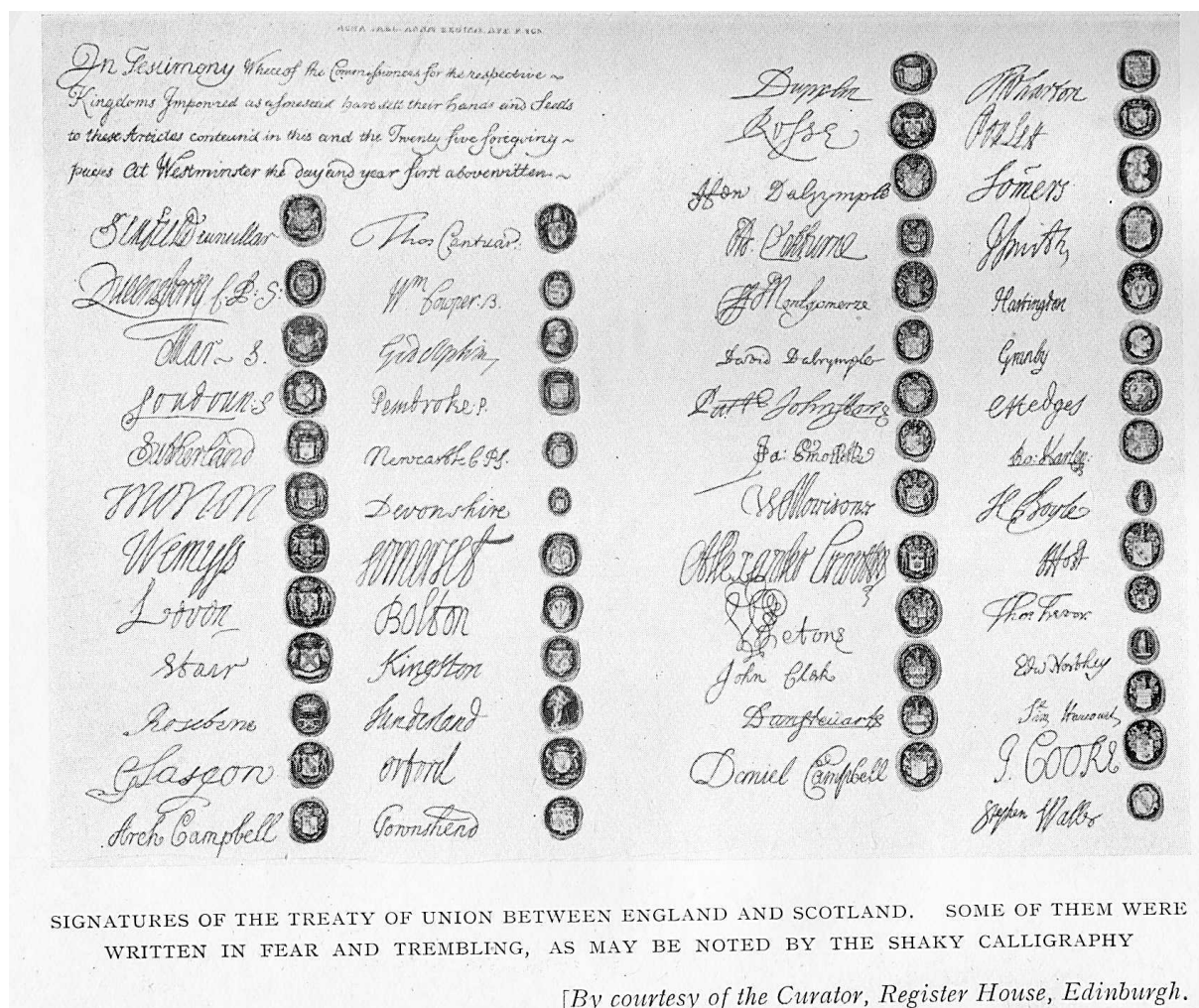
United Nations (2021): GDP of the United Kingdom in 2021
<https://unstats.un.org/unsd/snaama/Basic>

The University of Chicago Press (1976): Adam Smith: An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations. Volume One, page 211

Vásáry, M. (2018): A brit agrárkereskedelem a brexit tükrében. Gazdasági, politikai és társadalmi kihívások a 21. században, Ünnepi kötet a 65 éves Halmai Péter tiszteletére (szerk. Halm Tamás, Hurta Hilda, Koller Boglárka), 265-275. oldal

Világtörténet (1963): III. kötet. III. rész. A fejlett feudális társadalom az ázsiai, európai és észak-afrikai országokban, XXIV. fejezet. Az angliai normann hódítás társadalmi és politikai következményei. A feudális viszonyok további fejlődése Angliában (XI-XIII. század), 366. oldal
https://adt.arcanum.com/en/view/VilagtortenetSzovjet_03/?query=sk%C3%B3t+f%C3%BCggetlens%C3%A9gi+h%C3%A1bor%C3%BA+1296&pg=400&layout=l

Mellékletek

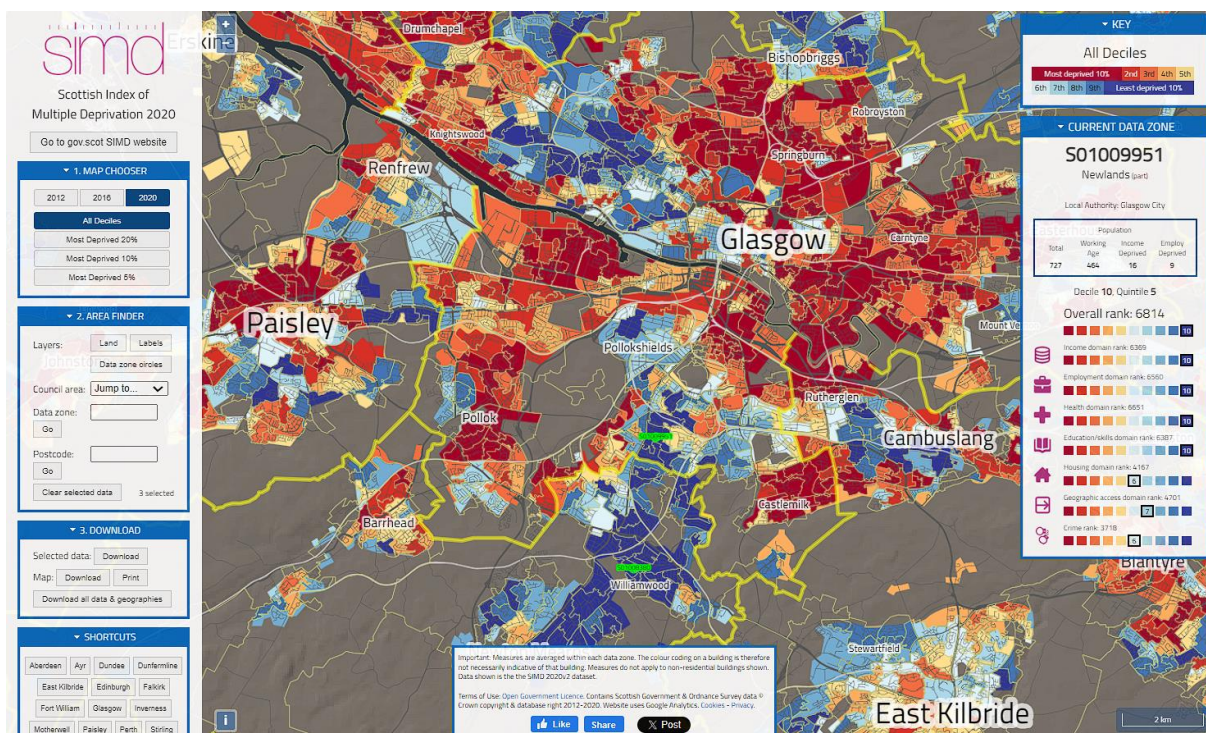

1. melléklet: Az 1706. évi Egyesülési Szerződést tárgyaló biztosok aláírásai és pecsétjei⁶³

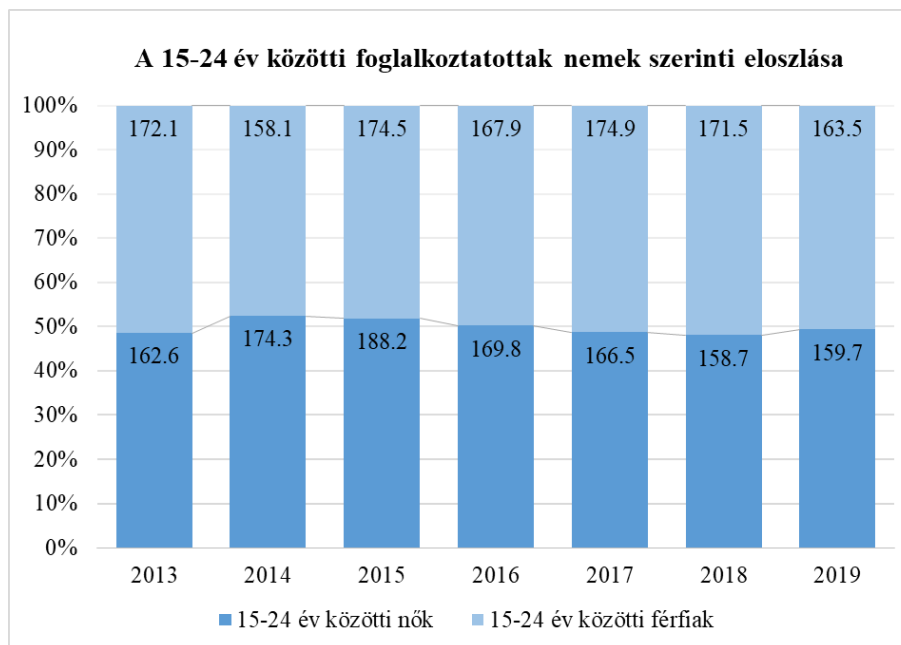
⁶³ Forrás: electricscotland.com

⁶⁴ Forrás: lohcarron.co.uk

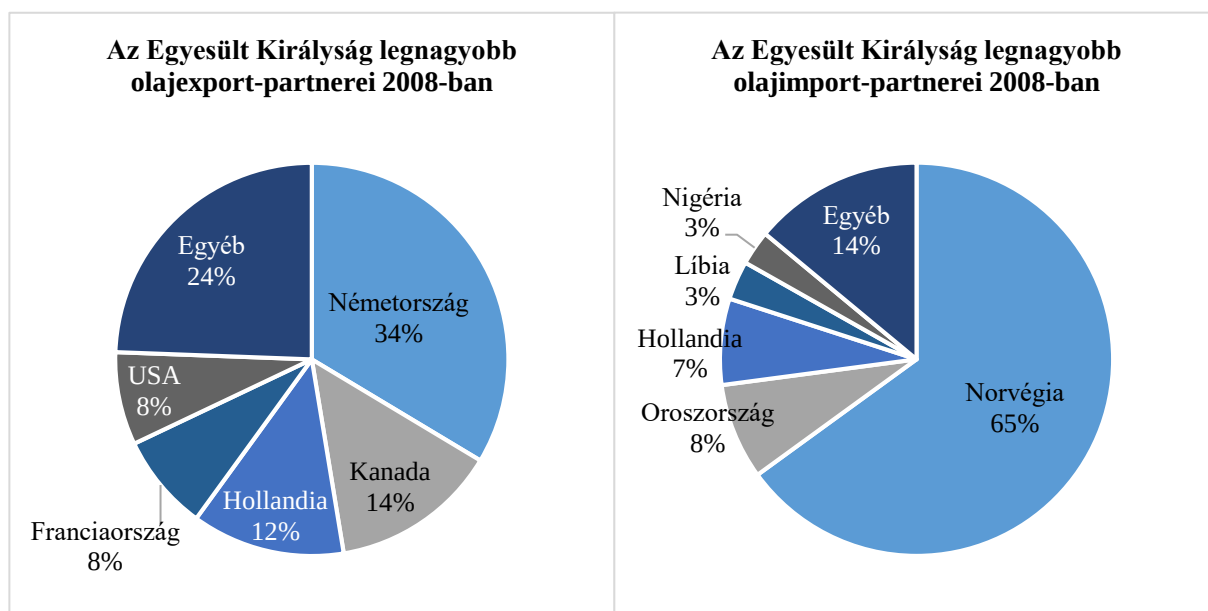
3. melléklet: Az SIMD online elérhető térképtere⁶⁵

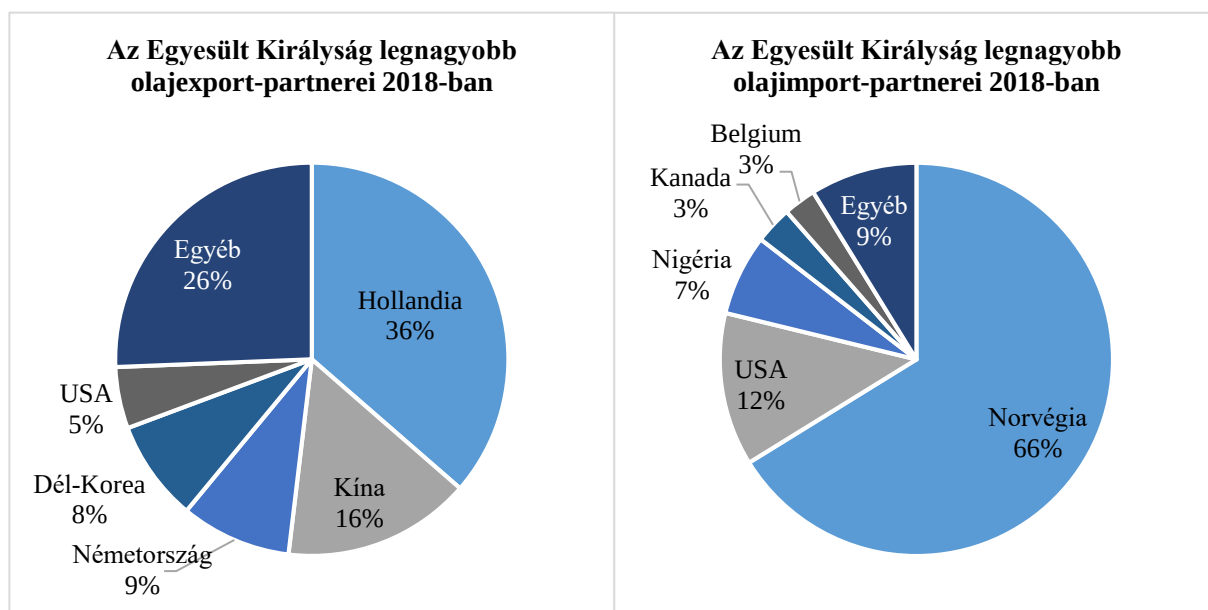
4. melléklet: A foglalkoztatott 15-24 éves korosztály nemek szerinti eloszlása, 2013-2019⁶⁶

⁶⁵ Forrás: <https://simd.scot/>

⁶⁶ Az Eurostat adatai alapján.

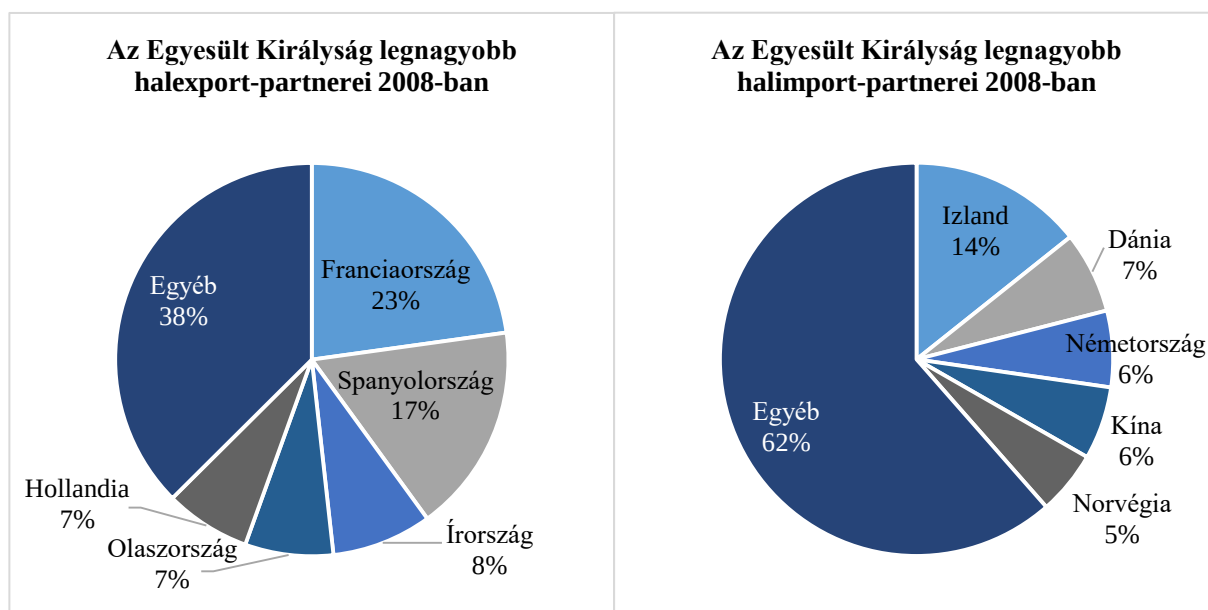
5. melléklet: Az Egyesült Királyság legnagyobb olajexport és –import partnerei 2008-ban⁶⁷

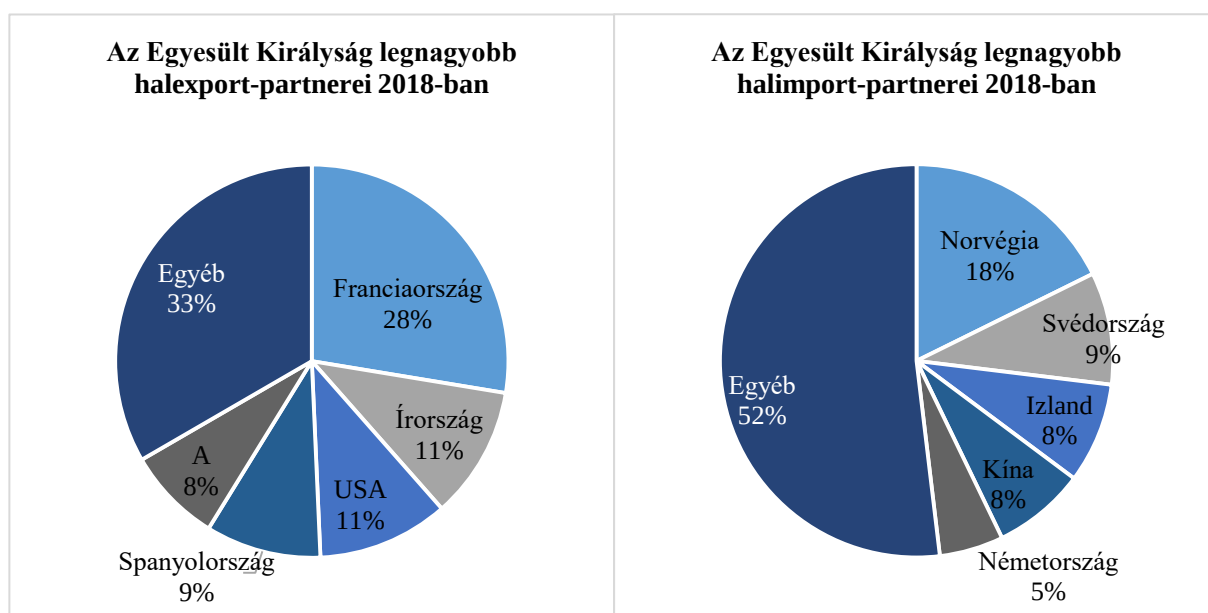
6. melléklet: Az Egyesült Királyság legnagyobb olajexport és –import partnerei 2018-ban⁶⁸

⁶⁷ Saját szerkesztés az OEC adatai alapján.

⁶⁸ OEC

7. melléklet: Az Egyesült Királyság legnagyobb halexport és –import partnerei 2008-ban⁶⁹

8. melléklet: Az Egyesült Királyság legnagyobb halexport és –import partnerei 2018-ban⁷⁰

⁶⁹ OEC

⁷⁰ OEC

Result and Turnout by council area.

	No vote		Yes vote		Turnout
	Number	Percentage (%)	Number	Percentage (%)	Percentage (%)
Aberdeen City	84,094	58.5	59,390	41.3	81.7
Aberdeenshire	108,606	60.3	71,337	39.6	87.2
Angus	45,192	56.3	35,044	43.6	85.7
Argyll and Bute	37,143	58.5	26,324	41.4	88.2
City of Edinburgh	194,638	61.0	123,927	38.8	84.4
Clackmannanshire	19,036	53.8	16,350	46.2	88.6
Comhairle Nan Eileanan Sair	10,544	53.4	9,195	46.5	86.2
Dumfries and Galloway	70,039	65.6	36,614	34.3	87.5
Dundee City	39,880	42.6	53,620	57.3	78.8
East Ayrshire	44,442	52.7	39,762	47.2	84.5
East Dunbartonshire	48,314	61.1	30,624	38.8	91.0
East Lothian	44,283	61.7	27,467	38.3	87.6
East Renfrewshire	41,690	63.1	24,287	36.8	90.4
Falkirk	58,030	53.4	50,489	46.5	88.7
Fife	139,788	55.0	114,148	44.9	84.1
Glasgow City	169,347	46.4	194,779	53.4	75.0
Highland	87,739	52.9	78,069	47.0	87.0
Inverclyde	27,329	50.1	27,243	49.9	87.4
Midlothian	33,972	56.2	26,370	43.7	86.8
Moray	36,935	57.5	27,232	42.4	85.4
North Ayrshire	49,016	51.0	47,072	48.9	84.4
North Lanarkshire	110,922	48.9	115,783	51.0	84.4
Orkney Islands	10,004	67.1	4,883	32.8	83.7
Perth and Kinross	62,714	60.1	41,475	39.8	86.9
Renfrewshire	62,067	52.8	55,466	47.2	87.3
Scottish Borders	55,553	66.5	27,906	33.4	87.4
Shetland Islands	9,951	63.6	5,669	36.3	84.4
South Ayrshire	47,247	57.8	34,402	42.1	86.1
South Lanarkshire	121,800	54.6	100,990	45.3	85.3
Stirling	37,153	59.7	25,010	40.2	90.1
West Dunbartonshire	28,776	46.0	33,720	53.9	87.9
West Lothian	65,682	55.1	53,342	44.8	86.2
Scotland	2,001,926	55.3	1,617,989	44.7	84.6

9. melléklet: A népszavazás eredményei az önkormányzati területeken⁷¹

⁷¹ Forrás: The Scottish Parliament Information Centre: Scottish Independence Referendum 2014: Results